

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Навчально-методичний посібник

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Навчально-методичний посібник

Київ – Інтерсервіс – 2025

DOI: 10.34142/978-966-999-517-9.teachmethguide.2025

УДК 37:001.895](075.8)

I-66

*Затверджено вченою радою
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
протокол № 5 від 30 квітня 2025 р.*

Рецензенти:

Ігнатюк Ольга Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами імені академіка І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

Стрельніков Віктор Юрійович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри культурології та історії Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського.

Інноваційна педагогіка : навч.-метод. посіб. / О. І. Башкір, С. Т. Золотухіна, О. В. Попова [та ін.]; Київ : Інтерсервіс, 2025. 234 с.

ISBN 978-966-999-517-9

У навчально-методичному посібнику розкрито зміст тематики дисципліни «Інноваційна педагогіка» для підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань А «Освіта» спеціальності А4 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)» Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Навчально-методичний посібник рекомендовано викладачам педагогічних ЗВО, здобувачам педагогічної освіти та науковцям, які досліджують питання освіти й педагогіки.

ISBN 978-966-999-517-9

Видано коштом упорядника.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
© Башкір О.І., Золотухіна С.Т., Попова О.В. та ін.

ЗМІСТ

Тема 1. Поняття інноваційної педагогіки, її методологія <i>(Попова О. В., Якімова М. Е.)</i>	5
1. Предмет та основні категорії інноваційної педагогіки.	
2. Чинники розвитку інноваційних процесів в освіті. Закономірності та етапи інноваційного педагогічного процесу.	
3. Класифікація інновацій в освіті.	
4. Методологічні підходи інноваційної педагогіки.	
Тема 2. Учитель – інноватор <i>(Зеленська Л. Д., Золотухіна С. Т., Юдько А. М.)</i>	35
1. Нові ролі вчителя – коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, ментор.	
2. Загальна характеристика вчителя-інноватора.	
3. Особливості інноваційної педагогічної діяльності.	
4. Готовність учителя до інноваційної педагогічної діяльності: суть, структура, зміст.	
5. Професійний розвиток учителя-інноватора. Супервізія й нетворкінг, колаборація в професійній спільноті.	
Тема 3. Інновації в змісті загальної середньої освіти <i>(Рибалко Л. С.)</i>	67
1. Інноваційні зміни в чинному Державному стандарті базової середньої освіти.	
2. Нормативні документи, у яких відображено зміст освіти. Оновлення освітніх та навчальних програм на інноваційних засадах.	
3. Підручники й посібники: інноваційність змісту та формату подачі навчального матеріалу.	
4. Педагогічні програмні засоби (електронні підручники, посібники, навчальні комплекси, словники тощо).	
Тема 4. Інновації в технологіях, методах, формах навчання й виховання. Нові види навчання <i>(Васильєва С. О., Ялліна В. Л.)</i>	93
1. Технологічні інструменти реалізації інноваційного навчання: технології, форми, методи.	
2. Сучасні технології навчання та їх класифікація .	
3. Інноваційні методи та форми навчання.	
4. Нові види навчання. Ресурси e-Learning (гібридного/змішаного навчання).	
5. Формувальне й динамічне оцінювання. Використання онлайн-сервісів для оцінювання навчальних досягнень здобувачів середньої освіти.	
Тема 5. Інноваційне освітнє середовище закладу освіти <i>(Башикір О. І., Золотухіна С. Т., Лупаренко С. Є.)</i>	149
1. Суть та особливості інноваційного освітнього середовища закладу освіти.	
2. Зміст структурних компонентів освітнього середовища закладу	

освіти.

3. Проєктування інноваційного освітнього середовища закладу освіти.

4. Технологія створення інноваційного освітнього середовища закладу освіти.

5. Види інноваційного освітнього середовища закладу освіти (розвивальне, інформаційно-цифрове, ергономічне, здоров'язберезувальне та ін.).

Тема 6. Управління інноваційними процесами в закладах загальної середньої освіти (Боярська-Хоменко А. В., Якімова М. Е.).....187

1. Управління інноваційними освітніми процесами, якістю освітньої діяльності і якістю освіти.

2. Основні принципи планування інноваційної діяльності закладу середньої освіти. SWOT-аналіз, метод Дельфі, PEST-аналіз.

3. Показники інноваційної управлінської діяльності керівника закладу середньої освіти.

4. Корпоративна культура в закладі середньої освіти. Шляхи її формування.

5. Інституційний аудит як процедура вивчення освітньої діяльності закладу середньої освіти.

6. Маркетингові технології в управлінні закладом середньої освіти.

7. Педагогічна експертиза інновацій в освіті.

Додатки224

Попова Олена Володимирівна

Якімова Марина Емільївна

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ, ЇЇ МЕТОДОЛОГІЯ

Зміст теми:

1. Предмет та основні категорії інноваційної педагогіки.
2. Чинники розвитку інноваційних процесів в освіті. Закономірності та етапи інноваційного педагогічного процесу.
3. Класифікація інновацій в освіті.
4. Методологічні підходи інноваційної педагогіки.

Актуалізація опорних знань

1. Що вивчає наука педагогіка?
2. Що є об'єктом та предметом педагогіки?
3. Які науки входять до системи педагогічних наук?
4. Надайте визначення й розкрийте сутнісні ознаки основних категорій педагогіки (освіта, навчання, виховання, індивідуальний розвиток, формування особистості).
5. Назвіть основні принципи процесів навчання й виховання.

1. Предмет та основні категорії інноваційної педагогіки

Розвиток інноваційної педагогіки пов'язаний із кризовими явищами в освіті, які загострюють суперечності між суспільними потребами щодо

розвитку й функціонування закладів освіти та реальним станом освітньої практики. Подолання кризи сучасної освіти можливе завдяки інтенсивному інноваційному реформуванню її відповідно до вимог часу, у процесі формування принципово нової системи загальної освіти, яка поступово замінюватиме традиційну.

Терміни «традиційне (нормативне) навчання» та «інноваційне навчання» запропоновано групою вчених у доповіді Римському клубу (1978), представники якого звернули увагу світової наукової громадськості на невідповідність принципів традиційного навчання вимогам сучасного суспільства до особистості, її пізнавальних можливостей.

Виразними особливостями інноваційного навчання є його зосередженість на майбутньому, здатність на основі систематичної переоцінки суспільних і освітніх цінностей до передбачення, налаштованість на конструктивні дії в ситуаціях, які постійно змінюються. Інноваційне навчання спрямоване на розвиток різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційна педагогіка становить окрему галузь педагогічної науки, яка вивчає навчання, виховання й освіти людини на засадах педагогічної інноватики.

Педагогічна інноватика – вчення про створення, освоєння, використання та оцінювання педагогічних інновацій.

Головне, що відрізняє педагогічну інноватику від інноватики в інших галузях – це особистісний чинник, адже педагогіка має справу з освітніми процесами, що змінюють і здобувачів освіти, і педагогів.

Предмет інноваційної педагогіки – закономірності й принципи, форми, методи, технології навчання й виховання, що пов'язані з інноваціями в галузі освіти.

В інноваційній педагогіці інтегровано багато ідей теорії загальної інноватики, соціально-філософських і культурологічних доктрин, загальної педагогіки, загальної та соціальної психології, соціології, креатології,

акмеології тощо, на основі яких створюються й розвиваються сучасні форми, методи й засоби навчання, інноваційні освітні технології, визначаються шляхи їх упровадження в освітню практику.

Провідним у побудові категоріально-поняттєвого апарату інноваційної педагогіки є поняття «педагогічна інновація».

! Орієнтація на нове, пошук і впровадження нового *не є самоціллю* педагогічної інноватики. Смыслом і метою сучасної освіти повинна стати «людина в постійному розвитку, її духовне становлення, гармонізація її відносин з собою та іншими людьми, зі світом (І. Зязюн).

Термін «інновація» вперше було вжито понад століття тому в культурології та лінгвістиці для позначення процесу трансферу (від лат. *transfere* – переносу, переміщую) – проникнення елементів однієї культури в іншу з одночасним набуттям нових, не властивих раніше якостей. На початку ХХ століття після визначення Й. Шумпетером поняття «інновація» в макроекономіці оформилася нова галузь знань – наука про нововведення, у межах якої почали вивчати закономірності технічних нововведень у сфері матеріального виробництва. Педагогічні інновації (інноваційні процеси) стали предметом спеціального дослідження вчених приблизно з кінця 50-х років на Заході, у нашій країні – у 90-ті роки ХХ ст.

Термін інновація (від лат. *in* – в, *novus* – новий) буквально означає «нововведення, змінювання, оновлення», звідси в загальному розумінні *інновація* – це нововведення, привнесення нового в будь-яку систему.

Педагогічна інновація (нововведення) – привнесення нового в педагогічну систему. Це «нове» (ідеї, способи, засоби, форми, технології) отримало досить конкретну назву «*новація*».

Інновації – це сукупність ідей, процесів, засобів та результатів, спрямованих на якісне вдосконалення педагогічної системи.

Для правильного розуміння суті педагогічної інновації слід враховувати її найважливіший аспект: упровадження нового в освітній системі є інноваційним лише за умови його *прогресивного характеру*, адже мета інноваційної діяльності – удосконалення освітнього процесу, спрямованого на максимальний розвиток і саморозвиток особистості.

!Привнесення нового в педагогічну систему може бути інноваційним лише за умови його прогресивного характеру.

Іншою важливою категорією інноваційної педагогіки є *інноваційний процес* у системі освіти й виховання, який визначають як обумовлений суспільною потребою комплекс дій зі створення, упровадження та поширення інновацій.

Основу й зміст інноваційних процесів в освіті становить *інноваційна діяльність*, суть якої полягає в оновленні освітнього процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему освіти, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості. Отже, інноваційна педагогічна діяльність потребує високого рівня професіоналізму вчителя, зрілості його особистості, сталого прагнення до постійного підвищення самооцінки та досягнення вершини майстерності.

2. Чинники розвитку інноваційних процесів в освіті. Закономірності та етапи інноваційного педагогічного процесу

Визначення предмета інноваційної педагогіки зумовлене критичним аналізом передумов, призначення, чинників виникнення та розгортання інноваційних процесів в освіті, вивченням психологічних аспектів означеного процесу, а також виявленням тієї специфічної частини дійсності, у межах якої можливе вивчення інноваційної педагогіки як наукової та навчальної дисципліни.

Як і в інших сферах суспільного буття, у системі освіти інноваційні процеси є не простим упровадженням нового. Вони реалізуються як цілеспрямовані зміни цілей, умов, змісту, засобів, методів, форм

!Інноваційні процеси реалізуються як цілеспрямовані зміни цілей, умов, змісту, засобів, методів, форм діяльності, яким властиві новизна, високий потенціал для підвищення якості освіти.

діяльності, яким властиві новизна, високий потенціал підвищення ефективності діяльності загалом або в певних їхніх сферах, здатність забезпечити довготривалий корисний ефект, узгодженість з іншими нововведеннями.

Цілісне осмислення інноваційних процесів потребує визначення основних суперечностей, їх виникнення, а також розкриття основних закономірностей розвитку означених процесів.

Інноваційні процеси зумовлюються освітніми суперечностями трьох рівнів.

Головна суперечність першого рівня – невідповідність сталих методів виховання й навчання здобувачів освіти новим підходам до формування й розвитку особистості, організації педагогічної діяльності тощо, що зумовлені соціально-політичними та економічними змінами в суспільстві.

Друга суперечність, яка породжує інноваційні перетворення в освіті – це «інформаційна» суперечність між стрімким збільшенням обсягу інформації (наукових знань, фактів, відомостей) та обмеженими в часі термінами навчання, можливостями освітнього процесу. Пов'язане з цим розширення змісту освіти, прагнення до «енциклопедичності знань» призводять до виснаження розумових, психологічних та фізичних сил учнів, зашкоджують їхньому здоров'ю. Усе це породжує проблему пошуку нового підходу до відбору знань, необхідних і достатніх для сучасного рівня освіченої людини, та спонукає до пошуку більш економічних та ефективних способів і форм навчання.

Освітні суперечності другого рівня, що спонукають до інноваційних перетворень, пов'язані з суб'єктами педагогічного процесу. Нові освітні

парадигми підсилюють потребу нового професійного мислення вчителя, що передбачає поглиблення психолого-педагогічних знань, суттєвого розуміння оновлення організації освітніх процесів на засадах досягнень педагогічної інноватики.

Для модернізації освіти необхідним є усунення суперечностей між постійним оновленням складу педагогічних кадрів та, по-перше, усталених освітніх стандартів у закладах освіти і, по-друге, постійним збільшенням рівня вимог спеціальної підготовки майбутніх педагогів до інноваційної діяльності.

! Інновації в сучасних закладах освіти мають сприяти уникненню суперечностей між можливостями здобувача освіти та традиційною педагогічною системою, якщо остання не забезпечує умов для самореалізації та самовизначення особистості.

Суперечності третього рівня, які приводять до інноваційних перетворень в освіті, відповідають етапу впровадження їх. Тут виявляється низка суперечностей, зокрема між розвитком інноваційних процесів та слабкою керованістю, непідготовленістю вчителів до розроблення та впровадження нововведень; між прагненням учителів-інноваторів до оновлення освітнього процесу шляхом поширення нового та протидією консервативно налаштованих учителів й управлінців.

Усунення вказаних суперечностей вимагає розуміння *закономірностей інноваційних процесів* в освітній галузі. Одна з головних – **незворотна нестабільність інноваційно-освітнього середовища**. Суть її полягає в тому, що будь-який інноваційний процес у системі освіти вносить під час своєї реалізації незворотні, деструктивні зміни в усталене соціально-педагогічне середовище, у якому він здійснюється. Це призводить до руйнування цілісних уявлень про природу педагогічних процесів, а втручання інновації в педагогічну систему стає приводом для розділення педагогічної свідомості й іноді поляризації поглядів, оцінок щодо значущості та цінності новацій.

У нововведень завжди є супротивники, які з різних причин (психологічних, соціально-економічних, організаційно-управлінських) їх не сприймають.

Друга закономірність – **закономірність фінальної реалізації інноваційного процесу**, згідно з якою кожний інноваційний процес, у початковій ланці якого життєздатна педагогічна новація, має рано чи пізно, стихійно або свідомо реалізовуватися.

Суть **закономірності стереотипізації педагогічних інновацій** полягає в тому, що будь-яке нововведення має тенденцію перетворюватися в стереотип мислення та практичної дії і, як наслідок, будь-яка інновація часто приречена на рутинізацію й перетворення на гальмо реалізації прогресивних перетворень в освіті. Проте ця закономірність у галузі освіти має неоднозначний характер, адже історія розвитку педагогічної практики є свідченням того, що не всі нововведення приречені на рутинізацію. Інновації бувають із різним інноваційним потенціалом. Саме тому одні новації народжуються, щоб «блиснути» на короткий час або згодом стати гальмами для освітньої системи, інші – набувають історичного розвитку: стають «класичними» або залишаються підживленням для нових педагогічних ідей, концепцій, теорій. Для підтвердження цього слід назвати такі імена, як: Я.А. Коменський, К. Ушинський, Дж. Дьюї, А. Макаренко, В. Сухомлинський.

Водночас рутинізація педагогічних інновацій може відбуватися не тільки через низький інноваційний потенціал, а й за інших чинників: неправильна організація впровадження інновації, невідповідність педагогічних кадрів до інноваційної діяльності, негативне ставлення суб'єктів педагогічного процесу до нововведення, недостатнє матеріальне та фінансове забезпечення тощо. Це дає підстави стверджувати, що, характеризуючи інноваційні процеси, слід говорити не про закони, а саме про закономірності їх перебігу.

Важливе значення має специфічна для педагогічної інноватики **закономірність циклового повторення, або закономірність зворотності педагогічних інновацій**, тобто їх відродження за нових умов. Саме в цих випадках ідеться про так звані «класичні (традиційні) інновації» або

«ретровведення», що, на жаль, часто викликають протидію певної частини «радикальних» освітян, які вважають їх за «добре відомі», вичерпні знання.

Для розуміння та правильного управління інноваційними процесами необхідно чітко уявляти *етапи їх перебігу*, іншими словами – *їх структуру*.

У найбільш загальному вигляді структуру інноваційного педагогічного процесу можна визначити як сукупність таких компонентів: 1) становлення; 2) активне формування; 3) трансформація.

Більш розгорнуто структуру інноваційного процесу доцільно подати у вигляді таких послідовних етапів:

1. *Етап зародження нової ідеї (старт)* або виникнення нової концепції нововведення, умовно його можна назвати етапом відкриття, який є зазвичай результатом фундаментальних і прикладних наукових досліджень (або життєвого «освянення»).

2. *Етап винаходу*, тобто створення нововведення, втіленого в деякий об'єкт, матеріальний чи духовний проєкт-взірець.

3. *Етап реалізації інновації* (швидке зростання), на якому відбувається практичне впровадження нововведення, його доопрацювання. Завершується цей етап отриманням стійкого ефекту.

Після цього починається «самостійне» існування нововведення, інноваційний процес вступає до наступної стадії, що може відбуватися лише за умови сприйнятливості до нововведення, і тоді починається фаза його функціонування.

4. *Етап поширення нововведення* (зрілість) полягає в його широкому впровадженні, дифузії інновації в нові галузі (освітні заклади).

5. *Етап насичення* – це період, коли нововведення стає звичним, утрачаючи свою новизну. Цей етап може закінчитися виникненням ефективної альтернативи або заміною конкретної інновації більш ефективною.

6. *Етап спаду* (занепад, фініш, криза) – скорочення масштабів дій нововведення або його заміна.

Останній етап для педагогічних інновацій не є обов'язковим, що часто

не враховують «радикальні інноватори».

Зазначені етапи можуть бути різної тривалості. Так після наукового відкриття можуть пройти десятиліття, перш ніж воно буде впроваджено за відповідних соціально-економічних умов. Період поширення також може мати труднощі, що залежить від багатьох факторів (економічних, соціальних, фінансових, організаційних тощо). Період насичення може продовжуватися необмежено в часі, не маючи заміни в майбутньому. Теж саме стосується й заключного етапу: упровадження нововведення може припинитися на певний час, але згодом знову відтворитися. У випадку порушення послідовності етапів структура інноваційного процесу втрачає свою лінійність, виникає накладання етапів, втрачається ефективність інновацій.

3. Класифікація інновацій в освіті

Педагогічні інновації найчастіше поділяють на такі групи:

1. *Залежно від сфери здійснення:*

- у змісті освіти (навчальні програми, підручники, посібники тощо);
- у формах, методах, технологіях навчання та виховання;
- в організації освітнього процесу;
- в управлінні освітою.

2. *Залежно від способу здійснення інновацій:* систематичні, планові, стихійні, спонтанні або випадкові.

3. *Залежно від широти та глибини інноваційних перетворень* виокремлюють такі інновації: модифікаційні (локальні), комбінаторні, радикальні (фундаментальні, глобальні, базові).

Модифікаційні нововведення пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, модернізацією, видозміненням того (програми, методики, структури, алгоритму, розробки), що має аналог (прототип). Водночас модернізація може мати різну спрямованість: як на технологічну, так і на особистісну сторону засобу, який оновлюється. Так можна видозмінити відому методику, можна застосувати її до нового навчального предмета, а

також можна інакше її виконати завдяки особистісним якостям, і в такий спосіб підвищити її ефективність.

Яскравим прикладом модифікаційного нововведення є опорні конспекти В. Шаталова, які було пізніше застосовано багатьма педагогами. Однак про означену ідею було заявлено П. Гальперінім ще в 1933 році в його працях про орієнтовані основи дій.

Комбінаторні нововведення передбачають нове конструктивне поєднання елементів раніш відомих технологій, які в такому сполученні до цього не використовувалися. Прикладами комбінаторних нововведень можуть слугувати такі: модульно-розвивальне навчання, методика колективних творчих справ І. Іванова, педагогічна система Л. Гашпара.

Радикальні нововведення спричиняють народження принципово нових засобів. Так сталося під час уведення класно-урочної системи, у процесі впровадження навчальних методів «Дальтон-план», «Вінетка-план» тощо.

Будь-яке нововведення, навіть незначне, може перевести педагогічну систему в інший стан. З огляду на це, усе нове, що відбувається в освітній сфері можна назвати інноваціями. Такий підхід може призвести до невілювання самого поняття «інновація», тому слід розрізняти інновації й псевдоінновації. Під *псевдоінновацією* слід розуміти таке нововведення, що не виводить систему із стану рівноваги або призводить до негативного результату.

4. *Залежно від характеру походження* розрізняють зовнішні та внутрішні інновації.

5. *Залежно від інноваційного потенціалу* (за рівнем релевантності): «класичні», довготривалі, тимчасові.

Релевантність (від франц. *releve* – підвищений, величний, значущий) як педагогічна категорія дає можливість визначити здатність інновації до сталого саморозвитку в різні історичні періоди, в різних країнах і цивілізаціях.

Серед критеріїв релевантності історико-педагогічного феномену визначають такі:

- умовність хронологічних просторово-часових, національно-етнічних рамок, високий ступінь його рухомості; поширення за межами однієї формації, цивілізації, країн, континенту;
- відбиття суттєвих для прогресу освіти педагогічних тенденцій;
- наявність педагогічної самоцінності, що забезпечує внутрішній саморозвиток феномену, його парадигмальний характер і сприятливі перспективи трансформації;
- наявність прямої педагогічної спадковості у вигляді теорій, концепцій, течій, що розвиваються на основі провідних ідей і суттєвих ознак, притаманних досліджуваному феномену;
- опосередкований вплив на подальший розвиток педагогічного пошуку, інновацій, що впроваджують з урахуванням внутрішніх умов самоспрямування;
- наявність інформації для розуміння технології реалізації закладених в інновації ідей, методів, засобів з точки зору оптимізації освітнього процесу;
- ідейна відповідність основним стратегічним орієнтирам розвитку сучасної освіти;
- єдність, спільність, повторюваність та інваріантність найбільш суттєвих, значущих ознак педагогічного феномену, його структурних елементів, що дає можливість моделювати узагальнені характеристики.

«Класичні» нововведення характеризуються найвищим рівнем інноваційного потенціалу, у них проявляються тією чи іншою мірою всі критерії релевантності, що забезпечує їх постійний саморозвиток.

Довготривалі інновації відповідають більшості критеріїв релевантності, при цьому спостерігається їх відносна обмеженість (необхідна залежність від соціально-політичних, регіональних умов тощо).

Для *тимчасових нововведень* більшість критеріїв релевантності не виявляється, інновації спроможні діяти тільки в конкретних історичних і педагогічних умовах.

Досить важливе значення має розподіл нововведень за *відношенням до свого попередника*, що дає можливість установити історико-генетичні зв'язки інновації з накопиченим педагогічним досвідом. За таким підходом виділяють інновації, які змінюють, які скасовують, які відкривають та ретроспективні.

Нововведення, які змінюють, запроваджуються замість конкретного застарілого засобу. Прикладом таких інновацій може слугувати заміна старих форм позанавчальної виховної роботи новими (створення нових студій, спортивних секцій, гуртків, клубів тощо).

Суть *інновацій, які скасовують*, полягає в скасуванні припиненні діяльності будь-якого органу, форми роботи, об'єднання, програми, якщо вони виявляються неперспективними з точки зору прогресивного розвитку освіти або гальмують її розвиток.

Інновації, які відкривають, передбачають опанування нових педагогічних новацій (освітніх програм, нових видів педагогічних послуг, нових технологій тощо), якщо в них не було попередників, тобто нововведення не можна зіставити з функціональними попередниками ані за призначенням, ані за метою, ані за способом використання. Прикладами таких інновацій є комп'ютеризація навчального процесу, перехід до нових інформаційних технологій.

Ретроспективні нововведення («традиційні» інновації) – опанування закладом освіти суб'єктивно нового для неї на теперішній момент, хоча це нововведення вже використовувалося в освітній практиці, проте на довгий час було забутим (можливо помилково), або за певних умов воно втратило свою актуальність, а згодом, у зв'язку з певними змінами в суспільстві, впровадження цього нововведення в практику освітнього закладу знов виявляється доцільним. Прикладом такої інновації є вивчення в сучасних закладах освіти історії різних релігій, уведення курсів логіки, психології, риторики, стародавніх мов; повернення цілісних педагогічних систем (М. Монтесорі, Р. Штайнера та ін.).

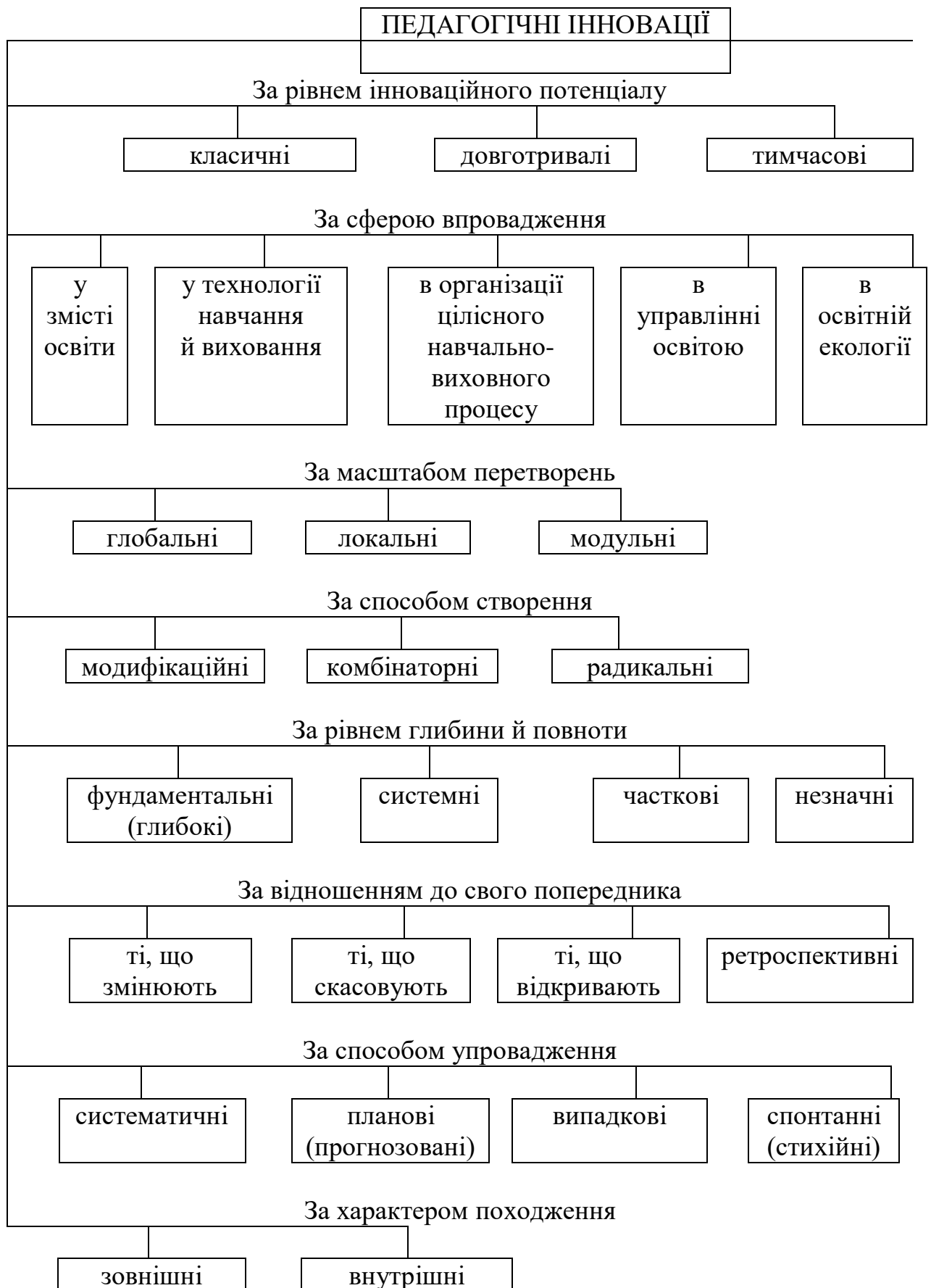

Рис.1.1. Класифікація педагогічних інновацій

4. **Методологічні підходи інноваційної педагогіки**

Педагогічна інноватика, як і переважна більшість наук, вимагає визначення її *методології*, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, спричиняє критичний перегляд прийнятого досі понятійно-категоріального апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається.

Методологію педагогіки можна визначити як вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби, що застосовуються в педагогічній теорії й практиці. Для розв'язання теоретичних і практичних педагогічних проблем у методології педагогіки використовують концептуальні підходи, дотримання яких забезпечує позитивний результат діяльності.

! Методологія (від грец. *μεθοδολογία* – вчення про метод) – вчення про методи пізнання та перетворення дійсності.

Отже, створення й впровадження інновацій у закладах освіти вимагає дотримання низки методологічних підходів.

Системний підхід. Застосування системного підходу до реалізації інновацій обумовлено метою встановити цілісний, взаємозалежний характер нововведення й змін в його об'єкті та суб'єктах інноваційного процесу, виявити різноманітності зв'язків і відношень, що мають місце як усередині інновації, так і в її взаємодії із зовнішнім середовищем. Означений підхід поєднує та встановлює діалектичну взаємодію різних внутрішніх і зовнішніх факторів, які спричиняють інновації та впливають на них. Отже, теоретична й практична значимість системного підходу полягає в тому, що він виступає засобом систематизації знань про всі складові інноваційного процесу й дає можливість урахувати їх у процесі впровадження інновацій в освітній процес, що забезпечує ефективність інноваційних перетворень.

Синергетичний підхід. Філософсько-методологічна рефлексія проблем інноватики сьогодні все частіше звертається до ідей синергетики, в інтерпретації якої інноваційний процес розглядають як багаторівневий цілісний феномен, універсальний, закономірний за своєю природою, суть

якого полягає в генетичній властивості педагогічних систем до самоорганізації, оновлення й саморозвитку.

Із позиції синергетичного підходу сучасні освітні заклади характеризують як складноорганізовані відкриті системи, що здатні до саморозвитку, самовдосконалення й активної взаємодії із зовнішнім середовищем, яким притаманні наявність біфуркаційних точок, нелінійність, флуктуативність і стохастичність у розвитку. У контексті синергетичного підходу розвиток інноваційного потенціалу освітнього закладу розглядають як процес актуалізації й самоорганізації його внутрішніх ресурсів, що необхідні для створення, освоєння та реалізації інновацій.

Аксіологічний підхід. Суть аксіологічного підходу полягає в гуманістичній спрямованості інноваційного освітнього процесу на розвиток особистості як мету, результат і головний критерій його ефективності. Цей підхід передбачає розкриття цінностей як сутнісних сил особистості, її інтелектуального, морального, творчого потенціалу, що виражено в здатності вільно орієнтуватися в складних соціальних і професійних ситуаціях, обирати, здійснювати інноваційні процеси. Означений підхід в інноваційній освіті орієнтований на Людину як найвищу цінність соціального буття та ставленням до неї як суб'єкта пізнання, спілкування, творчості; визнає всіх учасників освітнього процесу активними суб'єктами діяльності, дає можливість вибудувати суб'єкт-суб'єктні взаємини та створити в освітньому процесі сприятливий психологічний клімат.

Особистісний підхід. Цей підхід виходить із розуміння особистості як взаємозв'язаної сукупності внутрішніх ресурсів, що являють собою структуру властивостей і якостей індивіда, у яких втілюються всі зовнішні дії. У процесі реалізації інновацій означений підхід забезпечує особистісне цілеутворення та вибір індивідуальної освітньої траєкторії, що сприяє ефективності інноваційного процесу.

Технологічний підхід. Відповідно до такого підходу інноваційний процес розглядають як технологічний, який завдяки чітко визначеній послідовності кроків,

спрямованих на досягнення поставленої мети, сприяє досягненню високих результатів із заздалегідь заданими кількісними та якісними показниками на рівні гарантованого стандарту. Згідно з технологічним підходом освітній процес виступає як повністю конструйований із жорстко планованими, фіксованими результатами.

Інтегративний підхід. Цей підхід має на меті об'єднати фундаментальні дослідження, прикладні наукові розробки та практичний досвід для впровадження інновацій в управлінські заклади реформування освіти, забезпечення змісту освіти, забезпечення наступності всіх ланок освіти та інших цілей (Г. Селевко). Він стає одним із провідних у розробленні та впровадженні сучасних інноваційних освітніх процесів. Це пояснюється тим, що: 1) у створенні процесів інноваційних освітніх систем педагогічна інтеграція може допомогти забезпечити наступність нового та традиційного, поєднання науки та практики та поєднання досвіду різних країн; 2) сучасна інновація прагне інтегрувати цілі, зміст, функції неології, аксіології та праксеології, щоб застосувати цілеспрямованість процесів створення, сприйняття, оцінки, освоєння, упровадження та аналіз ефективності використання нового в педагогічній практиці; 3) інновації, які є комплексними та одночасно поетапними, вимагають об'єднання різних видів діяльності в інноваційному: процесні, дослідницькі, проєктні, конструкторські, експериментальні, інвестиційні, моніторингові, маркетингові та управлінські.

Як інструмент перетворення практики педагогічна інтеграція здатна усувати дублювання, тобто оптимізувати педагогічний процес, приводити до створення нових теоретичних і практичних об'єктів: концепцій, теорій, педагогічних систем, навчальних курсів, видів діяльності, моделей, технологій, дидактичних засобів тощо.

Середовищний підхід. Методологія середовищного підходу являє собою стратегію опосередкованого управління в освіті й розглядає середовище як ключовий засіб вирішення управлінських завдань переведення

закладу освіти в інноваційний режим діяльності й розвитку професійної готовності педагогів до освоєння й реалізації інновацій.

Освітнє середовище – це сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов та факторів, за допомогою яких формується спосіб життєдіяльності й опосередковується розвиток учасників освітнього процесу. Однією з основних умов інноваційного розвитку закладу освіти є наявність відповідного середовища, яке дозволяє педагогічним колективам вносити в нього прогресивні зміни. До *основних ознак інноваційного середовища* належать: інтегративні характеристики високорозвиненого колективу (спільність ціннісних орієнтацій, інтересів, цільових установок тощо), творчий характер педагогічної діяльності, наявність у колективі партнерських і дружніх взаємин, дієвий зворотний зв'язок (з учнями, сім'ями, соціумом).

Транспарентний (від англ. «*transparent*») – явний, очевидний, прозорий) **підхід** до реалізації інновацій у закладах освіти забезпечує освітні процеси, які є прозорими, гласними, доступними та відкритими. Він означає відкритість, зрозумілість і чіткість усіх етапів організації, реалізації та оцінювання освітнього процесу. Такий підхід передбачає, що всі учасники (педагоги, батьки, адміністрація, діти) мають доступ до інформації про елементи, критерії, методи й результати навчання, а також можуть відстежувати та аналізувати якість освітнього середовища і процесу.

Упровадження транспарентного підходу сприяє створенню конкурентного середовища для освітніх послуг і припиненню корупції у сфері освіти та підвищенню якості освітнього процесу. Реалізацію принципу транспарентності здійснюють за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Дієвим механізмом забезпечення прозорості, гласності й відкритості освіти є проектування інформаційної платформи у вебпросторі для створення реальної можливості громадян отримувати інформацію та впливати на прийняття рішень щодо вибору освітніх закладів, де вони або їхні діти здобуватимуть якісну освіту.

Партисипативний підхід у реалізації інновацій у закладах освіти спрямований на активне залучення всіх учасників освітнього процесу (учнів, вчителів, батьків, громади) до розроблення, впровадження та оцінювання інноваційних змін. Такий підхід забезпечує розширення можливостей участі здобувачів освіти та педагогів в освітніх процесах; формування лідерських якостей, розвиток відповідальності, ініціативності та співпраці; підвищення мотивації та залученості до навчання через спільне прийняття рішень і реалізацію проєктів; зміцнення взаємодії між формальною та неформальною освітою, створення освітнього середовища, де враховується думка кожного учасника освітнього процесу. У сучасних умовах партисипативний підхід стає основою для формування інноваційної культури закладу освіти, розвитку громадянства та підготовки молоді до життя у демократичному суспільстві

Диверсифікаційний підхід. Диверсифікація освіти є складним соціально-педагогічним явищем і передбачає різноманітність, різнобічний розвиток й інтеграцію всіх освітніх підсистем та процесів. Особливого значення диверсифікаційний підхід набуває під час розгортання інноваційних процесів у закладах освіти й виявляється в розмаїтті напрямів інновацій, тенденціях посилення різноманітності змісту освіти (переліку навчальних дисциплін та їх взаємодії), інноваційних форм, методів і технологій освіти, критеріїв її якості, що так само вимагає диверсифікації управління.

Праксеологічний підхід. Праксеологія (від *грецьк. πραξολογία* – діяльність) – це наука, яка встановлює норми, принципи та закони ефективної діяльності, продуктивної роботи, результативності праці. Педагогічну праксеологію розглядають як загальну теорію педагогічної діяльності із загальними принципами та шляхами підвищення ефективності й корисності професійних дій, закономірностями, умовами доцільної та раціональної побудови діяльності педагога. Праксеологічний підхід до реалізації нововведень в освіті вимагає сформованості інноваційної компетентності педагога, що забезпечуватиме науково виважену, ретельну підготовку планування, проєктування й упровадження інновацій в освітню практику.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає інноваційна педагогіка?
2. Сформулюйте предмет інноваційної педагогіки?
3. Що є теоретичним фундаментом інноваційної педагогіки?
4. Що відрізняє педагогічну інноватику від інноватики в інших галузях?
5. У чому полягає суть феномену «педагогічна інновація»?
6. Розкрийте взаємозв'язок інновації та новації.
7. У чому полягає суть і специфіка інноваційного педагогічного процесу та інноваційної педагогічної діяльності?
8. Якими освітніми суперечностями зумовлено інноваційний педагогічний процес?
9. Схарактеризуйте головні закономірності інноваційних процесів у освітній галузі.
10. Назвіть етапи інноваційного педагогічного процесу.
11. Проаналізуйте різні підходи до класифікації педагогічних інновацій.
12. Що вивчає методологія педагогіки?
13. Назвіть сучасні методологічні підходи до реалізації інновацій у закладах освіти.

Питання контраверсійного характеру

1. Як Ви розумієте висловлювання Кевіна Келлі «Якщо знання це капітал, то інновації – нова валюта!», Стіва Джобса «Інновація відрізняє лідера від послідовника» та Ілона Маска «Якщо ти не помиляєшся, ти недостатньо інноваційний» ?

2. Чи можна будь-яке педагогічне нововведення вважати інновацією? Чому?

3. Чи будь-яка інновація приречена на рутинізацію?

Практичні завдання

1. Вправа «Асоціативний куц». За хвилину запишіть слово – асоціацію, емоцію, пояснення (перше, що спало на думку) до кожної літери слова «ІННОВАЦІЯ». Можливі варіанти відповідей:

І – інформація; Н – набуток; Н – нововведення; О – оновлення; В – впровадження; А – актуальність; Ц – цілісність; І – індивідуальність; Я – якість.

2. Розробіть інтелект-картку за понятійно-категоріальним апаратом теми, використовуючи поняття «інновація», «інноватика», «інноваційний педагогічний процес», «інноваційна педагогічна технологія», «інноваційна освітня технологія», «інноваційний заклад освіти», «інноваційна педагогічна діяльність», «суб'єкти інноваційного педагогічного процесу» тощо.

3. На підставі аналізу наукової літератури та освітньої практики порівняйте традиційну та інноваційну освіту, заповніть таблицю:

Порівняльні параметри	Традиційна освіта	Інноваційна освіта
Філософська основа		
Цілі		
Зміст		
Мотиваційно-змістові позиції здобувачів освіти		
Мотиваційно-змістові установки педагога		
Орієнтація на особистісні структури		

Характер взаємодії суб'єктів освітнього процесу		
Рольова позиція педагога		
Урахування індивідуальних особливостей здобувачів освіти		
Орієнтація на досвід здобувача освіти		
Провідні методи навчання		
Концепція засвоєння		
Форми навчальної взаємодії		
Контроль та оцінювання		

4. Визначте соціально-економічні, політичні, культурологічні та інші чинники розвитку інновацій у галузі освіти України. Результати подайте у вигляді таблиці.

5. Підготуйте повідомлення за темою «Історія виникнення інновацій в освіті».

6. На основі аналізу нормативної бази визначте основні напрями й тенденції розвитку інноваційної освіти в Україні.

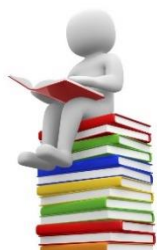

Завдання для мікрогруп

1. *Вправа «Скрайбінг».* Візуально представте у вигляді скрайб-малюнка методологічні підходи (системний, синергетичний, середовищний, особистісний, технологічний, транспарентний, партисипативний, диверсифікаційний, праксеологічний, аксіологічний, інтегративний) та доведіть значущість їх щодо реалізації інновацій у закладах освіти.

Можна організувати отримання здобувачами завдань щодо методологічних підходів шляхом жеребкування. Представники мікрогруп не мають знати, який підхід для презентації отримали інші учасники. Після виконання завдання кожна мікрогрупа демонструє скрайб-малюнок та доводить важливість певного методологічного підходу, не називаючи його. Завдання інших мікрогруп – визначити методологічний підхід за характерними ознаками.

2. Дайте відповідь на запитання «Яким має бути інноваційний заклад освіти майбутнього?». Обговорення цього питання можна організувати за допомогою брейнстормінгу, а роботу в мікрогрупах – методом 6-3-5 (один із учасників мікрогрупи, у якій бере участь шість здобувачів освіти, отримує аркуш паперу з таблицею, що складається з 3 стовпців і 6 рядків; протягом 5 хвилин учасник записує власні три ідеї в трьох стовпчиках верхнього рядка та передає аркуш іншому, який розвиває запропоновані ідеї й додає свої думки в наступному рядку кожного стовпчика; дії повторюють п'ять разів).

Додаткова інформація

Нормативний базис інноваційної педагогіки

Нормативний базис інноваційної педагогіки складають: закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» № 1602-III від 23.03.2000, «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11.07.2001, «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002, «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» № 3715-VI від 08.09.2011, «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014, «Про наукову та науково-технічну діяльність» № 848-VIII від 26.11.2015, «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017, «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності» № 3534-IX від 21.12.2023; «Національна доктрина розвитку освіти», затверджена Указом Президента України № 347/2002 від 17.04.2002;

«Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», схвалена Указом Президента України № 344/2013 від 25.06.2013; «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 988-р від 14.12.2016; «Концепція розвитку педагогічної освіти», затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України № 776 від 16.07.2018; «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 286-р від 23.02.2022; «Положення про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти», затверджене Наказом Міністерства освіти і науки № 552 від 12.05.2023 та зареєстроване в Міністерстві юстиції України № 1155/40211 від 07.07.2023 та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері освіти.

ГЛОСАРІЙ ДО ТЕМИ

Антиінноваційні (від грец. *anti* – проти і англ. *innovate* – запроваджувати нововведення) **бар'єри** – зовнішні або внутрішні перешкоди, які заважають здійсненню інноваційної діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Диверсифікація (від лат. *diversificatio* – зміна, різноманітність) системи освіти – процес розширення системи освіти за рахунок зростання кількості типів і видів навчальних закладів.

Життєвий цикл (від грец. *kyklos* – коло) **нововведення** – процес проходження етапів нововведення: виникнення (старт); швидкий ріст (у боротьбі з опонентами, консерваторами, скептиками); зрілість; освоєння; дифузія (проникнення, розповсюдження); насичення (освоєння багатьма

людьми, проникнення в усі частини педагогічного й управлінського процесів); рутинізація (тривале використання новації, внаслідок чого вона для багатьох стає нормою); криза (вичерпаність можливостей застосувати новацію в нових галузях, умовах); фініш (нововведення перестає бути таким, як є, замінюється ефективнішим або поглинається загальною ефективною системою).

Інноваційна компетентність (від лат. *competen*) – належний, відповідний) **педагога** – система мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей педагога, що забезпечує ефективність використання нових педагогічних технологій у роботі зі здобувачами освіти.

Інноваційна культура педагога – система освоєних особистістю педагогічних засобів, що забезпечують інноваційний спосіб діяльності, системоутворювальним елементом якої є цінності інноваційного плану; виконує раціонально-праксеологічну, організаційно-впорядкувальну, описово-пояснювальну, прогностико-управлінську, евристико-пізнавальну й комунікативно-трансляційну функції.

Інноваційна освіта – система ідей, головною метою яких є збереження й розвиток творчого потенціалу людини. Започаткована Міжнародною академією наук вищої школи (МАН ВШ).

Інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, зорієнтована на зміну та розвиток освітнього процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Інноваційна поведінка педагога – сукупність зовнішніх виявів його особистості, у яких розкривається внутрішнє «Я» (світовідчуття, світогляд,

особистісні особливості), спрямовані на зміну складових сучасної системи освіти.

Інноваційне навчання – орієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна діяльність, яка ґрунтується на оригінальних методиках розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості.

Інноваційне середовище – педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення й реалізації інноваційного потенціалу закладу освіти.

Інноваційний заклад освіти – заклад освіти, діяльність якого побудована на оригінальних (авторських) ідеях і технологіях; є освітньою практикою (загалом або для конкретних умов).

Інноваційний потенціал (від лат. *potentia* – сила) **педагога** – сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості педагога, що виражає готовність удосконалювати педагогічну діяльність, а також наявність внутрішніх засобів і методів, які забезпечують цю готовність.

Інноваційний режим навчання – порядок здійснення навчання в умовах конкретної інновації; систематичне координування й регулювання інноваційного процесу.

Інноваційні освітні процеси – зумовлені суспільною потребою комплексні процеси створення, упровадження, поширення новацій і зміни освітнього середовища, в якому здійснюється їх життєвий цикл.

Інноваційні вміння – володіння способами й прийомами інноваційної діяльності, що дають змогу виокремити проблему, проникнути в її суть і на цій основі конструювати та продуктивно розв'язувати інноваційні професійно-педагогічні завдання.

Інновація – нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях.

Інновація – новостворені (застосовані) і (або) удосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери (*Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2007 р. № 40-IV*).

Інновація – уперше створені, удосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності (*Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. № 522*).

Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентноспроможних товарів і послуг (*Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV*).

Інноваційна діяльність – розроблення, розповсюдження та застосування освітніх інновацій (*Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 р. № 522*).

Інноваційна діяльність учителя – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну й розвиток освітнього процесу з метою досягнення вищих результатів, здобуття нових знань, формування якісно іншої педагогічної практики.

Інноваційна педагогічна система – педагогічна система, результатом функціонування якої є новітні ідеї та оригінальний досвід.

Комбінаторні (від лат. *combinatio* – з'єдную, поєдную) нововведення – нововведення, що передбачають нове конструктивне поєднання елементів відомих форм, методів, засобів тощо навчання й/або виховання.

Модифікаційні (від лат. *modifico* – встановлюю міру) нововведення – нововведення, пов'язані з удосконаленням, раціоналізацією, видозміною,

модернізацією того, що має аналог або прототип (програма, методика, окрема розробка тощо).

Новаторство (від лат. *novator* – оновлювач) – найвищий ступінь педагогічної професійної майстерності, винахідництво нового в педагогічній практиці.

Новаторський педагогічний досвід – породжена радикально новою педагогічною ідеєю навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність.

Новизна – один із основних критеріїв оцінювання педагогічних досліджень; результат творчого процесу; властивість і самостійна цінність будь-якого нововведення. Новизна має відносний характер як в особистісному, так і в історичному плані.

Педагогічна інноватика – учення про створення, оцінювання, освоєння й використання педагогічних інновацій.

Педагогічна інновація (нововведення) – сукупність нових професійно-педагогічних дій педагога, спрямованих на розв'язання актуальних проблем виховання й навчання з позицій особистісно-орієнтованої освіти; цілісна теоретична, технологічна й методична концепція оновлення педагогічної діяльності, що забезпечує її вихід на якісно новий рівень; процес освоєння нового (засобу, методики, технології, програми тощо).

Педагогічна неологія (від грец. *neos* – новий і *logos* – слово, вчення) – наука про створення нового в педагогіці. Основними категоріями П. н. є нове в педагогіці, класифікація педагогічних нововведень, умови створення нового, критерії новизни, традиції новаторство, етапи створення нового в педагогіці.

Педагогічна праксеологія (від грец. *praktikos* – діяльний і *logos* – слово, вчення) – наука про використання й застосування нового в педагогіці. Основними категоріями П. п. є закономірності та різновиди впровадження, використання й застосування нового, оптимальна інноваційна діяльність.

Педагогічне проектування – цілеспрямована діяльність, яка визначає необхідність педагогічних перетворень, прогнозує та оцінює наслідки реалізації певних педагогічних задумів.

Передовий педагогічний досвід – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, у процесі якої стабільні позитивні результати в розв'язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, методів, прийомів та засобів.

Радикальне (від лат. *radicalis* – докорінний) **нововведення** – нововведення, засноване на принципово нових ідеях і підходах. Найчастіше виникає в результаті творчої інтеграції й зумовлює створення принципово нових засобів. До радикальних нововведень належать запровадження класно-урочної системи, освоєння основ науки Монтесорі в школах за допомогою включення в освітній процес метапредметів – Космічне виховання тощо.

Ретровведення (від лат. *retro* – назад і *введення*) – освоєння закладом освіти того, що вже існувало в педагогічній практиці (наприклад, вивчення в сучасних школах історії різних релігій, введення курсів логіки, психології, риторики, давніх мов тощо).

Синергетика (від грец. *synergeia* – співпраця, співдружність) – наука, що досліджує процеси переходу складних систем із неупорядкованого стану в упорядкований, встановлює між елементами системи зв'язки, сумарна дія яких у межах системи за своїм ефектом сильніша від суми ефектів дії кожного окремого елемента. Як самостійна наука виникла в середині 70-х років ХХ ст. У педагогіці є одним із методологічних принципів.

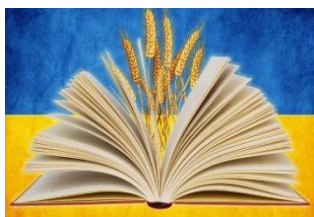
Системні нововведення – нововведення, які охоплюють увесь педагогічний процес освітнього закладу; їх освоєння потребує програми розвитку. До системних нововведень належать насамперед ті, які передбачають або перебудову всього закладу під певну ідею, концепцію, або створення нового навчального закладу на базі попереднього (наприклад, дитячий садок школа, адаптивна школа, школа-лабораторія тощо).

Нововведення, що скасовано – нововведення, суть якого полягає в припиненні діяльності певного органу, форми роботи, об'єднання; в скасуванні недієвих

чи неперспективних з огляду на потреби розвитку освітнього закладу програм без заміни їх іншими.

Примітка. Розбіжності в тлумаченнях термінологічного поля педагогічної інноватики спричинені неоднаковим баченням авторами їх сутнісного ядра, а також радикальності нововведень. Одні з них переконані, що інновацією можна вважати лише те нове, яке має своїм результатом кардинальні зміни в певній системі, інші зараховують до цієї категорії будь-які, навіть незначні нововведення.

Література

1. Братко М. В., Козир М. В. Педагогічна інноватика : навч.-метод. посіб. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2021. 272 с. URL : https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40105/1/Bratko_MV_Kozyr_MV_NMPPI_2021_PI.pdf
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навч. посібник. URL : <http://194.44.152.155/elib/local/r726.pdf>
3. Коновальчук І. І. Теорія і технологія реалізації інновацій у загальноосвітніх навчальних закладах : Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 464 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/187726599.pdf>
4. Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент. Харків : ТОВ «Планета-принт», 2016. 197 с.
5. Педагогіка : баз. підруч. для студ. вищ. навч. закладів III-IV рівнів акредитації / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків : Фоліо, 2015. 572 с. Розділ 5. С.342–386.
6. Попова О. В. Становлення і розвиток інноваційних педагогічних ідей в Україні у XX столітті. Харків : «ОВС», 2001. 256 с.
7. Попова О. В., Пономарьова Г. Ф., Петриченко Л. О. Основи педагогічної інноватики : навч. посіб. Харків, 2009. 192 с.
8. Попова О. В., Ткачова Н. О., Васильєва С. О. Інноватика в галузі освіти: Методичні рекомендації до проведення лекційних, семінарських

занять, організації позааудиторної самостійної роботи, підготовки до підсумкової атестації. Харків, 2020. 55 с.

9. Цюняк О. П., Довбенко С. Ю. Педагогічна інноватика : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 190 с.

10. Popova Olena. Innovative pedagogical systems: theory and experience. *Education, philology, literature: the main factors in the development of the outlook of a child and an adult*. Boston. 2024 P.73–106. DOI : 10.46299/ISG.2024.MONO.PED.2.3.1

Зеленська Людмила Дмитрівна

Золотухіна Світлана Трохимівна

Юдько Алла Миколаївна

ТЕМА 2. УЧИТЕЛЬ - ІННОВАТОР

Зміст теми:

1. Нові ролі вчителя – коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, ментор.
2. Загальна характеристика вчителя-інноватора.
3. Особливості інноваційної педагогічної діяльності.
4. Готовність вчителя до інноваційної педагогічної діяльності: суть, структура, зміст.
5. Професійний розвиток учителя-інноватора. Супервізія й нетворкінг, колаборація в професійній спільноті.

Актуалізація опорних знань

1. Як ви розумієте суть понять «педагогічна інноватика», «педагогічна інновація», «інноваційний процес»?
2. З яких етапів складається інноваційний процес?
3. Назвіть приклади інноваційних процесів в освіті. Чим вони зумовлені?
4. Хто ініціює й реалізує інноваційні процеси в освіті?

1. Нові ролі вчителя – коуч, фасилітатор, тьютор, модератор, ментор

Учитель – професія вічна й багатогранна. Проте на кожному етапі розвитку суспільства вона наповнюється новим змістом, а на вчителя покладаються нові ролі й функції. У першій чверті XXI століття перед учителем постає завдання підготовки згуртованої спільноти креативних людей, свідомих громадян, підприємливих, активних, мобільних.

!Учитель – той, хто не затискує, а визволяє, не пригнічує, а підносить, не мле, а формує, не диктує, а вчить, не вимагає, а запитує, переживає разом з дитиною багато натхненних хвилин... (Я. Корчак).

Серед здібностей, яких мають набувати учні закладів загальної середньої освіти відповідно до Стратегії розвитку освіти і науки до 2030 року визначено творчість, інноваційність, критичне й аналітичне мислення, лідерство, вміння вирішувати проблеми, комунікативні навички та навички співробітництва, оригінальність, витривалість, стресостійкість, гнучкість, здатність до активного навчання, створення й використання технологій тощо.

Діяльність учителя з формування зазначених здібностей учнів набуває нових смислів, що зумовлені низкою чинників:

– новими пріоритетами розбудови загальної середньої освіти. Реформа НУШ покликана змінити освітні традиції. Серед новацій: зміна підходів до організації навчання та komponування змісту освіти; запровадження нової моделі оцінювання, створення безпечного, здоров'язберезувального, недискримінаційного освітнього середовища; забезпечення співпраці між усіма учасниками освітнього процесу;

– індивідуалізацією освітньої діяльності. Дитиноцентризм, пріоритет індивідуальності й суб'єктності учня, застосування особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до управління освітнім процесом покликані сприяти усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці та розвитку його самобутності з метою самостійного вибору

власних смислів навчання. При цьому першочергового значення набуває педагогічна підтримка, яка полягає в спільному з учнем визначенні його інтересів, цілей, можливостей, шляхів подолання перешкод, що заважають досягти визначених результатів навчання;

– проблемами соціалізації дітей через цифровізацію суспільства. Учні стає усе складніше взаємодіяти з реальним світом, будувати стосунки з однолітками й спільнотами. З огляду на це, зростає роль учителя як наставника, психолога, коуча, який допомагає учням зрозуміти себе й оточення;

– новими умовами праці. У педагогічній діяльності переважають інформаційно-комунікаційні технології, дистанційний формат навчання, що ставить на порядок денний вимогу досконалого володіння вчителем комп'ютерними технологіями, здатністю утримувати увагу учнів без особистого контакту.

Зазначене вище вимагає виконання учителем *нових ролей*: фасилітатора, коуча, модератора, тьютора, ментора.

Учитель-фасилітатор (від лат. *facilis* – легкий, зручний) – педагог, який забезпечує успішну групову комунікацію, допомагає групі усвідомити спільну мету й підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цієї мети в процесі дискусії. Учитель-фасилітатор працює з довірою, рефлексує, обговорює труднощі, створює артефакти. Його завдання полягає в тому, щоб залучити учнів в освітній процес через особисту позитивну підтримку, застосування системи винагород (наприклад, бонуси, рейтинг тощо). Учитель-фасилітатор здатен виявити «білі плями» в засвоєнні учнями навчального предмета, знайти контакт з учнем, зрозуміти його проблеми, запропонувати індивідуальну траєкторію розвитку й оптимальний темп роботи.

Учитель-коуч (від англ. coaching – співдосягнення, сприяння) – педагог,

! Коучинг (від англ. coaching)
– наставляти, надихати, тренувати для спеціальних цілей, підготовляти до вирішення певних завдань) - це індивідуальне тренування педагогічного працівника для досягнення значущих для нього професійної мети, завдань, підвищення ефективності планування за індивідуальною освітньою траєкторією на всіх етапах міжтестастійного циклу, мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку необхідних професійних здібностей і навичок, освоєння передових стратегій, метатехнологій отримання найвищого професійно значущого результату.

який допомагає учневі розкрити свій внутрішній потенціал. Учитель-коуч створює партнерські відносини, спрямовані на допомогу учневі самореалізуватися, ефективно діяти та навчатися нового впродовж життя, розвивати компетентності й усувати наявні обмеження для досягнення важливих цілей в особистій і майбутній професійній сферах [11].

Командотворення (тимбілдинг) є базисом у роботі такого вчителя. Командна робота можлива лише за умови встановлення позитивної атмосфери взаємодії, стимулювання до співпраці й діалогу. Повага до думки кожного учня дає можливість відчувати свій внесок у спільну

справу – відкриття нового.

Учитель-модератор – педагог, здатний оперативно допомогти зрозуміти правила, поставлені завдання, надати консультацію. Його місія полягає в забезпеченні зв'язків і підтриманні ефективної роботи на занятті. Така роль учителя посилюється в умовах змішаного й дистанційного навчання, що актуалізує такі модераторські компетентності, як: здатність відстежувати часові формати навчальної комунікації, дотримуватися плану, розкладу, координувати зустрічі, організовувати роботу групи, вести документацію, формулювати правила комунікації й стежити за їх дотриманням, мотивувати учнів до оцінювання власної діяльності, рефлексії.

Учитель-тьютор (від лат. tutorem – наставник, опікун) – педагог, який надає допомогу в плануванні індивідуальної освітньої траєкторії учня, розробленні й реалізації індивідуальних освітніх програм. Учитель-тьютор – ключова фігура в організації самостійної роботи учнів, дистанційного навчання, виховних заходів. Дії вчителя-тьютора відповідають ролі, яку він

виконує в кожній конкретній ситуації: як наставник – приводить дитину до мети; як тренер – ставить правильні досяжні цілі та мотивує; як репетитор – заповнює прогалини в знаннях; як коуч – дає дитині збагнути, що саме є значущим; як психолог – підтримує й допомагає долати труднощі; як адвокат – захищає інтереси дитини. Наразі в Україні діють тьюторські асоціації, які займаються розробленням стандартів тьюторства, поширюють сертифіковані тьюторські практики, технології, програми формування тьюторської компетентності педагога.

Учитель-ментор (від лат. mentos – намір, ціль, дух) – педагог-наставник. Існують різні моделі менторства: ментор виступає в ролі вчителя, передає правила й цінності, які мають бути засвоєні; пов’язує навчання з практичним застосуванням знань; допомагає знайти безпечне місце для психологічного розвантаження; сприяє досягненню особистісних і професійних цілей тощо [1, с. 24-25].

Інша роль учителя набуває сенсу залежно від педагогічних завдань й організаційних цілей. Важливою є гнучкість і варіативність застосування зазначених ролей.

2. Загальна характеристика вчителя-інноватора

Учитель-інноватор – педагог, здатний вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, брати на себе відповідальність за нововведення в галузі освіти. Такий учитель є найбільш перспективним соціальним типом педагога.

! Учитель – це той, хто думає про зміни й інновації, як про своє життя (М. Фуллан).

Розрізняють п’ять категорій учителів за ставленням до нововведень (за Дж. Роджерсом):

- 1) учителі, які завжди першими сприймають усе нове, сміливо його впроваджують і поширюють;
- 2) учителі, які першими здійснюють практичну (експериментальну) перевірку цінностей інновацій у кожній школі;

3) помірковані учителі, які дотримуються правила «золотої середини» і не сприймають нового до того часу, поки його не впровадить більшість колег;

4) учителі, які здебільшого сумніваються, ніж вірять у нове, вони орієнтовані на старі технології, а сприймають нове лише за умови загальної позитивної громадської думки;

5) учителі, для яких характерний сильний зв'язок з традиційним, старим підходом до навчання й виховання, вони консервативні й відкидають усе нове.

Структура сприйняття учителем нововведень охоплює п'ять етапів:

– ознайомлення вчителя з інновацією (педагог уперше дізнається про нововведення, проте ще не готовий сприймати додаткову інформацію про нього);

– поява інтересу (педагог виявляє зацікавленість до нововведення, починає збирати додаткову інформацію);

– оцінювання (педагог розмірковує над нововведенням, можливістю його апробації, проводить консультації з колегами, наставниками);

– апробація (педагог апробує нововведення в конкретних ситуаціях, не виносячи їх на широкий загаль);

– остаточне сприйняття (педагог приймає відповідальне рішення: використовувати нововведення/ цілком відмовитися від нього/ сприйняти з подальшою відмовою/ відмовитися з подальшим сприйняттям).

Учитель має змогу відмовитися від нововведень на будь-якому етапі. Таке рішення може бути обумовлене з одного боку самою суттю нововведення, а з іншого – сприйнятливістю педагога до нововведень.

Слушною в цьому контексті є позиція Адольфа Дістервега, німецького педагога ХІХ століття, який зазначав: «Учитель повинен свідомо йти в ногу з часом, проймається і надихатися силами, що пробудилися».

З огляду на запити суспільства й виклики сьогодення, **вчитель-інноватор** – це активна, комунікабельна, працездатна, вольова, упевнена в собі, толерантна, високо компетентна, творча особистість, яка орієнтована на

науково-обґрунтовану організацію освітнього процесу з прогностичним спрямуванням; виявляє педагогічний гуманізм, діалогізм і емпатійне розуміння здобувачів освіти, має розвинуту професійну самосвідомість, володіє інноваційним педагогічним мисленням, здатністю до творчого самовираження, самоактуалізації, професійної мобільності.

Творчість учителя-інноватора проявляється в:

– ефективному використанні вже створеного досвіду в нових умовах, удосконаленні відомого відповідно до нових завдань, в освоєнні наукових розробок та їх розвитку;

! Творчість, майстерність, досконалість – це насамперед наполеглива праця (В. Сухомлинський)

– гнучкості в процесі виконання запланованого в нестандартних ситуаціях;

– влучній імпровізації, що ґрунтується на знаннях і високорозвиненій інтуїції;

! Педагогічна ідея – це повітря, в якому розправляє крила педагогічна творчість (В. Сухомлинський).

– умінні обґрунтувати як завчасно підготовлені, так й інтуїтивні рішення, в умінні фантазувати: бачити ближню, середню та далеку перспективи;

– умінні продукувати ідею, реалізувати її в конкретних умовах, бачити всі варіанти вирішення однієї й тієї ж проблеми, використовувати досвід інших.

! Замало бути обізнаним у нових ідеях, потрібно знати, де можна використати ці ідеї, вміти з ними поводитись, а не лише

Інноваційне педагогічне мислення як сукупність розумових дій дозволяє вчителю-інноватору на якісно новому рівні взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, реалізуючи функції «діагностування – прогнозування – планування – управління». Ознаками інноваційного мислення педагога є:

- проблемність;
- рефлексивність;
- конкретність;
- продуктивність;

- цілеспрямованість;
- компетентність.

Професійна мобільність учителя-інноватора – це можливість і здатність успішно змінювати діяльність, вид праці. Учитель-інноватор знає свої сильні і слабкі сторони, постійно формує в собі внутрішній стрижень особистісного зростання, що є неодмінною умовою досягнення професіоналізму.

Професійна мобільність учителя-інноватора охоплює інструментальний, особистісний і діяльнісний компоненти, кожен із яких характеризується показниками:

1) *інструментальний* – професійна ініціативність, готовність до ризику, прагнення до саморозвитку;

2) *особистісний* – гнучкість розуму, комунікабельність, емоційна стабільність, неупередженість, позитивне мислення, вольовий потенціал, висока працездатність;

3) *діяльнісний* – визначення цілей діяльності та стратегій їх реалізації, контакт з представниками різних вікових і соціальних груп, прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, самостійне розв'язання професійних проблем, адекватна оцінка своїх професійних здібностей.

Розрізняють вертикальну і горизонтальну професійно-педагогічну мобільність:

– *вертикальна професійно-педагогічна мобільність* не можлива без таких якостей педагога, як: гнучкість, дивергентність, конвергентність, здатність мислити, рефлексувати, займати активну соціальну позицію, – що сприяють кар'єрному зростанню педагога;

– *горизонтальна професійно-педагогічна мобільність* – це рух у напрямі підвищення професійної майстерності педагога, яка оцінена й визнана соціумом (сертифікація вчителя, перемога в конкурсі, присвоєння категорії тощо).

Отже, базовими особистісними й професійними *якостями вчителя-інноватора є:*

- здатність усвідомлювати цілі освітньої діяльності в контексті актуальних педагогічних проблем нової української школи; урахувати та розвивати індивідуальні здібності здобувачів освіти, їхні інтереси й потреби;
- уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, досягати й оптимально переосмислювати їх у процесі навчання;
- здатність поєднувати традиції з вимогами особистісно-орієнтованої освіти, коригувати освітній процес за критеріями інноваційної діяльності;
- здатність діагностувати індивідуальні здібності учнів, урахувати їх у процесі організації освітнього процесу;
- уміння продуктивно, нестандартно організувати й проводити навчання, виховання здобувачів освіти, забезпечувати розвиток гнучких навичок (наскрізних умінь) через використання інноваційних технологій;
- здатність застосовувати форми й методи інноваційного навчання, яке передбачає врахування суб'єктного досвіду учнів, використання доступних для них форм рефлексії й самооцінки;
- здатність адекватно оцінювати навчальні досягнення здобувачів освіти, стимулювати відкриття та форми їх культурного самовираження, бачити позитивний розвиток;
- уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, у розвитку особистісних якостей здобувачів освіти;
- здатність і прагнення до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів.

3. Особливості інноваційної педагогічної діяльності

Сутнісною характеристикою *інноваційної діяльності в галузі освіти є* оновлення освітньої практики шляхом створення, розповсюдження та

освоєння нових ефективних способів і засобів досягнення визначених цілей освіти. Освітніми інноваціями вважають уперше створені, вдосконалені або застосовані освітні, дидактичні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що суттєво поліпшують результати освітньої діяльності.

Інноваційна діяльність в освіті регламентується Законами України «Про освіту» (2017 р., зі змінами), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р., зі змінами), «Про позашкільну освіту» (2000 р., зі змінами), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995 р., зі змінами), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р., зі змінами), «Про спеціальний режим інвестицій та інноваційної діяльності технологічних парків» (2012 р., зі змінами), «Про авторське право і суміжні права» (2022 р., зі змінами), «Про науково-технічну інформацію» (1993 р., зі змінами), а також Положеннями «Про порядок здійснення інноваційної діяльності у сфері освіти» (2023 р., зі змінами), «Про експериментальний загальноосвітній навчальний заклад» (2002 р., зі змінами) тощо.

Інноваційна освітня діяльність охоплює такі рівні: всеукраїнський, регіональний, рівень окремого навчального закладу та закладу післядипломної освіти.

Основу інноваційної діяльності в освіті становить **інноваційна педагогічна діяльність**, суть якої полягає в оновленні педагогічного процесу, запровадженні нововведень у традиційну освітню практику з метою досягнення найбільш високих результатів, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості.

Особливостями інноваційної педагогічної діяльності є:

– особистісний підхід в освіті, спрямований на розвиток, перетворення суб'єкта освітньої діяльності, переведення його в якісно новий стан;

– творчий, дослідно-експериментальний характер діяльності, що враховує соціально-економічні та політичні зміни в суспільстві й проявляється у визначенні мети, завдань, змісту

та технологій інноваційного навчання й виховання;

– стійка мотивація до пошуку нового в організації освітнього процесу.

Як і будь-яка діяльність, **інноваційна педагогічна діяльність виконує низку функцій:**

– гностичну (пізнавальну);

– проєктувальну (перспективне планування завдань і способів їх розв'язання);

– конструктивну (співпраця педагога й здобувачів освіти);

– комунікативну (взаємодія педагога зі здобувачами освіти, колегами);

– організаторську (поетапність дій педагога й здобувачів освіти).

Структура інноваційної педагогічної діяльності охоплює такі компоненти:

– мотиваційний (ставлення педагога до інновацій, водночас визначальну роль відіграє мотив самовдосконалення, а також усвідомлення педагогом недостатності досягнутих результатів і бажання їх поліпшити);

– креативний (творчі здібності педагога, які забезпечують адаптацію, репродукцію, відтворення й перетворення наявного досвіду, пристосування до педагогічної ситуації);

– технологічний компонент (здатність педагога розробляти програму запровадження нововведення в освітній процес, прогнозувати його результат, реалізовувати, діагностувати й коригувати інноваційні дії);

Без прагнення до наукової роботи вчитель неминуче потрапляє під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності, він дерев'яніє, кам'яніє, опускається, а навчання перетворюється на натаскування й дресирування (А. Дістервег)

– рефлексивний (здатність педагога критично осмислювати свою діяльність).

– інформаційно-когнітивний (здатність педагога до пошуку та одержання професійно важливої інформації, її аналізу та систематизації, використання одержаних матеріалів безпосередньо в інноваційній педагогічній діяльності, створення нової інформації) [5].

Алгоритм реалізації інноваційної педагогічної діяльності передбачає таку послідовність дій:

- особистісно вмотивована перебудова освітніх проєктів, їхня інтерпретація, активний пошук інноваційної інформації, ознайомлення з нововведеннями;
- професійно вмотивований аналіз власних можливостей щодо створення нововведення;
- прийняття рішення щодо його використання;
- формулювання мети й концептуальних підходів до застосування нововведення;
- прогнозування змін, труднощів, результатів інноваційної діяльності;
- обговорення з колегами, адміністрацією, консультантами шляхів упровадження інновацій;
- розробка концептуальної основи та етапів експериментальної роботи;
- реалізація інноваційних дій, спостереження за розвитком інноваційного процесу;
- здійснення контролю та корекція запровадження нового, оцінка результатів, рефлексія інноваційної діяльності.

Основною формою організації інноваційної педагогічної діяльності слугує педагогічний експеримент, результати якого надають нові знання про освітній процес, шляхи підвищення його якості, дають змогу переконатися в ефективності нових ідей і технологій.

Експеримент у галузі освіти – це метод пізнання, за допомогою якого в природних або штучно створених, контрольованих і керованих умовах

досліджується педагогічне явище, триває пошук нового, більш ефективного способу розв'язання педагогічної проблеми. Метою педагогічного експерименту є перевірка ефективності різних педагогічних впливів, як-от: змісту, методів, прийомів, форм організації навчання й виховання. Він дає змогу встановити причинний зв'язок між педагогічними впливами та результатами (набуття знань, формування умінь, особистісних якостей, розвитком здібностей, інших компетентностей).

Особливим видом педагогічного експерименту є *інноваційний педагогічний експеримент* – метод дослідницько-педагогічної діяльності, який передбачає істотні зміни в змісті, формах і методах роботи з метою підвищення якості освіти. Інноваційний педагогічний експеримент виконує не тільки оцінну, а й прагматичну (вивчення умов упровадження новацій) та прогностичну (визначення перспектив розвитку нововведення) функції.

Структура інноваційного педагогічного експерименту:

- об'єкт і предмет дослідження;
- формулювання мети експерименту;
- визначення завдань і гіпотези експерименту;
- розроблення й вибір конкретних методик і методів дослідження;
- експертиза програми дослідження та етапи проведення експерименту.

Отже, інноваційна педагогічна діяльність є основою оновлення діяльності закладу освіти, чинником розвитку освітньої системи. Результати інноваційної педагогічної діяльності визначають структурні та змістові зміни в роботі закладу, освітньої системи, а за певних умов – створення якісно нової педагогічної практики – авторського закладу освіти чи радикального реформування всієї освітньої системи.

4. Готовність вчителя до інноваційної педагогічної діяльності: суть, структура, зміст

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – це особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-

ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії [12, с. 14].

Готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками:

- усвідомлення ним потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;
- поінформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик навчання й виховання;
- зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, технологій, налаштованість на експериментальну діяльність;
- готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;
- володіння практичними навичками опанування педагогічних інновацій та розроблення нових [12, с. 14].

Залучення педагога в інноваційну діяльність може бути зумовлена низкою чинників, як-от:

- невдоволеність результатами професійної діяльності;
- набуття додаткових компетентностей у суміжних сферах діяльності й галузях наукового знання;
- переосмислення життєвої місії, творче осяяння, що є результатом аналізу попередніх надбань.

Готовність педагога до інноваційної діяльності охоплює такі компоненти: мотиваційний, когнітивний, креативний, рефлексивний.

Мотиваційний компонент є базисом, оскільки від того, чим мотивує педагог свою готовність до інноваційної діяльності залежать характер його участі в інноваційних процесах та досягнуті результати. Наприклад, підвищити якість освітнього процесу, привернути до себе увагу, застосувати інноваційні технології навчання, здобути визнання тощо. Позитивну мотивацію педагога до інноваційної діяльності засвідчує задоволення таких

його особистісних і професійних потреб, як : створення й застосування нового, підвищення педагогічної майстерності, подолання професійних труднощів тощо.

Когнітивний компонент є результатом пізнавальної діяльності педагога, що містить такі характеристики: обсяг знань (ширина, глибина, системність) про суть і специфіку інновацій в освіті; комплекс умінь і навичок щодо застосування освітніх інновацій; стиль мислення; сформованість загальних і фахових компетентностей відповідно до професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» тощо.

Креативний компонент проявляється в нестандартному розв'язанні педагогічних завдань, імпровізації, експромті. Ознаками креативності педагога є: здатність до створення нового; нестандартний підхід до організації освітнього процесу; уміння творчо підходити до розв'язання професійних проблем; здатність вибудовувати взаємини з учасниками освітнього процесу на партнерських засадах; розвивати творчі здібності й таланти учнів; заохочувати самоповагу та самооцінку; розвивати конструктивну критику тощо.

Рефлексивний компонент слугує необхідною умовою вдосконалення власної педагогічної діяльності. Реалізується цей компонент через такі рефлексивні процеси, як : саморозуміння й розуміння іншого, самооцінювання й оцінювання іншого, самоінтерпретація й інтерпретація іншого. Показником рефлексивного компонента в структурі готовності педагога до інноваційної діяльності є сформованість рефлексивної позиції (характер оцінки педагогом себе як суб'єкта інноваційної діяльності) [12, с. 41-42].

Готовність педагогічних працівників до інноваційної діяльності градують за такими рівнями:

– *інтуїтивний*. Педагоги ставляться до освітніх інновацій як до альтернативи традиційній практиці, основу їхньої діяльності складає інтуїтивна налаштованість на сприйняття нового без теоретичних знань суті інноваційної ідеї чи практики, педагогічна рефлексія не сформована;

– *репродуктивний*. Педагоги обізнані з теоретичними засадами, змістом, конкретними методиками вчителів-новаторів, частково застосовують елементи цих систем у власній педагогічній діяльності. Проте використання інновацій у педагогічній практиці є ситуативним, педагогічна рефлексія виражена слабо;

– *пошуковий*. Педагоги цієї групи прагнуть працювати по-новому, втілюючи у власній діяльності відомі технології та методики навчання й виховання; охоче долучаються до експерименту, відкриті до публічного обговорення сильних і слабких сторін освітніх інновацій;

– *творчий*. Педагоги цього рівня творчо ставляться до інноваційної діяльності, мають ґрунтовні знання про наукові й новаторські підходи до навчання й виховання, володіють новітніми педагогічними технологіями та створюють власні.

Знання зазначених рівнів сформованості готовності до інноваційної педагогічної діяльності дозволяє педагогічним працівникам планувати свій саморозвиток, а керівникам закладів освіти коригувати інноваційний потенціал колективу.

5. Професійний розвиток учителя-інноватора. Супервізія і нетворкінг, колаборація в професійній спільноті

Професійний розвиток учителя-інноватора – це зростання його професійних досягнень завдяки накопиченню практичного досвіду й систематичному перегляду власного викладання та педагогічної взаємодії. Це процес, під час якого вчитель спільно зі своїми колегами або самостійно переглядає, оновлює, розширює свої зобов'язання щодо моральної мети викладання, критично розвиває знання, уміння, професійне мислення, планування й практику роботи з дітьми, учнівською молоддю й колегами на конкретному етапі свого професійного життя.

Такий підхід до усвідомлення суті професійного розвитку вчителя зумовив зміну міжкурсової підготовки вчителя на систематичне циклічне навчання. Процедура підвищення кваліфікації вчителів базується на таких принципах:

- «гроші ходять за вчителем»;
- учитель сам вирішує, де і як підвищувати кваліфікацію.

Учителі можуть підвищувати кваліфікацію:

- в Україні;
- за кордоном, крім держави, що визнана державою-агресором чи державою-окупантом.

Форми, за якими можна підвищувати кваліфікацію:

- інституційна (як очна (денна, вечірня) так і заочна);
- дистанційна;
- мережева;
- дуальна;
- на робочому місці;
- на виробництві;
- інші форми, обрані педагогом.

Форми підвищення кваліфікації можуть поєднуватися.

Види підвищення кваліфікації

1. Навчання за програмою підвищення кваліфікації, зокрема участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо.

2. Стажування.

Можуть бути визнані як підвищення кваліфікації участь у програмах академічної мобільності, наукове стажування, самоосвіта, здобуття наукового ступеня, вищої освіти. Такі види мають особливості, прописані в п. 26-30 Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Тривалість підвищення кваліфікації:

- для педагога загальної середньої, професійної (професійно-технічної) освіти становить не менше ніж 150 годин упродовж 5 років;
- для педагога дошкільної, позашкільної та фахової передвищої освіти встановлюється його засновником (або уповноваженим ним органом), але не може бути менше ніж 120 годин упродовж 5 років;
- для педагога вищої і післядипломної освіти – не менше 6 кредитів ЄКТС (180 год.) протягом 5 років.

Основні напрями підвищення кваліфікації:

- розвиток професійних компетентностей: знання навчального предмета, фахових методик, технологій;
- формування в здобувачів освіти спільних умінь для ключових компетентностей, а саме: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми;
- психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти, основи андрагогіки;
- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами;
- використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, разом з електронним навчанням, інформаційною та кібернетичною безпекою;
- мовленнєва, цифрова, комунікаційна, інклюзивна, емоційно-етична компетентність;
- формування професійних компетентностей галузевого спрямування, опанування новітніми виробничими технологіями, ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою, станом і тенденціями розвитку галузі

економіки, підприємства, організації та установи, вимогами до рівня кваліфікації працівників за відповідними професіями (для працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти);

- розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти, науково-методичних установ та їхніх заступників).

З метою виявлення та заохочення педагогічних працівників з високим рівнем педагогічної майстерності, які володіють методиками компетентнісного навчання й новими освітніми технологіями та сприяють їх поширенню, проводиться *сертифікація*, що відбувається лише на добровільних засадах.

Правові засади сертифікації педагогічних працівників визначає Закон України «Про освіту».

Сертифікація передбачає:

- експертне оцінювання професійних компетентностей учасників сертифікації шляхом вивчення практичного досвіду їхньої роботи;

- самооцінювання учасником сертифікації власної педагогічної майстерності;

- оцінювання фахових знань та умінь учасників сертифікації шляхом незалежного тестування.

Право на проходження сертифікації мають педагогічні працівники, які працюють не менше двох років у закладах освіти, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти та мають педагогічне навантаження.

Педагогічний працівник має право на проходження сертифікації безоплатно один раз на три роки. Педагогічний працівник, який не отримав сертифіката, має право на повторне проходження сертифікації не раніше ніж через рік.

Педагогічні працівники, які отримали сертифікат:

- мають щомісячну доплату в розмірі 20 відсотків посадового окладу (ставки заробітної плати) пропорційно до обсягу педагогічного навантаження

протягом строку дії сертифіката (крім педагогічних працівників, стосовно яких встановлено факт порушення академічної доброчесності);

- упроваджують і поширюють методики компетентнісного навчання та нові освітні технології, надають професійну підтримку та допомогу педагогічним працівникам (здійснюють супервізію);

- можуть бути залучені до процедур і заходів, пов'язаних із забезпеченням якості освіти та впровадженням інновацій, педагогічних новацій і технологій у системі освіти.

Успішне проходження сертифікації зараховують як проходження атестації педагогічним працівником, а також є підставою для присвоєння йому відповідної кваліфікаційної категорії та/або педагогічного звання.

Важливе значення для професійного розвитку вчителя-інноватора має **супервізія** (наставництво) – система комплексної допомоги, підтримки, професійного спілкування з досвідченими колегами. **Супервізор** (куратор, наставник) надає поради й наставляє. Як наставник і консультант, він допомагає, підтримує, вчить новому, ділиться досвідом. Крім того виконує функцію фасилітатора, допомагає налагоджувати роботу з педагогіки партнерства.

Програма супервізії охоплює такі напрями роботи:

- ознайомлення з результатами самооцінювання педагога та обраними пріоритетами для розвитку;

- спостереження за діяльністю педагога;

- підтримка у створенні плану професійного розвитку;

- наставницькі бесіди;

- групове обговорення кращих практик;

- обговорення труднощів та пошук шляхів подолання, а також можливостей для подальшого розвитку.

Професійний розвиток учителів-новаторів здійснюється й завдяки **нетворкінгу** (англ. *networking* – діяльності, що спрямована на обмін інформацією між людьми, об'єднаними спільними професійними чи

особистими інтересами, що зазвичай відбувається в неформальній обстановці. В основі нетворкінгу побудова довгострокових довірливих стосунків за принципом соціальної мережі. Мета нетворкінгу полягає в тому, щоб за допомогою кола друзів і знайомих максимально швидко й ефективно вирішувати складні життєві та професійні завдання.

Обміну новаторськими ідеями, передовим досвідом сприяє колаборація педагогів у професійних спільнотах. **Колаборація** – процес спільної діяльності двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, за якого відбувається обмін знаннями, навчання й досягнення згоди. В умовах цифровізації освіти колаборація педагогічних спільнот відбувається за допомогою ІКТ. Спілкування здійснюється через віртуальні класи, мережі, форуми, чати, блоги, освітні платформи, електронну пошту тощо. Учасники отримують доступ до потужних інструментів, які дозволяють ефективно співпрацювати, обмінюватися досвідом, використовувати освітні ресурси, набувати додаткових компетентностей.

Значні ресурси для забезпечення професійного розвитку вчителів в умовах широкого впровадження освітніх інновацій має **коучинг** – процес співпраці, партнерства, що ґрунтується на взаєморозумінні вчителя-коуча й співробітників освітньої установи, які готові розвивати свій потенціал для досягнення особистих і професійних цілей.

До основних **методів педагогічного коучингу** належать:

– **метод конкретних ситуацій**, що заснований на твердженні, що шлях до вдосконалення власних знань можливо прокласти лише через розгляд, вивчення та обговорення конкретних проблемних ситуацій;

– **метод емоційного стимулювання**, в основі якого покладено принцип формування пізнавального інтересу шляхом створення позитивних емоцій до запропонованого виду діяльності, підвищення зацікавленості та мотивації до навчального процесу;

– *метод створення ситуації пізнавальної дискусії*, що є дієвим для активізації навчання, адже в дискусії народжується істина, а пошук істини завжди викликає посилену зацікавленість темою;

– *«Мозайка»* – метод розподілу обов’язків педагогічними працівниками в групі. Такий вид діяльності змушує педагогів самостійно, без допомоги викладача-коуча розподіляти обов’язки в групі та нести за певний розподіл відповідальність;

– *метод проєктів*, що виводить діяльність педагогічних працівників на новий, навчально-науковий рівень. На цьому рівні кожен із педагогів здійснює великий обсяг самостійної роботи та навчається самоконтролю, що сприяє самоосвіті. Навчити педагогічних працівників самостійно отримувати й застосовувати знання на практиці є чи не найголовнішою та найскладнішою метою сучасної освіти [13].

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте суть поняття «вчитель-інноватор».
2. Охарактеризуйте нові ролі вчителя: фасилітатор, коуч, ментор.
3. Назвіть основні компоненти професійної мобільності вчителя-інноватора.
4. Що таке вертикальна і горизонтальна професійно-педагогічна мобільність?
5. Назвіть базові й професійні якості вчителя-інноватора.
6. Дайте характеристику інноваційної педагогічної діяльності. Назвіть її основні функції.
7. Охарактеризуйте структуру інноваційної педагогічної діяльності.
8. Назвіть основні компоненти готовності педагога до інноваційної діяльності.
9. Назвіть основні види підвищення кваліфікації вчителів?
10. Охарактеризуйте основні напрями підвищення кваліфікації.

11. Що таке сертифікація? Назвіть етапи проведення сертифікації вчителів.

12. Дайте визначення поняття «супервізія». Схарактеризуйте програму супервізії.

13. Що таке нетворкінг та коучинг? Укажіть на їхню роль у професійному розвитку вчителів-інноваторів.

Питання контраверсійного характеру

1. Східна мудрість говорить: «Учитель приходить, коли учень готовий до цього». Коучинг потрібен тому, хто йде вперед, хто вже багато досяг і бажає досягнути більшого в житті та професії». Висловіть власну думку щодо змісту поданих сентенцій.

2. Адольф Дістервег говорив: «...Учитель повинен свідомо йти в ногу з часом, проймається і надихатися силами, що пробудилися в ньому. Він повинен бути активним, комунікабельним, динамічним, працездатним, вольовим, упевненим у собі, толерантним, високо компетентним і творчим». Чи погоджуєтеся ви з думкою А. Дістерверга? Який він педагог-інноватор сучасності?

3. Чи може кожен учитель стати інноватором, чи це залежить від особистісних якостей і талантів?

4. Чи повинні всі заклади загальної середньої освіти впроваджувати інноваційні підходи, чи це має залежати від потреб конкретного закладу та учнів?

5. Якою мірою впровадження інновацій є наслідком особистого вибору вчителя, а якою – вимогою системи освіти?

6. Чи повинні вчителі-інноватори бути зразком для своїх колег, чи їхні методи можуть бути занадто специфічними для впровадження?

7. Чи погоджуєтесь ви з думкою Пітера Друкера , що лідер минулого був людиною, яка знала, що і як сказати, а лідер майбутнього – людина, яка знає, що і як запитати? Висловіть свій погляд.

Практичні завдання

1. Вправа «Творче моделювання».

Хід вправи: пропоновано взяти участь у складанні портрета сучасного педагога-інноватора. Кожен учасник називає якість (компетентність), потім усі разом оформлюють плакат «Портрет сучасного педагога-інноватора».

Завдання. Позначте з поданого нижче списку кількість контрагентів, які заважають вам досягати професійної мети. Виберіть п'ять найбільш значущих для вас «поглиначів» і сплануйте конкретні дії щодо їх мінімізації.

«Поглиначі часу»	Ваші дії

Завдання. Ознайомтеся із техніками коучингу в професійній діяльності вчителя-інноватора (Додаток А) (GROW, SMAS, VALOR, SUCCES, SCORE, «ПРАПДА», SMART, техніка «Колесо балансу», стратегія Уолта Діснея, піраміда Роберта Ділста, техніка «Петля комунікації») та підготуйте короткі повідомлення. Запропонуйте шляхи впровадження обраної вами техніки у своїй професійній діяльності (відповідно до спеціальності).

Завдання. (Індивідуальна робота). Спроектуйте мету відповідно до технології коучингу:

Технологія коучингу SMART/SMARTER (від англ. smart – розумний) – це технологія постановки мети, яка використовується в менеджменті та управлінні.

S (specific) – конкретний;

M (measurable) – вимірювальний;

A (attainable) – досяжний;

R (relevant) – значущий;

T (timebounded) – певний термін.

Відповідно до цих критеріїв мета має бути конкретною, досяжною, значущою й співвідноситься з конкретним терміном.

Питання для постановки мети відповідно до SMART-технології:

- S: «Що саме ви хотіли б мати в результаті?»
- M: «Яким чином можна це виміряти? Як ви дізнаєтеся, що досягли мети?»
- A: «Наскільки ця мета досяжна?»
- R: «Наскільки реально досягти цього за такий проміжок часу?»
- T: «За який термін ви хотіли б досягти цієї мети?»

(Використано матеріал з сайту https://stud.com.ua/75543/menedzhment/etapi_tehnologiya_kouchingu).

Завдання. Розробіть програму власного професійно-особистісного зростання (Додаток Б). (матеріал із сайту <https://core.ac.uk/download/pdf/32309997.pdf>, с.45)

Завдання для мікрогруп

1. На основі аналіз наказу МОН від 29.08.2024 №1225 Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» **складіть інтелект- карту «Компетентності вчителя XXI століття».** https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf

2. Заповніть таблицю, користуючись текстом лекції №2 та іншими інформаційними джерелами.

Таблиця 1

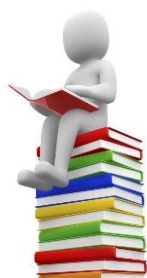
Форми, види підвищення кваліфікації вчителів

Форми, підвищення кваліфікації	Види підвищення кваліфікації	Онлайн-курси підвищення кваліфікації вчителів
		https://www.ed-era.com/
		https://academiq.org.ua/
		https://prometheus.org.ua/
		https://naurok.com.ua/
		https://osvitoria.media/ru/
		https://sites.google.com/site/osvitnires/osvita/osviti-portal/ (загальна інформація про освіту)

3. Ознайомтеся з матеріалами poradnika для супервізорів (наставників) «Супервізія: професійна підтримка й професійний розвиток педагогів» <https://barna-consult.com/wp-content/uploads/2021/10/Superviziya-Poradnyk-VF-Krok-za-krokom.pdf> та зробіть самооцінювання власних якостей з позиції наставника (Додаток Д «Ефективний наставник: самооцінювання»).

4. На основі перегляду фільму «Нова національна ідея» (другий фільм Михайла Бно-Айріяна про освіту) <https://www.youtube.com/watch?v=8-cf0anU0aE>, визначте роль інновацій у національній системі освіти.

Додаткова інформація

Наказом МОН від 29.08.2024 №1225 затверджено професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (<https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>).

У професійному стандарті визначили професійні кваліфікації; окреслили можливі траєкторії здобуття професійних кваліфікацій залежно від здобутого ступеня освіти й спеціальності; узгодили структуру опису компетентностей зі структурою дескрипторів Національної рамки

кваліфікацій; оптимізували кількість компетентностей, необхідних для забезпечення виконання відповідних трудових функцій.

Професійним стандартом окреслено перелік трудових функцій (професійних компетентностей за трудовою дією або групою трудових дій, що входять до них) учителя ЗЗСО.

Процеси навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти є наскрізними. Їх цілісність забезпечується наявністю в учителя/вчительки (далі – вчитель) компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій на таких ціннісних орієнтирах:

- повага до особистості здобувача освіти й визнання пріоритету його зацікавлень, досвіду, власного вибору, прагнень;

- компетентність у визначенні мети та організації освітнього процесу, підтримка пізнавального інтересу й наполегливості;

- забезпечення рівного доступу до освіти кожного здобувача освіти без будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу на засадах інклюзивності й безбар'єрності;

- формування нетерпимості до корупції, дотримання принципів академічної доброчесності у взаємодії учасників освітнього процесу та організації всіх видів навчальної діяльності;

- становлення вільної особистості здобувача освіти, підтримка його самостійності, підприємливості, ініціативності, впевненості в собі;

- розуміння важливості розвитку мислення й пошанування істини;

- формування культури здорового способу життя здобувача освіти, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

- створення безпечного, вільного від насильства й цькування освітнього середовища, у якому забезпечено атмосферу довіри;

- плекання в здобувачів освіти любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля;

– утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги й взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії здобувачів освіти між собою та з дорослими;

– формування в здобувачів освіти, громадянської активності та стійкості, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання й традицій, державної мови;

– формування української національної та громадянської ідентичності, готовності до захисту незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу, національних інтересів і суспільно-державних (національних) цінностей України;

– формування готовності здобувачів освіти виявляти свою громадянську позицію, що передбачає вміння аналізувати суспільне життя й ідентифікувати себе з українською нацією, суспільством, обстоювати права й свободи українського народу, готовності бути залученими до діяльності у сфері безпеки та оборони України.

Опис трудових функцій

<i>Умовні позначення</i>	<i>Трудові функції</i>	<i>Професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій)</i>	<i>Умовні позначення</i>
А	Навчання здобувачів освіти предметів (інтегрованих курсів)	Мовно-комунікативна компетентність	А1
		Предметно-методична компетентність	А2
		Інформаційно-цифрова компетентність	А3
Б	Партнерська взаємодія учасниками освітнього процесу	Психологічна компетентність	Б1
		Емоційно-етична компетентність	Б2
		Компетентність педагогічного партнерства	Б3
В	Участь організації	Інклюзивна компетентність	В1

	безпечного та здорового освітнього середовища	Здоров'язбережувальна компетентність	В2
Г	Провадження освітнього процесу	Прогностична компетентність	Г1
		Організаційна компетентність	Г2
		Оцінювально-аналітична компетентність	Г3
Д	Безперервний професійний розвиток	Здатність до навчання впродовж життя	Д1

ГЛОСАРІЙ ДО ТЕМИ

Учитель-фасилітатор (від лат. *facilis* – легкий, зручний) – педагог, який забезпечує успішну групову комунікацію, допомагає усвідомити спільну мету й підтримує позитивну групову динаміку для досягнення цієї мети в процесі дискусії.

Учитель-коуч (від англ. *coaching* – співдосягнення, сприяння) – педагог, який допомагає учневі розкрити внутрішній потенціал.

Учитель-модератор – педагог, здатний оперативно допомогти зрозуміти правила, поставлені завдання, надати консультацію.

Учитель-тьютор (від лат. *tutorem* – наставник, опікун) – педагог, який надає допомогу в плануванні індивідуальної освітньої траєкторії учня, розробленні й реалізації індивідуальних освітніх програм.

Учитель-ментор (від лат. *mentos* – намір, ціль, дух) – педагог-наставник.

Учитель-інноватор – педагог, здатний вчасно враховувати ситуацію соціальних змін, брати на себе відповідальність за нововведення в галузі освіти.

Інноваційне педагогічне мислення – сукупність розумових дій, що дозволяє вчителю-інноватору на якісно новому рівні взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, реалізуючи функції «діагностування – прогнозування – планування – управління».

Інноваційна педагогічна діяльність – вид професійної діяльності педагога, суть якої полягає в оновленні педагогічного процесу, запровадженні нововведень у традиційну освітню практику з метою досягнення найбільш високих результатів, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості.

Інноваційний педагогічний експеримент – метод дослідницько-педагогічної діяльності, який передбачає істотні зміни в змісті, формах і методах роботи з метою підвищення якості освіти.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – це особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами й засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості й рефлексії.

Колаборація – процес спільної діяльності двох і більше осіб або організацій для досягнення спільних цілей, за якої відбувається обмін знаннями, навчання й досягнення згоди.

Коучинг – процес співпраці, партнерства, що ґрунтується на взаєморозумінні вчителя-коуча й співробітників освітньої установи, які готові розвивати свій потенціал для досягнення особистих і професійних цілей.

Нетворкінг (від англ. networking) – діяльність, що спрямована на обмін інформацією між людьми, об'єднаними спільними професійними чи особистими інтересами.

Підвищення кваліфікації – це набуття нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань, метою якої є професійний розвиток, відповідно до державної політики в галузі освіти та забезпечення якості освіти.

Професійний розвиток вчителя-інноватора – це зростання його професійних досягнень завдяки накопиченню практичного досвіду й систематичному перегляду власного викладання та педагогічної взаємодії.

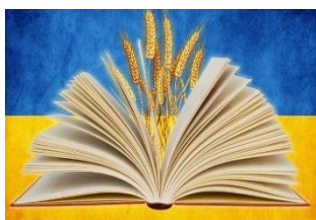
Професіограма – документ, що фіксує вимоги професії до діяльності та особистості фахівця, необхідні для досягнення людиною суспільно значущого

результату; розкриває необхідні професійні завдання, засоби, прийоми й технології, результат праці, бажані якості особистості робітника.

Супервізія (наставництво) – система комплексної допомоги, підтримки, професійного спілкування з досвідченими колегами.

Сертифікація педагогічних працівників – це зовнішнє оцінювання професійних компетентностей педагогічного працівника, що здійснюється шляхом незалежного тестування, самооцінювання та вивчення практичного досвіду роботи.

Література

1. Ворожбіт-Горбатюк В. В., Зеленська Л. Д., Карасьова О. В. Можливості менторингу у формуванні предметно-методичної компетентності вчителя-інноватора. *Людинознавчі студії*. Серія «Педагогіка». №13/45. 2021. С. 21–27.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Навч. посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с. URL : https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/483779/mod_resource/content/2/%D0%B8%D1%87%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202004.pdf

3. Зеленська Л. Д., Балацінова А. Д. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійного вивчення дисципліни «Супервізія і коучинг в освіті» (для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 40 с.

4. Зеленська Л. Д. Мовно-комунікативна компетентність учителя-коуча, ментора, тьютора, фасилітатора (на прикладі програми «Освітологія»). *Молодь і ринок*. №9 (195). 2021 С. 16–20.

5. Завалевський Ю. І. Сутність і специфіка інноваційної діяльності вчителя. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: педагогіка та психологія, (1). 2023. С. 59–65. URL: <https://doi.org/10.54929/pmtp-2023-1-04-01>

6. Інноваційні процеси в освіті: від новаторського руху вчителів до інновацій у підготовці педагогічних кадрів : монографія / Комар О. А.,

Грітченко Т. Я., Кравчук О. В. [та ін.] ; за заг ред. Комар О. А. Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань. 2020. 234 с.

7. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа». URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

8. Концепція розвитку педагогічної освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>

9. Попова О. В., Пономарьова Г. Ф., Петриченко Л. О. Основи педагогічної інноватики : навч. посіб. Харків., 2009. 192 с.

10. Попова О., Григораш О. Професійний профіль сучасного вчителя-інноватора. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.*, Харків, 20–21 берез. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2024. С. 343–348.

11. Рубінс М. В. Коучинг для вчителя: практичне управління з вирощування лідера в собі. Рівне: Волин. обереги, 2020. 142 с.

12. Сучасний педагог: кол. наук. моногр. Дніпро: Акцент ПП, 2020. Т. 1. 235 с.

13. Сидоренко В. В. Положення «Про педагогічний коучинг в системі післядипломної освіти». Витоки. 2014. 63 с. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/32309997.pdf>

14. Ткачук Р.А., Остапйовська А.В. Формування готовності педагога до інноваційної діяльності. *Модернізація освіти. Наука і практика. Педагогічний пошук.* № 4 (116). 2022. URL : file:///C:/Users/Professional/Downloads/Pp_4_116_2022-42-51.pdf

Рибалко Людмила Сергіївна

ТЕМА 3. ІННОВАЦІЇ В ЗМІСТІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Зміст теми:

1. Інноваційні зміни в чинному Державному стандарті базової середньої освіти.
2. Нормативні документи, у яких відображено зміст освіти. Оновлення освітніх та навчальних програм на інноваційних засадах.
3. Підручники й посібники: інноваційність змісту й формату подачі навчального матеріалу.
4. Педагогічні програмні засоби (електронні підручники, посібники, навчальні комплекси, словники тощо).

Актуалізація опорних знань

1. Що є змістом освіти?
2. Які виокремлюють структурні компоненти змісту освіти?
3. Що таке компетентність?
4. У яких нормативних документах відображено зміст освіти?
5. Що таке навчальний предмет?

1. Інноваційні зміни в чинному Державному стандарті базової середньої освіти

Зміст освіти унормовано Законом України «Про повну загальну середню освіту» (2020) як сукупність результатів навчання й компетентностей, систематизованих і передбачених державними освітніми стандартами, яких набувають здобувачі початкової, базової середньої та профільної середньої освіти. У державних освітніх стандартах визначено загальні обсяги навчального навантаження здобувачів різного рівня освіти, вимоги до їхніх компетентностей і до обов'язкових результатів навчання, яких досягають в процесі навчання і виховання з відповідних галузей [3].

Зміст освіти визначено в Державному стандарті початкової освіти (2019), Державному стандарті базової середньої освіти (2020) (упроваджено з 01.09.2022 р. для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти), Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011) (чинний до 01.09.2026) [6.1; 6.1].

Дидактичні вимоги до обов'язкових результатів навчання (загальних і конкретних) та ключових компетентностей здобувачів рівня загальної чи базової середньої освіти визначені Державним стандартом повної загальної середньої освіти (2011) і Державним стандартом базової середньої освіти (2020) [6.1; 2]. Такі вимоги стосуються загального обсягу навчального навантаження, розподіленого за освітніми галузями; структури та змісту загальної чи базової середньої освіти; складових змісту навчання, принципів організації освітнього процесу. З огляду на вимоги до якісної освіти в Україні, особливу увагу приділяють двом важливим аспектам: державній атестації здобувачів різного рівня освіти та її формам проведення, а також удосконаленню системи управління змістом освіти.

Зазначені вимоги підпорядковані меті загальної, в тому числі базової, середньої освіти – «розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та

самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» [6.1].

На зміст освіти позитивно вплинули ідеї Нової української школи, а саме:

- педагогічна взаємодія між учнями, вчителями й батьками вибудовується на засадах партнерства та гуманних міжособистісних відносинах;
- учитель є умотивованим до професійної діяльності, якщо він має свободи та можливості розвиватися професійно й досягати творчих злетів;
- ключовим поняттям має ста ти дитиноцентризм як орієнтація освітнього процесу на потреби учня;
- виховання має бути цілеспрямованим і наскрізним, формувати цінності;
- важливо побудувати нову структуру школи, що забезпечить якісне засвоєння нового змісту освіти та набуття компетентностей для життя;
- проведення децентралізації та підвищення якості управління освітою сприятиме реальній автономії школи;
- навчально-методичне й фінансове забезпечення рівного доступу дітей до якісної освіти;
- створення сучасного освітнього середовища має бути спрямоване на забезпечення необхідних умов, засобів і технологій для навчання та спілкування учнів, освітян, батьків не тільки на заняттях, а й в позанавчальний час [8].

До інноваційних змін, відображених у чинному Державному стандарті базової середньої освіти (2020), слід додати очікувані результати навчання за освітніми галузями; виокремлені, необхідні для життєтворчості школярів, ключові компетентності; запропоновані наскрізні лінії та їх реалізація.

! Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Результати навчання учнів визначено за такими освітніми галузями: мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна й здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура.

Для кожної освітньої галузі визначено:

- мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти;
- компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання;
- обов'язкові результати навчання учнів;
- рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання (5-6 класи та 7-9 класи).

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) визначено:

- а) *ключові компетентності* – вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає вміння; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій; інноваційність; екологічна; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність;
- б) *предметні (галузеві) компетентності* – комунікативна, літературна, мистецька, міжпредметна естетична, природничо-наукова й математична, проектно-технологічна та інформаційно-комунікаційна, суспільствознавча, історична й здоров'язбережувальна компетентності.

Усі ключові компетентності передбачають оволодіння такими *наскрізними вміннями*: читання з розумінням; висловлення власної думки усно й письмово; критичне та системне мислення; логічне обґрунтування

позиції; творчість; ініціативність; конструктивне керування емоціями; оцінювання ризиків; прийняття рішень; розв'язування проблем; співпраця з іншими [6.1].

Наскрізнi лiнii є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища. Наскрізнi лiнii є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формувати в учнів уявлення про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання в різних ситуаціях. Мета наскрiзнiх лiнii – «сфокусувати» увагу й зусилля вчителів-предметників, класних керівників, зрештою, всього педагогічного колективу на досягненні життєво важливої для учня й суспільства мети; виразити ключові компетентності [7].

Відповідно до мети школи Базовий навчальний план (БНП) дає цілісне уявлення про структуру ЗЗСО через *інваріантну* та *варіативну* складові, окреслює освітні галузі (мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформатична, громадянська та історична, мистецька, соціальна і здоров'язберезувальна, фізична культура) та розподіл годин між ними за роками навчання, визначає тижневе навантаження учнів для кожного класу.

! Базовий навчальний план – складова частина Державного стандарту загальної середньої освіти, дає цілісне уявлення про зміст і структуру цього рівня освіти, встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями, визначає гранично допустиме навантаження учнів та загальнорічну кількість годин.

Інваріант (лат. *invariant* – незмінюваний) або інваріантність – термін, що позначає щось незмінне. Конкретне значення терміна залежить від тієї галузі, де він використовується. *Інваріантна* складова змісту є спільною для всіх ЗЗСО України й визначає її державний компонент. Ця складова є обов'язковою для всіх закладів ЗЗСО незалежно від підпорядкування й форми власності. Вилучення з інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей є неприпустимим, оскільки порушує цілісність початкової освіти й наступність базової та повної загальної середньої освіти. Зміст інваріантної складової

концентровано на урахуванні особливостей освітніх галузей, що дає змогу краще оцінити її з погляду необхідності й достатності. Функціональна повнота забезпечується відповідністю набору освітніх галузей основним складовим духовної й матеріальної культури, що створює цілісну систему розвитку пізнавальної, комунікативної, естетичної, трудової та фізичної сфер діяльності особистості, виховання громадянина України. Вилучення із складу інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей унеможлиблює реалізацію державних вимог до загальноосвітньої підготовки учнів. Тому БНП визначає обов'язкову кількість годин з кожної освітньої галузі, яка необхідна для опанування змісту на рівні вимог, визначених державним стандартом. Невиконання цього навантаження позбавляє ЗЗСО права видавати відповідний документ про освіту встановленого державного зразка.

У БНП (крім варіантів для спеціальних ЗЗСО та спеціальних класів (груп) ЗЗСО) визначено рекомендовану та мінімальну кількість навчальних годин для вивчення кожної освітньої галузі. Різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю навчальних годин у кожній освітній галузі може бути перерозподілена на інші освітні галузі, а також на вибіркові освітні компоненти. ЗЗСО може самостійно визначати кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі в межах заданого діапазону. Сумарна кількість годин на вивчення всіх освітніх галузей не повинна перевищувати загальної кількості годин, визначеної базовим навчальним планом.

Додаткові години для вивчення навчальних предметів, інтегрованих курсів, курсів за вибором, через які реалізуються освітні галузі, проведення індивідуальних консультацій та групових занять ЗЗСО розподіляє самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальні освітні потреби учнів, що відображено в освітній програмі закладу.

Для спеціальних класів (груп) ЗЗСО передбачено години для проведення корекційно-розвивальної роботи в межах кожної освітньої галузі, напрями та змістове наповнення якої визначають з огляду на особливості психофізичного розвитку учнів з особливими освітніми потребами.

Варіативна складова БНП формується ЗЗСО з урахуванням інтересів, здібностей, життєвих планів учнів і є суттєвим засобом забезпечення повноцінного розвитку особистості кожного школяра. Ця складова передбачає також відображення в змісті освіти тих етнічних, історичних, соціокультурних особливостей регіону, що не ввійшли до інваріантної частини, але є суттєвими елементами формування світогляду, патріотичних почуттів, необхідних для повноцінного входження молоді у життя в умовах конкретного регіону. Варіативну складову БНП ЗЗСО розподіляє самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальні освітні потреби здобувачів освіти, й відображає в освітній програмі закладу.

Заклади ЗЗСО з навчанням мовами відповідних корінних народів та національних меншин для реалізації мовно-літературної освітньої галузі додатково можуть використовувати години варіативної складової базового навчального плану.

2. Нормативні документи, у яких відображено зміст освіти. Оновлення освітніх та навчальних програм на інноваційних засадах

Основними нормативними документами нової української школи є типова освітня програма, модельні навчальні програми, навчальні програми, які розроблено відповідно до змісту вище перелічених освітніх державних стандартів та рівнів реалізації. Типова освітня програма окреслює обов'язкові та рекомендовані підходи до розроблення закладами загальної середньої освіти та використання ними в освітній діяльності освітніх програм, модельні навчальні програми розробляються авторськими колективами та затверджуються МОН України, навчальні робочі програми розробляються колективами вчителів або окремими педагогами й затверджуються педагогічними радами закладу загальної середньої освіти. Типова освітня програма, модельні навчальні програми, навчальні програми не є тотожними.

МОН України відповідно до ДСЗСО затверджує *типові освітні програми*, які спрямовані на реалізацію мети та завдань освітньої галузі.

Типова освітня програма містить комплекс освітніх компонентів, реалізація яких забезпечує досягнення учнями найкращих результатів навчання. Освітні компоненти, що входять до такої програми, визначені Державним стандартом (стандартом спеціалізованої освіти) для відповідного рівня повної загальної середньої освіти та затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (для закладів спеціалізованої освіти – центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади спеціалізованої освіти) [12].

ЗЗСО можуть використовувати типові або інші освітні програми. Згідно з чинним законодавством освітній процес у ЗЗСО організовано відповідно до рівнів типових освітніх програм трьох ступенів навчання: I ступінь – початкова освіта тривалістю чотири роки; II ступінь – базова середня освіта тривалістю п'ять років; III ступінь – повна середня освіта тривалістю два роки.

Кожна з них визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення;
- очікувані результати навчання учнів;
- рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;
- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією типовою освітньою програмою.

Освітня програма (ОП) – це єдиний комплекс освітніх компонентів, спланованих і організованих ЗЗСО для досягнення учнями результатів навчання. Чинною нормативною базою для розроблення ОП є Державний стандарт відповідного рівня освіти. ОП містить загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти; вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за програмою; перелік, зміст, тривалість

і взаємозв'язок освітніх галузей та/або предметів, дисциплін, логічну послідовність їх вивчення; форми організації освітнього процесу; опис та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти; інші освітні компоненти (за рішенням закладу загальної середньої освіти) [9].

ОП, які розробляють на основі типових освітніх програм, не потребують окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти, їх схвалюють педагогічною радою закладу освіти та затверджують його керівником.

У процесі розроблення ОП необхідно покликатися на такі орієнтири:

- спрямовувати взаємодію учасників освітнього процесу на підвищення якості освіти та якості освітньої діяльності;
- надавати рівний доступ до освіти без дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності;
- урахувати потреби інклюзивного освітнього середовища;
- розробляти універсальний дизайн ОП;
- посилювати науковий характер освіти;
- зберігати цілісність і наступність системи освіти;
- дотримуватися прозорості процедури прийняття та виконання управлінських рішень;
- варто пам'ятати про відповідальність і підзвітність органів управління освітою та закладів освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності перед суспільством;
- поєднувати теорію з практикою як «інтеграцію з ринком праці»;
- розвивати стійкий зв'язок української культури та освіти з світовою й національною історією, культурою, національними традиціями інших народів;
- виявляти свободу вибору видів, форм і темпу здобуття освіти, освітньої програми, закладу освіти, інших суб'єктів освітньої діяльності;

- популяризувати гуманізм і демократизм для виховання самодостатньої молодої людини; реалізовувати на практиці ідею єдності навчання, виховання та розвитку особистості;

- приділяти увагу вихованню в молоді патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання й традицій;

- формувати в юного покоління потреби: усвідомлення своїх прав та обов'язків, що прописані в Конституції та законах України; виявлення поваги до прав і свобод іншої людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії, культури здорового способу життя, екологічної культури й дбайливого ставлення до довкілля [12].

ОП відкриті для обговорення з метою оновлення їх змісту. Пропозиції вносять усі стейкхолдери, які виявляють інтерес до освітніх проблем і бажають обговорювати шляхи підвищення якості освіти в Україні.

До зовнішніх стейкхолдерів належать:

- працівники державних установ, які здійснюють нормативно-правове регулювання діяльності закладів вищої освіти та складають замовлення на підготовку фахівців різного рівня вищої освіти через розподіл державного замовлення на підготовку кадрів;

- співробітники регіональних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, територіальних громад

- роботодавці (директори закладів загальної середньої освіти, закладів дошкільної освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, директори закладів позашкільної освіти та інші), які зацікавлені в компетентних випускниках;

- представники громадських організацій та об'єднань, які зацікавлені в комунікації з педагогічної тематики;

- зарубіжні партнери-освітяни, які зацікавлені в міжнародному співробітництві.

До внутрішніх стейкхолдерів належать педагогічні працівники, учні та їхні батьки, науково-педагогічні працівники, навчально-допоміжний і адміністративно-управлінський персонал [10].

! Акредитація ОП – це оцінювання освітньої програми на предмет її відповідності стандарту освіти, а також спроможності закладу освіти забезпечити досягнення здобувачами освіти передбачених в освітній програмі результатів навчання.

Акредитація ОП є добровільною справою й здійснюється за ініціативою закладу освіти. ОП акредитується у разі, якщо це передбачено спеціальним законом. Засади акредитації освітніх

програм визначаються спеціальними законами. ОП відповідного рівня освіти акредитується органом із забезпечення якості освіти, визначеним спеціальним законом, та/або акредитованими громадськими фаховими об'єднаннями чи іншими акредитованими юридичними особами, що здійснюють незалежне оцінювання якості освіти та освітньої діяльності закладів освіти. Оцінювання якості ОП відбувається за критеріями, визначеними Національною агенцією забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО).

На основі ОП ЗЗСО складає та затверджує навчальний план, який конкретизує організацію освітнього процесу.

Навчальний план ЗЗСО – це документ, який містить перелік навчальних предметів, їх розподіл за роками навчання та кількість годин, відведених на кожний предмет, і передбачає наявність принаймні однієї модельної навчальної програми для кожного з цих предметів.

Модельна навчальна програма (МНП) як унормований освітній документ визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання школярів, зміст навчальних предметів (інтегрованих курсів) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством.

Створення МНП ґрунтується на дидактичних принципах та визначених у Державних стандартах ціннісних орієнтирах і суттєвих ідеях; охоплює формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь; передбачає реалізацію вимог до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній

галузі; ураховує наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти; орієнтує на компетентнісний потенціал відповідної галузі, що визначає її здатність формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання.

Механізмами створення проєкту МНП є конструювання з кожного предмета на основі потижневого планування освітнього процесу з окресленням тем й очікуваних результатів за галузями, які вчителі реалізовуватимуть упродовж тижня. Тобто МНП містять завдання для педагога, які він ставить перед собою, очікувані результати (за галузями), а також що мають знати й уміти учні. МНП спрямовані на формування в учнів міжпредметних компетентностей.

Бачення досягнення очікуваних результатів здобувачів освіти, прив'язка цих результатів до певного проміжку часу (до конкретного уроку), деталізований зміст кожної теми з урахуванням наявних ресурсів і потреб учнів, упорядкована система видів навчальної діяльності до кожної теми фіксуються в навчальній програмі.

Моделні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи, що запроваджуються поетапно з 2022 року розміщені на сайті МОН України (<https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>)

Навчальна програма (НП) – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх упровадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти [6; 7].

Навчальна програма є тим документом, із яким педагог-практик іде на урок. Основою навчальної програми може бути як МНП, так і навчальна програма, розроблена іншим учителем або авторським колективом.

Як розробити навчальну програму? Для цього потрібні модельна програма, підручник, робочий план (знання кількості годин, відведених для вивчення курсу), Державний стандарт. Учителеві необхідно усвідомити, чому створення програми є необхідним; сформулювати цілі програми на основі Державного стандарту; розподілити зміст навчального матеріалу за годинами; обрати доцільні методи та прийоми навчання; продумати види діяльності учнів, що сприятимуть реалізації поставлених цілей; деталізувати результати навчання відповідно до конкретних тем, уроків. Із застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можна значно полегшити процес створення навчальних програм.

Командою проєкту «Навчаємося разом» за підтримки МОН, Інституту розвитку освіти, команди підтримки реформ МОН розроблено електронний конструктор (<http://constructor.nus.org.ua>), який надає допомогу у створенні навчальних планів, проєктів модельних навчальних програм, навчальних програм на основі модельних навчальних програм, навчальних програм повної загальної середньої освіти, календарно-тематичних планів.

Конструктор навчальних програм дозволяє редагувати опис очікуваних результатів, зміст і види навчальної діяльності в межах теми, здійснювати автоматизований облік очікуваних результатів навчання здобувачів освіти, забезпечує обмін електронними дидактичними ресурсами [5; 16].

Оновлення освітніх та навчальних програм на інноваційних засадах передбачає урахування навчально-пізнавальних потреб здобувачів освіти, створення умов для їхнього інтелектуального розвитку, підготовки до навчання протягом усього життя, формування необхідних життєвих компетентностей.

3. Підручники й посібники: інноваційність змісту та формату подачі навчального матеріалу

Підручник має забезпечити оновлення змісту й методики навчання, переорієнтувати учасників освітнього процесу на результати освіти в

! Підручник – книга, у якій системно викладено інформацію з певної галузі знань і яку використовують в системі освіти на різних рівнях, а також для самостійного навчання.

діяльнісному вимірі, змістити акценти з накопичування знань, умінь, навичок на формування в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід навчальної

діяльності для розв’язання конкретних проблем.

Створення сучасного освітнього середовища, зорієнтованого на формування компетентностей, потребує принципової перебудови структури й змісту навчальної книги, наповнення її відповідними засобами організації навчальної діяльності, переорієнтації з виконання інформаційно-репродуктивних функцій на діялісну, вмотивовану ініціативу й самостійність учнів.

Інноваційність змісту підручника полягає в його спрямованості на розвиток критичного мислення, зокрема уміння аналізувати інформацію, формулювати самостійні судження, логічні умовиводи, проводити рефлексію, самооцінку, посилити його потенціал щодо формування ключових компетентностей в учнів.

Проведений аналіз передмови шкільних підручників свідчить про їх інноваційний характер організації. Для досягнення інноваційності змісту авторськими колективами запропоновано компетентісно-орієнтовані завдання, як-от: моделювання життєвої ситуації; завдання на межі кількох освітніх галузей; завдання на пошук і розробку нових підходів через особистісну, соціальну чи пізнавальну зацікавленість (значущість); завдання, які є моделями реальних життєвих ситуацій, а також дослідницького характеру.

Внутрішня структура підручника орієнтована на варіативність завдань. Наприклад, здобувачам пропонують виконати завдання самостійно, в парі або в команді, усно чи письмово. Виконати навчальні завдання запропоновано в різних формах – традиційній, інноваційній; наприклад, у формі проєкту. Обов’язковим елементом інноваційного підручника автори визначають завдання на практичне застосування отриманих знань та умінь. Завдання в

підручнику розподілено за рівнями складності. Окремо подаються ті, що потребують нестандартного підходу під час їх виконання.

Формат підручника відображає методичну систему діяльності вчителя, систему діяльності учня, зміст виучуваного матеріалу. Інноваційність формату подачі навчального матеріалу підручника – його взаємодія з електронними цифровими матеріалами. На сайтах відомих видавництв розміщено такі додаткові матеріали, такі як хрестоматії, задачники, збірники диктантів, аудіо-та відеOVERSII підручників, методичні рекомендації для вчителів, презентації, експрес-уроки; завдання до контрольних робіт.

4. Педагогічні програмні засоби (електронні підручники, посібники, навчальні комплекси, словники тощо)

Педагогічні програмні засоби – програмна продукція, яку використовують в комп'ютеризованих системах освіти як засіб навчання чи виховання здобувачів різного рівня освіти, що призначена для забезпечення якості освітнього процесу [14; 15]. Педагогічні програмні засоби містять бібліографії та переліки джерел інформації; видання з предметів (атласи, задачники, збірники контрольних робіт і тестів, підручники, посібники); довідкові видання, що містять графіки, діаграми, карти, схеми, таблиці, хронології; загальні та тематичні глосарії, словники, тезауруси; навчальні комплекси; тематичні енциклопедії; тематичні освітні колекції.

! Електронний підручник (посібник) – електронне навчальне видання із систематизованим викладом навчального матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію учасників освітнього процесу.

Е-підручник (е-посібник), незалежно від його змістового наповнення й типології, має відповідати певним вимогам:

1) оптимальному забезпеченню

взаємодії оператора з комп'ютером;

2) досягненню мети й завдань навчання;

3) адаптації до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання;

- 4) проблемній подачі матеріалу завдань;
- 5) спрямованості на інтенсивне керування процесом пізнання.

Крім того, у процесі застосуванні е-підручників (посібників) необхідно враховувати такі чинники, як: ступінь відповідності інформаційного й технологічного забезпечення електронного носія навчальній програмі з певного предмета; позитивність впливу мотиваційних орієнтацій на формування в школярів знань і вмінь значно високого рівня; варіативність індивідуалізованих та диференційованих навчальних завдань; інтенсивність використання інноваційних методів навчання.

Розроблення сучасних педагогічних програмних засобів має ґрунтуватися на таких принципах:

- відображення інформації з використанням різноманітної інформації – тексту, графіки, аудіо, відео, анімації (мультиплікації);
- забезпечення можливостей пошуку й вибору довідкової інформації;
- об'єктивність та різнобічність системи контролю знань;
- можливість інтерактивного зв'язку учня з учителем за допомогою мережевих технологій.

Розробник електронного підручника має дотримуватися законів України «Про захист персональних даних» (2010), «Про авторське право і суміжні правила» (1994), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013), «Положення про електронний посібник» (2018).

Розробка е-підручника (е-посібника) передбачає вибір літератури для формування змісту, розробку змісту, переробку текстів у модулі за розділами і створення Help (допомоги), реалізацію гіперпосилань в електронній формі вибір, створення та обробку матеріалу для мультимедійного втілення (відеосюжет, звуковий супровід, графічне зображення), додавання глосарію, списку літератури, посилань на інтернет-джерела. Після розроблення інформаційного, навчального та контролювального блоків переходять безпосередньо до складання електронного підручника (посібника). Також електронне видання доповнюють інструкціями з використання.

Сучасні електронні підручники супроводжують комплектом електронних матеріалів – аудіо- та відеосупроводом уроків, презентаціями, методичними рекомендаціями для вчителя, матеріалами для перевірки знань.

Використання мультимедіа, анімації збільшує наочне представлення матеріалу, а також дає можливість використовувати його особам, які мають особливі потреби (порушення слуху, зору). Посилання на інтерактивні вправи активізує мотивацію учнів до навчання. Фото- та відеофрагменти мають практичне застосування. Уведення таких компонентів в електронний підручник дає змогу перейти від пізнавальної моделі освіти до прагматичної, у якій той, кого навчають, стає активним об'єктом освіти [14].

Нині актуальною є проблема використання штучного інтелекту в освіті. У Концепції розвитку штучного інтелекту в освіті (2020) [11] окреслені завдання у сфері загальної середньої освіти, що пов'язані з штучним інтелектом, як-от: пошук інформації в Інтернеті, використання цифрових інструментів в освітньому процесі, підвищення медіаграмотності та цифрової гігієни для формування цифрової грамотності учасників освітнього процесу. Штучний інтелект як інструментарій у роботі вчителя передбачено використовувати для вдосконалення навчально-методичної бази. Для цього організовують сертифіковані курси підвищення професійної майстерності.

Педагогічні програмні засоби Нової української школи розміщено у вільному доступі за покликанням <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/matematiczna-osvtnya-galuz/>. Додаткові програмні засоби подано на сайтах <https://vseosvita.ua/> та <https://naurok.com.ua/>.

Питання для самоконтролю

1. Яка мета Державного стандарту загальної середньої освіти?
2. Що таке міжпредметна компетентність?
3. Як пов'язані між собою ключові компетентності та наскрізні вміння?

4. Що таке обов'язкові результати навчання?
5. Чим модельна навчальна програма відрізняється від типової навчальної програми?
6. Які вимоги висувають до інноваційної освітньої програми?
7. Який механізм розроблення типових освітніх програм?
8. Хто відповідає за розроблення та оновлення навчального плану?
9. У чому різниця між підручником і посібником?
10. Назвіть основні принципи, за якими створюють інноваційний підручник?
11. Яким має бути зміст сучасного підручника з відповідної галузі?
12. Яким має бути дизайн сучасного підручника з відповідної галузі?
13. Назвіть переваги й недоліки використання педагогічних програмних засобів.
14. Якими педагогічними програмними засобами ви переважно користуєтеся?
15. Яких педагогічних програмних засобів з відповідної галузі вам не вистачало під час педагогічної практики?
16. Що необхідно враховувати при складанні електронних тестів з навчальних предметів?
17. За якими критеріями та показниками відбувається оцінювання ефективності педагогічних програмних засобів з відповідної галузі?

Питання контрверсійного характеру

1. Чи можуть е-підручники повністю замінити друковані?
2. Чи можна модельну навчальну програму вважати інновацією? Власну думку обґрунтуйте.
3. Які інновації Нової української школи можна застосувати в профільній освіті? А чи не буде це застосування руйнацією освітніх традицій?

4. За поясненнями директора Команди реформ МОН України Р. Шияна й експертки І. Старагіної, МНП формують зв'язок між очікуваними результатами, змістом навчання й різновидами навчальної діяльності. Вони, як зазначає А. Степанова-Камиш [12], призначені для упорядкування логіки та послідовності отримання результатів навчання. Тому основне завдання МНП полягає в тому, щоб визначити послідовність досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів.

Існує інша думка: модельна навчальна програма не є досконалою, вона не дає конкретних пояснень щодо вивчення того чи іншого предмета, бо не вказує кількість годин на вивчення конкретної теми й не має сталого порядку вивчення тем та не деталізує результати навчання за темами. Як, на вашу думку, можна усунути недоліки модельної навчальної програми?

Практичні завдання

1. Метод «Сторітелінг». Уявіть себе вчителем-практиком, якого запросили для розроблення Державного стандарту середньої освіти. Створіть коротку історію (15-18 речень) з вашої виробничої практики, у якій буде опис проблеми (5-6 речень), запропонований засіб вирішення (5-6 речень), пропозиція щодо внесення змін до Державного стандарту (5-6 речень).

2. За допомогою платформи Padlet створіть скетч-словник понять «зміст освіти», «ключова компетентність», «наскрізне уміння», «освітня галузь», «обов'язкові результати навчання», «типова освітня програма», «модельна навчальна програма», «електронний посібник».

3. Порівняйте підручники різних авторів у межах однієї освітньої галузі з погляду їх інноваційності (зміст, форма, доступність, структурованість, орієнтованість на самостійну роботу, тощо).

4. Складіть модельну навчальну програму з відповідної галузі, за якою ви навчаєтеся.

5. Підготуйте стендову доповідь за темою «Формування ключових компетентностей школярів (за вибором галузі)».

6. Напишіть есе «Моє ставлення до фундаментальних наук і відповідних їм дисциплін з погляду інновацій».

Завдання для мікрогруп (2-3 особи)

1. Вправа «Колаж ідей». Подайте у вигляді колажу ідеї щодо розробки модельної навчальної програми в обраній галузі на основі типової освітньої програми. Для виконання завдання використовуйте платформу Canva. У колажі мають бути такі рубрики: мета вивчення навчального предмета, компетентнісний потенціал, реалізація наскрізних ліній, очікувані результати навчання, пропонований зміст, види навчальної діяльності. Останні три пункти можуть бути структуровані за змістовими лініями навчального предмета або розділами.

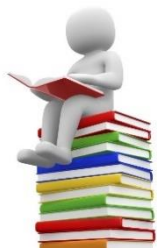
Можна виконати роботу над створенням та наповненням рубрик «Мета вивчення навчального предмета» та «Компетентнісний потенціал» великою групою, потім створити мікрогрупи для роботи над змістовими лініями навчального предмета або розділами.

Після завершення роботи в мікрогрупах колажі об'єднують, а потім кожна група презентує свій колаж.

2. Створіть концепт інноваційного електронного підручника (за обраною галуззю) та подайте його у вигляді концептуальної карти.

Вихідним поняттям є «інноваційний електронний підручник». Його записують у лівому верхньому кутку аркуша паперу, білої дошки або сектора малювання графічного редактора. Наступний квадрат відображають праворуч або нижче. Між фігурами зображують необхідні стрілки взаємодій. Здобувачі працюють по черзі, коментують свої дії. Для роботи може бути використана програма Miro.

Додаткова інформація

Пілотний експеримент із впровадження модельних навчальних програм в Україні

Наказом МОН України від 12 липня 2021 року № 795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти

і науки України» 75 модельним навчальним програмам для базової середньої освіти, у змісті яких реалізовано концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898. Модельні навчальні програми створено відповідно до Переліку модельних навчальних програм для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, Типової освітньої програми, для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року № 235, пройшли комплексну експертизу та за рішенням предметних експертних комісій рекомендовані до надання грифа МОН України. Ці модельні навчальні програми стануть основою для розроблення нової навчальної та навчально-методичної літератури для учнів 5-9 класів. Новостворені модельні навчальні програми будуть масово впроваджені в освітній процес ЗЗСО поетапно з 2022/2023 навчального року.

2021/2022 навчального року модельні навчальні програми було запроваджено тільки в пілотних ЗЗСО, що є учасниками інноваційного освітнього проєкту всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 02 квітня 2021 року № 406.

Вищезазначена кількість модельних навчальних програм не є остаточною, оскільки авторські колективи й у подальшому можуть розробляти такі програми для впровадження нового змісту базової середньої освіти в освітній процес ЗЗСО.

ГЛОСАРІЙ ДО ТЕМИ

Державні стандарти повної загальної середньої освіти (Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020)) – нормативно-правові документи, що визначають вимоги до компетентностей та згрупованих за відповідними освітніми галузями обов'язкових результатів навчання здобувачів початкової, базової середньої, профільної середньої освіти, а також загальні обсяги навчального навантаження, які вони мають освоїти на відповідному рівні повної загальної середньої освіти.

Е-підручник – електронне навчальне видання із систематизованим викладенням матеріалу, що відповідає освітній програмі, містить цифрові об'єкти різних форматів та забезпечує інтерактивну взаємодію.

Заклад загальної середньої освіти – це заклад освіти, основним видом діяльності якого є освітня діяльність у сфері загальної середньої освіти. Заклад освіти провадить освітню діяльність на певному рівні загальної середньої освіти, за умови наявності відповідної ліцензії, виданої в установленому законодавством порядку.

Заклад освіти – заклад загальної середньої освіти або заклад професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти, що провадить освітню діяльність на певному рівні (рівнях) повної загальної середньої освіти та забезпечує здобуття повної загальної середньої освіти.

Зміст освіти – педагогічний адаптований соціальний досвід людства, тотожний структурою (а не обсягом) його культури.

Концепція Нової української школи (за визначенням О. Ляшенка [4]) – основні засади реформування та оновлення загальної середньої освіти в Україні, які передбачають зміни, спрямовані на перетворення української школи в дієвий соціальний інститут формування громадянина, здатного до самовідданого служіння українському народу, активної участі в економічному розвитку української держави, готового до успішної життєдіяльності і конкурентоздатного в сучасному суспільстві.

Навчальний предмет – дидактично обґрунтована система знань, умінь та навичок, відібраних з відповідної вузької галузі науки чи мистецтва для вивчення в навчальному закладі.

Наскрізнi лiнii – соціально значимі надпредметні теми, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях.

Повна загальна середня освіта – сукупність здобутих учнями результатів навчання й компетентностей на рівнях початкової, базової середньої та профільної середньої освіти, що відповідають державним освітнім стандартам.

Посiбник – офіційно затверджене навчальне видання, що доповнює або частково замінює підручник. Його доцільно використовувати для супроводу освітнього процесу для сприяння в практичній діяльності, ефективній організації самостійної освітньої діяльності, здійсненні самоконтролю набутих знань.

Стейхолдери – це зацікавлені особи, причетні сторони до освітнього процесу в закладах освіти різного рівня акредитації, які певною мірою можуть впливати на оновлення й модернізацію освітніх програм (учні та їхні батьки, педагогічні й науково-педагогічні працівники, небайдужі до реформування освіти в країні громадяни та інші).

Формат – спосіб побудови й подачі, форма.

Форми здобуття освіти – дистанційна, мережева, змішана форми здобуття освіти в інституціях, екстернатна й сімейна (домашня) форми індивідуальної освіти, педагогічний патронат з належним визнанням результатів такого навчання.

Формула нової української школи – наскрізне застосування цифрових технологій (інформаційно-комунікаційних технологій) в освітньому процесі та управлінні закладами освіти й системою освіти як головні інструменти забезпечення успіху Нової української школи.

Цілі сталого розвитку (глобальні цілі) – універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети, підвищення якості освіти та забезпечення того, щоб до 2030 року всі люди жили в мирі й достатку (17 цілей сталого розвитку, ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році).

Цикли освітнього процесу – складова рівня повної загальної середньої освіти, що враховує спільні вікові особливості розвитку учнів в організації їхньої навчальної діяльності (освітнього процесу) та під час формування змісту освіти. Перший цикл базової середньої освіти – адаптаційний (5-6 роки навчання), другий цикл базової середньої освіти – базове предметне навчання (7-9 роки навчання), перший цикл профільної середньої освіти – профільно-адаптаційний (10 рік навчання), другий цикл профільної середньої освіти – профільний (11-12 роки навчання).

Література

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
2. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. Постанова №1392 від 23.11. 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» 2020 р. із змінами від 25.02.2025 р. № 4250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Ляшенко О. І. Концепція Нової української школи. Енциклопедія освіти. / Нац. акад. пед. наук України; [гол. ред. В. Г. Кремень; заст. гол. ред. В. І. Луговий, О. М. Топузов; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва; редкол.: О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, П. Ю. Саух, Л. Д. Березівська, І. Д. Бех, В. Ю. Биков, М. С. Гальченко, В. В. Засенко, С. А. Калашнікова, М. О. Кириченко, Л. Б. Лук'янова, В. Г. Панок, В. О. Радкевич, О. Я. Савченко, М. М. Слюсаревський, О. В. Сухомлинська] : 2-ге вид, допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 481.
5. Методичні рекомендації для розроблення модельних навчальних

програм. 2021. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>

6. Навчальна програма. Закон України «Про повну середню освіту». Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n149>

7. Навчальні програми 5-9 класів. Наскрізні змістові лінії. URL : <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>

8. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи (2017 р.) URL : <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/40864/1/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

9. Освітні програми. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

10. Положення про раду стекхолдерів ХНПУ імені Г. С. Сковороди від 23 січня 2025 року протокол № 2. Розробник: д. пед. наук, проф. Рибалко Л. С. URL : [стекхолдерівhttp://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Polozhennia%20pro%20radu%20steikkholderiv.pdf](http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Pol/Polozhennia%20pro%20radu%20steikkholderiv.pdf)

11. Розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в освіті» від 02 грудня 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

12. Степанова-Камиш А. Спільні риси модельних і навчальних програм. Нова українська школа. URL : <https://nus.org.ua/articles/navchalna-programa-ne-maye-kopiyuvaty-modelnu-shho-spilnogo-j-riznogo-v-tsyh-programah/>

13. Типова ОП для 5-9 класів ЗЗСО. 2020. URL: <file:///C:/Users/Acer/Desktop/602fd30bccb01131290234.pdf>

14. Шепель В. М. Формування пізнавальної активності старшокласників педагогічними програмними засобами : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2012. 20 с.

15. Шлапак Ю. Електронний підручник (посібник): стан і перспективи в Україні. URL : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=arti

[cle&id=3840:elektronnij-pidruchnik-posibnik-stan-i-perspektivi-v-ukrajini&catid=81&Itemid=415](#)

16. Як створити навчальну програму на основі модельної. *Український інститут розвитку освіти*. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=U5xNMu81Vms>

Васильєва С.О.

Яліна В.Л.

ТЕМА 4. ІННОВАЦІЇ В ТЕХНОЛОГІЯХ, МЕТОДАХ, ФОРМАХ НАВЧАННЯ Й ВИХОВАННЯ. НОВІ ВИДИ НАВЧАННЯ

Зміст теми:

1. Технологічні інструменти реалізації інноваційного навчання. Сучасні технології навчання та їх класифікація.
2. Інноваційні методи та форми навчання.
3. Нові види навчання. Ресурси e-Learning (гібридного/змішаного навчання).
4. Види оцінювання результатів навчання. Використання онлайн сервісів для оцінювання навчальних досягнень здобувачів загальної середньої освіти.

Актуалізація опорних знань

1. Як Ви розумієте суть поняття «навчання»?
2. Дайте визначення поняттю «виховання».
3. Назвіть відомі вам інтернет-платформи та додатки для навчання.
4. Які особливості організації інноваційного процесу в освіті?

1. Технологічні інструменти реалізації інноваційного навчання: технології, форми, методи

Розвиток інноваційних процесів спрямований на модернізацію освіти, підвищення її якості, ефективності, доступності. Це обумовлює необхідність упровадження в сферу освіти як власне інновацій, що були розроблені спеціально для освіти, так і пошук інновацій з інших сфер життя суспільства, які сприятимуть удосконаленню освіти, а також виводитимуть її на якісно новий рівень.

У педагогічній літературі наявні визначення понять «технологія», «педагогічна технологія».

Технологія - це мистецтво, майстерність, уміння, сукупність методів обробки, зміни стану (В.Шепель)

Технологія - це сукупність прийомів, застосовуваних у якій-небудь справі, майстерності, мистецтві (Тлумачний словник).

Париж, ЮНЕСКО,
1986

• Педагогічна (освітня) технологія - це в загальному значенні системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань, який враховує людські й технічні ресурси, їхню взаємодію і має на меті оптимізацію форм освіти.

Поняття «педагогічна технологія» виникло в 30-х роках ХХ століття й має довгий історичний шлях розвитку, проте й донині не існує єдиної думки вчених щодо його тлумачення.

Згідно з глосарієм «інноваційна педагогічна технологія» – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів [13, с. 76].

Визначення поняття «педагогічна технологія»

І. Волков	Педагогічна технологія – це опис процесу досягнення планованих результатів навчання.
І. Прокопенко, В. Євдокимов	Педагогічна технологія – це суворо наукове й точне відтворення педагогічних дій, що гарантують успіх.
І. Зязюн	Педагогічна технологія – це сфера знань, яка містить методи, засоби й теорію їх використання для досягнення цілей освіти.
О. Пехота	Педагогічна технологія – психологічно й валеологічно обґрунтований та інструктований навчальний процес.

Роботи дослідників, які присвячені визначенню класифікації педагогічних інноваційних технологій (О. Пометун, І. Дичківська, К. Костюченко, Г. Селевко), свідчать про те, що на сьогодні не існує єдиної концепції виокремлення саме інноваційних технологій.

Інноваційна технологія, як і будь-яка технологія навчання, має певну структуру. Г. Селевко визначає *таку структуру педагогічної технології*: концептуальна основа; змістова частина навчання: мета навчання загальна й конкретна; зміст навчального матеріалу; процесуальна частина – технологічний процес: організація навчального процесу; методи й форми навчальної діяльності здобувачів; методи й форми роботи викладача; діяльність викладача з керування процесом засвоєння матеріалу; діагностика навчального процесу.

Особливої уваги заслуговують *інтерактивні технології навчання*, оскільки більшість дослідників виділяє їх в окрему групу інноваційних технологій. Такі технології знаходяться на першому етапі циклу розвитку

інновацій, що характеризуються окремою новизною та недостатньою розробленістю, саме тому вимагають наукових доробок та доопрацювань. На сьогодні відбуваються наукові пошуки щодо їхньої класифікації, визначення суті та назви, а іноді дослідники дискутують про методики реалізації та навіть виникає незгодженість стосовно їхньої приналежності до понять «технологія» чи «метод» навчання.

Однією із запропонованих класифікацій інтерактивних технологій є класифікація, що розроблена О. Пометун та Л. Пироженко. Дослідниці виділили *чотири групи інтерактивних технологій* відповідно до форм навчання: інтерактивна технологія кооперативного навчання, інтерактивна технологія колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання та технології опрацювання дискусійних питань [20, с. 27, 28-34].

Класифікація інтерактивних технологій О. Пометун, Л. Пироженко.

До парної роботи даної групи відносять такі методи: «один проти одного», «один – вдвох-всі разом», «Думати працювати в парі», «обмінятися думками», «ротатійні трійки», «Два, чотири-вісім», «Карусель».

Робота в малих групах: «діалог», «Синтез думок», «спільний проєкт», «Пошук інформації», «Коло ідей» або «раунд робін» або «Кругова система», «Акваріум»

«Симуляція» або імітаційні ігри, «Спрощене судове слухання» (суд prose), «Громадське слухання», «Рольова гра», (Програвання сценки, Драматизація).

інтерактивна технологія кооперативного навчання;

інтерактивна технологія колективно-групового навчання;

технології ситуативного моделювання;

технології опрацювання дискусійних питань

«Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Навчаючи - учусь» «Ажурна пилка» (Мозаїка, Джиг-со) «Аналіз ситуацій» (Case-метод), «Вирішення проблем», «Дерево рішень»

«Метод ПРЕС» (PRES, МППО), «Займи позицію», «Зміни позицію», «Неперервна шкала думок» (Континуум, Нескінченний ланцюжок), «Дискусія», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Оцінювальна дискусія», «Дебати»

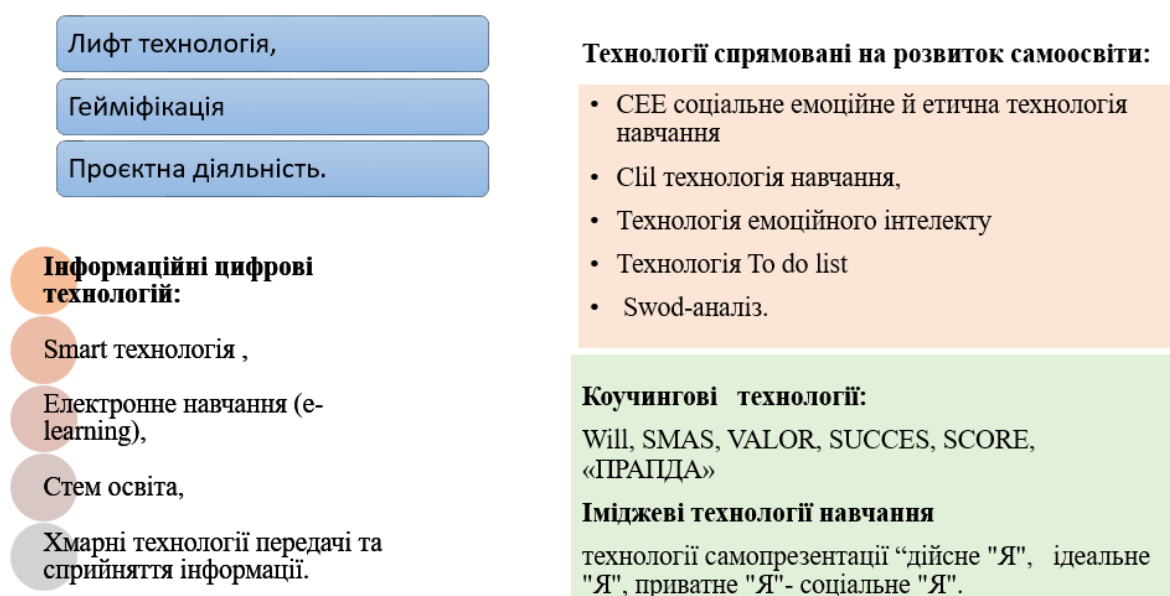
Аналізуючи джерела інтернету, можемо знайти характеристику таких інноваційних технологій: ліфт технологія, гейміфікація та проєктна діяльність.

Слід зазначити, що активно розробляються педагогічні технології, які спрямовані на розвиток самоосвіти: СЕН (Social and emotional learning (CEL)), Clil технологія навчання, технологія емоційного інтелекту, технологія To do list та swot-аналіз.

До окремої групи належать *коучингові технології*: Will, SMASH, VALOR, SUCCESS, SCORE, «ПРАПДА», а також іміджеві технології навчання: дійсне «Я», ідеальне «Я», приватне «Я» – соціальне «Я».

В умовах сьогодення (пандемія, воєнний стан) поширення та активного застосування набули інформаційні цифрові технології: технологія SMART , електронне навчання (e-learning), STEM-освіта, хмарні технології передачі та сприйняття інформації.

Інноваційні технології

Соціально-емоційне навчання (SEL) – це педагогічна технологія, спрямована на формування в здобувачів освіти п'яти ключових компетентностей: самосвідомості, саморегуляції, соціальної усвідомленості, навичок взаємин і відповідального прийняття рішень. Її реалізація сприяє зниженню рівня шкільної тривожності та конфліктності, формуванню стійкої навчальної мотивації, підвищенню академічної успішності. SEL розглядають як основу для побудови сприятливого шкільного клімату та розвитку особистості, здатної до співпраці, емпатії та лідерства.

Під час використання технології SEL застосовують такі форми діяльності:

- щоденні кола емоцій;
- обговорення моральних аспектів в літературі, історії, вивчення емоцій у мистецтві, театральних постановках, рольові ігри з моральними дилемами;
- розбір поведінкових ситуацій у класі, ігри на розвиток емпатії та навичок комунікації;
- проєкти співпраці в групах з рефлексією тощо.

Інтегроване навчання предмета та іноземної мови (CLIL) — інноваційна методика, за допомогою якої здобувачі освіти засвоюють академічний предмет (наприклад, біологію, географію) іноземною мовою. Ця технологія забезпечує формування двомовної академічної грамотності, розвиток критичного мислення, підвищення мовної гнучкості та стійкості до когнітивного навантаження. Серед методів поширені такі, як: інфографіка, схематичні презентації, глосарії термінів, читання наукових статей англійською з подальшими дискусіями, проєкти з презентацією іноземною мовою.

Емоційний інтелект в освітній практиці передбачає усвідомлену роботу над розпізнаванням, управлінням та вираженням власних і чужих емоцій. Використання такої технології формує емоційну стійкість та емпатію, розвиває навички ненасильницького спілкування, сприяє профілактиці стресових станів у здобувачів освіти. У роботі застосовують щоденники емоцій, емоційні карти або шкали, вправи з саморефлексії та письмової рефлексії, мистецькі практики (драматерапія, музична рефлексія).

To Do List як навчальна технологія – це інструмент організації навчальної діяльності, спрямований на розвиток саморегуляції, управління часом та відповідальності за власний результат. Учні самостійно планують цілі та кроки щодо їх досягнення, у них формуються метапредметні навички (пріоритизація, самооцінка, перенесення знань), забезпечується стала рефлексія над ефективністю навчальних стратегій. Метод To Do List може бути інтегрований у технології формувального оцінювання, проєктної та

дослідницької діяльності. Серед інструментів, які використовують: цифрові або паперові планери; інтеграція з методами Agile (канбан-дошка); SMART-цілі в щоденнику навчання

SWOT-аналіз – аналітичний інструмент, адаптований у навчанні для розвитку критичного мислення, самооцінки та стратегічного планування.

Його суть у структурованому аналізі:

S (Strengths) – сильних сторін;

W (Weaknesses) – слабких місць;

O (Opportunities) – можливостей;

T (Threats) – погроз.

У навчальній діяльності SWOT може застосовуватися для аналізу власного стилю навчання, самопізнання, планування навчальних чи кар’єрних цілей, оцінки проєкту, тексту, події, групової роботи тощо. Технологія формує в здобувачів освіти здатність до самостійного прийняття рішень та усвідомлення своєї траєкторії розвитку.

Will-технологія навчання – від англ. «will» – «воля». Ця технологія спрямована на розвиток внутрішньої мотивації та цілеспрямованості в здобувачів, формування в них стійкої волі до навчання, а також на подолання прокрастинації та страху перед діями. Вона поєднує психологічні, коучингові та педагогічні методи, спрямовані на розвиток внутрішньої сили, мотивації та цілеспрямованості; допомагає здобувачам освіти долати внутрішні бар’єри, формувати стійкі навички та досягати результатів, незважаючи на труднощі.

Серед технік, спрямованих на *розвиток внутрішньої мотивації* та цілеспрямованості здобувачів, такі, що допомагають усвідомити, наскільки мета відповідає глибинним переконанням. Наприклад, вправа «Навіщо мені це?» передбачає аналіз поставленої мети й оцінку результату її досягнення; метод «Золотого кола» Саймона Сінека (Why? How? What?) спрямований на пошук справжньої причини дій.

Формування стійкої волі до навчання чи змін є важливим аспектом особистісного розвитку. Однією з ефективних технік для досягнення цієї мети

є «Принцип малих кроків», який полягає в розбитті великої мети на мікроцілі. Завдяки цьому людина поступово рухається вперед, не відчуваючи перевантаження. Ще одна корисна стратегія — «Правило 2-х хвилин», запропоноване Девідом Алленом. Вона полягає у початку дії з мінімального часу, наприклад, двох хвилин, що допомагає подолати інерцію та втягнутися у роботу. Також варто застосовувати технологію «Якщо – то», яка передбачає планування дій на випадок можливих перешкод. Наприклад: «Якщо я відволікаюся, то одразу повертаюся до роботи». Об'єднання цих підходів сприяє поступовому формуванню звички до навчання та підвищує стійкість до змін.

Техніки подолання прокрастинації та страху перед діями виокремлюють такі: «Метод «Помідора» – розподіл праці та відпочинку на короткі інтервали (25 хв.) для зниження стресу; «Поїдання жаби» (Браян Трейсі), що полягає у виконання найважчого завдання першим.

SMASH-технологія навчання – це інноваційний підхід, який поєднує гейміфікацію, активне засвоєння знань та соціальну взаємодію. Назва SMASH – це акронім, який розшифровується в такий спосіб:

S – Social (Соціальне навчання). Передбачає навчання через спілкування, групові обговорення, мозкові штурми, використання соцмереж, форумів, онлайн-спільнот для обміну знаннями;

M – Microlearning (Мікронавчання). Поділ матеріалу на невеликі частини (5–15 хв), які легко засвоюються. Використання коротких відео, карток, інфографіки, тестів;

A – Active Learning (Активне навчання). Передбачає активну взаємодію всіх учасників процесу навчання через спільну практичну діяльність;

S – Spaced Repetition (Інтервальне повторення). Тобто повторення матеріалу через проміжки часу, що зростають, для кращого запам'ятовування;

H – Hybrid (Гібридний формат). Поєднання онлайн- та офлайн-навчання для гнучкості.

Серед переваг SMASH-технології такі: зменшення навантаження за рахунок мікронавчання; підвищення залученості здобувачів освіти до активної діяльності за допомогою ігрових елементів та завдяки соціальній взаємодії; покращення запам'ятовування за допомогою інтервального повторення.

VALOR-технологія навчання поєднує практичну спрямованість, особистісний розвиток та реальне застосування знань.

Абревіатура VALOR має таке тлумачення:

V – Value-Driven (Навчання на основі цінностей). Передбачає орієнтацію на особистісний розвиток та усвідомлення практичної цінності знань. Навчання побудовано навколо власних цілей і переконань здобувача освіти;

A – Action-Based (Дієвий підхід). Основу становить практика (80%) замість пасивного засвоєння теорії. Використовуються реальні кейси, симуляції, проєкти та взаємодія з експертами;

L – Learner-Centered (Орієнтація на здобувача). Навчання адаптується згідно з індивідуальними потребами кожного: темпом, стилем сприйняття інформації та професійними цілями;

O – Open Collaboration (Відкрита співпраця). Передбачає роботу в командах, міждисциплінарні проєкти та обмін досвідом з колегами, менторами й експертами;

R – Real-World Connection (Зв'язок із реальним світом). Матеріал безпосередньо пов'язаний з актуальними викликами професійного середовища, соціальними проблемами або ринковими потребами.

Серед ключових переваг VALOR-технології – практична спрямованість (знання одразу застосовують у реальних умовах), мотиваційна основа (навчання базується на особистісних цінностях і цілях), гнучкість (індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти), розвиток м'яких навичок (комунікація, креативність, командна робота).

SUCCESS-технологія навчання – це сучасна освітня технологія, яка орієнтована на всебічний розвиток особистості здобувача освіти, який поєднує принципи мотивації, самореалізації, рефлексії та ціннісного зростання.

Назва «SUCCESS» – це акронім, кожна літера якого відображає такі ключові елементи:

S – Self-awareness (самоусвідомлення) – формування розуміння власних цілей, сильних і слабких сторін, потреб і внутрішніх ресурсів;

U – Understanding (розуміння) – глибоке осмислення навчального матеріалу, інтеграція нових знань у контекст особистого досвіду;

C – Creativity (креативність) – розвиток здатності до нестандартного мислення, пошуку нових ідей, створення власного навчального продукту;

C – Collaboration (співпраця) – активна взаємодія з іншими учасниками освітнього процесу, командна робота, обмін думками;

E – Empowerment (розширення можливостей) – посилення впевненості у власних силах, формування мотивації до досягнення результату;

S – Self-regulation (саморегуляція) – уміння планувати, контролювати й коригувати власну діяльність, управляти часом та емоціями;

S – Success (успіх) – досягнення особистісних і академічних результатів, відчуття задоволення від навчання та усвідомлення власного прогресу.

SCORE-технологія навчання орієнтована на розвиток особистості через активне залучення до пізнавального процесу, формування цінностей, відповідальності й цілісного бачення навчальної діяльності. Назва «SCORE» – розшифровуються так:

S – Self-discipline (самодисципліна) – формування внутрішньої організованості, уміння самостійно планувати, контролювати та завершувати завдання, дотримуючись обраного навчального курсу;

C – Confidence (упевненість) – розвиток віри у власні сили, формування позитивної самооцінки, що сприяє подоланню труднощів у навчанні;

O – Optimism (оптимізм) – налаштування на позитивне сприйняття процесу навчання, підтримка мотивації та віри в успіх, незважаючи на складності;

R – Responsibility (відповідальність) – усвідомлення наслідків власного вибору, прийняття відповідальності за результати навчання та активна участь у процесі прийняття рішень;

E – Engagement (залученість) – активна участь у навчальному процесі, емоційне й інтелектуальне залучення в роботу, ініціативність та зацікавленість.

Під час використання SCORE-технології акцентують увагу не лише на засвоєнні знань, а й на формуванні ключових життєвих компетентностей, що сприяють особистісному зростанню та готовності до викликів сучасного світу.

Технологія навчання «ПРАПДА» – ґрунтується на логіці активного, усвідомленого та послідовного опрацювання нового матеріалу й формування знань у здобувачів освіти. Назва складається з перших літер ключових етапів навчального процесу: П – перевірка знань, Р – розкриття теми, А – активне засвоєння нового матеріалу, П – практичне закріплення, Д – домашнє завдання, А – аналіз результатів.

Навчальна технологія **«Дійсне Я»** – це особистісно орієнтована педагогічна технологія, спрямована на формування самопізнання, рефлексії та розвитку внутрішнього потенціалу здобувача освіти. Основна ідея полягає в тому, щоб навчання не лише передавало знання, а й сприяло розкриттю індивідуальних особливостей, життєвих цінностей, здібностей і мотивації особистості.

Технологія **«Ідеальне Я»** спрямована на розвиток особистості студента через формування його позитивного образу майбутнього, самовизначення, внутрішньої мотивації та життєвої мети. Ключовим елементом є створення у свідомості здобувача освіти уявлення про те, ким він хоче стати, якими рисами особистості володіти, яких досягнень прагне, яким бачить себе в ідеальному в професійному, соціальному й особистісному плані.

Технологія **«Приватне «Я» – соціальне «Я»** передбачає усвідомлення здобувачем власної особистості в контексті взаємодії з соціумом. Вона допомагає встановити баланс між внутрішнім «Я» (власними потребами,

цінностями, прагненнями) та зовнішнім образом, який формується під впливом соціальних норм, очікувань і ролей.

Кейс-технологія. Важливо зазначити, що кейс-технологія як навчальний метод використовується з метою розвитку комунікативних та творчих здібностей учнів, навчання самостійного опанування знань та формування компетентностей. Суть методу полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень здобувачами освіти з певного розділу навчальної дисципліни.

Кейси (ситуаційні справи) мають чітко окреслені характер і мету. Зазвичай вони пов'язані з проблемою або ситуацією, що існувала чи й зараз існує. Це завжди моделювання життєвої ситуації, і те рішення, що знайде учасник кейса, може слугувати як відбиттям рівня компетентності і професіоналізму учасника, так і реальним рішенням проблеми.

Цілі кейс-технології такі:

- аналіз інформації (самостійно та в складі групи);
- пошук ключових проблем запропонованого завдання;
- пошук відомостей, які необхідні для вирішення завдання;
- пошук та оцінка альтернативних шляхів розв'язання завдання;
- обрання найкращого рішення та складання плану дій.

Основні етапи кейс – методу:

- демонстрація кейса вчителем;
- індивідуальне вивчення кейса кожним членом групи;
- розроблення варіантів індивідуальних рішень;
- обговорення варіантів індивідуальних рішень у кожній підгрупі;
- підготовка до обговорення та дискусії.

Види

- Кейс-випадок
- Кейс-вправа
- Кейс-ситуація.

Переваги використання кейс-технології

- Застосування інтерактивних методів навчання.
- Сприяння розвитку винахідливості, вмінню вирішувати проблеми, здібності проводити аналіз і діагностику проблем.
- Передбачає командний характер пізнавальної діяльності, творчий підхід до пізнання, поєднання теоретичних знань і практичних навичок, глибоке занурення у ситуацію.

Недоліки використання кейс-технології

Кейс технології вимагають більших витрат часу; потребують від педагога певного досвіду, глибоких знань у проведенні дискусії та аналізу «кейсової» ситуації, вміння відмовитися від власних суджень на користь контраргументації

Види кейсів

Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Такий кейс можна використовувати під час заняття з метою ілюстрації для того, щоб проілюструвати певну ідею або порушити питання для обговорення. Такий кейс можна прочитати дуже швидко – тому здобувачам не треба готуватися вдома.

Кейс-вправа надає здобувачу освіти можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз.

Кейс-ситуація – класичний кейс, що вимагає від учня аналізу ситуації. У ньому найчастіше ставлять запитання «Чому ситуація набула такого розвитку і як її можна вирішити?». Кейс-ситуація, як правило, вимагає чимало часу для ознайомлення, тому з метою економії рекомендована попередня самостійна підготовка.

Переваги використання кейс-технології:

– застосування інтерактивних методів навчання, що сприятиме розвитку винахідливості, умінню вирішувати проблеми, розвивати здібності, проводити аналіз і діагностику проблем;

– командний характер пізнавальної діяльності, творчий підхід до пізнання, поєднання теоретичних знань і практичних навичок, глибоке занурення в ситуацію.

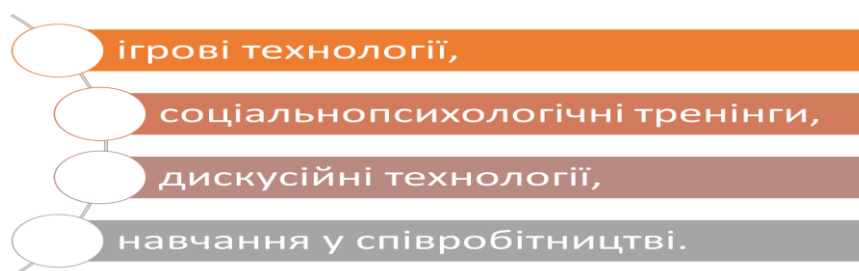
Технологія «кейс» суттєво впливає на професіоналізацію здобувачів освіти, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес і позитивну мотивацію до навчання. Кейс-технології дають змогу виявити різноманітні точки зору, розвинути навички аналізувати та мислити критично.

Проте кейс-технології через їх недостатню дослідженість у вітчизняній педагогіці мають певні недоліки: вони вимагають більших витрат часу; потребують від педагога певного досвіду, глибоких знань у проведенні дискусії та аналізу «кейсової» ситуації, уміння відмовитися від власних суджень на користь контраргументації.

Імітаційні технології навчання

! Специфіка імітаційних технологій полягає в моделюванні в навчальному процесі взаємин і умов реального життя.

Суттю імітаційних технологій навчання є побудова навчальної діяльності через формування й розвиток у здобувачів ціннісних орієнтацій, взаємин, культури спілкування, культури мислення, методів діяльності (планування, прогноз, аналіз, рефлексія).

Неімітаційні технології навчання

Основна ознака неімітаційних технологій навчання – це відсутність поданої в будь-якій формі імітаційної моделі досліджуваного об’єкта, процесу або діяльності.

Лекція. Активне навчання досягається за умови, якщо протягом усієї лекції певними прийомами та засобами навчання забезпечується самостійна інтенсивна розумова, пізнавальна діяльність. До таких прийомів належить контрольна перевірка знань наприкінці лекції, побудова лекції за технологією проблемного навчання.

Семінар належить до активного навчання, якщо гарантує залучення всіх здобувачів освіти як доповідачів чи промовців.

Науково-дослідна робота. Активне навчання забезпечується у випадку, якщо здобувач самостійно формулює проблему, визначає цілі та завдання дослідження, збирає та аналізує емпіричні або теоретичні відомості, робить висновки та демонструє результати.

Олімпіада передбачає під час виконання завдань нестандартного, творчого підходу й виходу за рамки базового навчального матеріалу. Активність учасників виявляється в умінні швидко адаптуватися до нового формату завдань, аргументувати свої рішення та демонструвати високий рівень предметної підготовки.

Науково-практична конференція надає можливість продемонструвати результат особистої інтелектуальної роботи, подати дослідження, зробити висновки та вступити до професійного обговорення.

Проектна технологія – одна з інноваційних інтегральних технологій, яка орієнтована на формування компетентностей здобувача освіти у відповідності з його особистими інтересами та спрямована на його творчу самореалізацію.

Мета проектної технології полягає в зацікавленні та залученні здобувачів до вирішення певних проблем, що передбачає оволодіння

необхідними знаннями й навичками, а також організації проєктної діяльності щодо вирішення проблеми та презентацію практичного застосування отриманих результатів.

Однією із головних характеристик проєктної технології навчання є акцент на активні види самостійної роботи (індивідуальної, парної, групової).

Перед початком роботи над проєктом необхідно проаналізувати перелік усіх запропонованих тем. Тема та

проблема дослідження не можуть бути категорично рекомендовані педагогом, оскільки усвідомлення здобувачем життєвої необхідності знань, умінь та навичок з певної проблеми є необхідною умовою проєктної діяльності. З метою отримання очікуваного результату вчитель має пропонувати учням тільки те, що їм цікаво й відповідає їхнім талантам і здібностям. У разі потреби здобувачі обирають партнерів, з якими б хотіли співпрацювати.

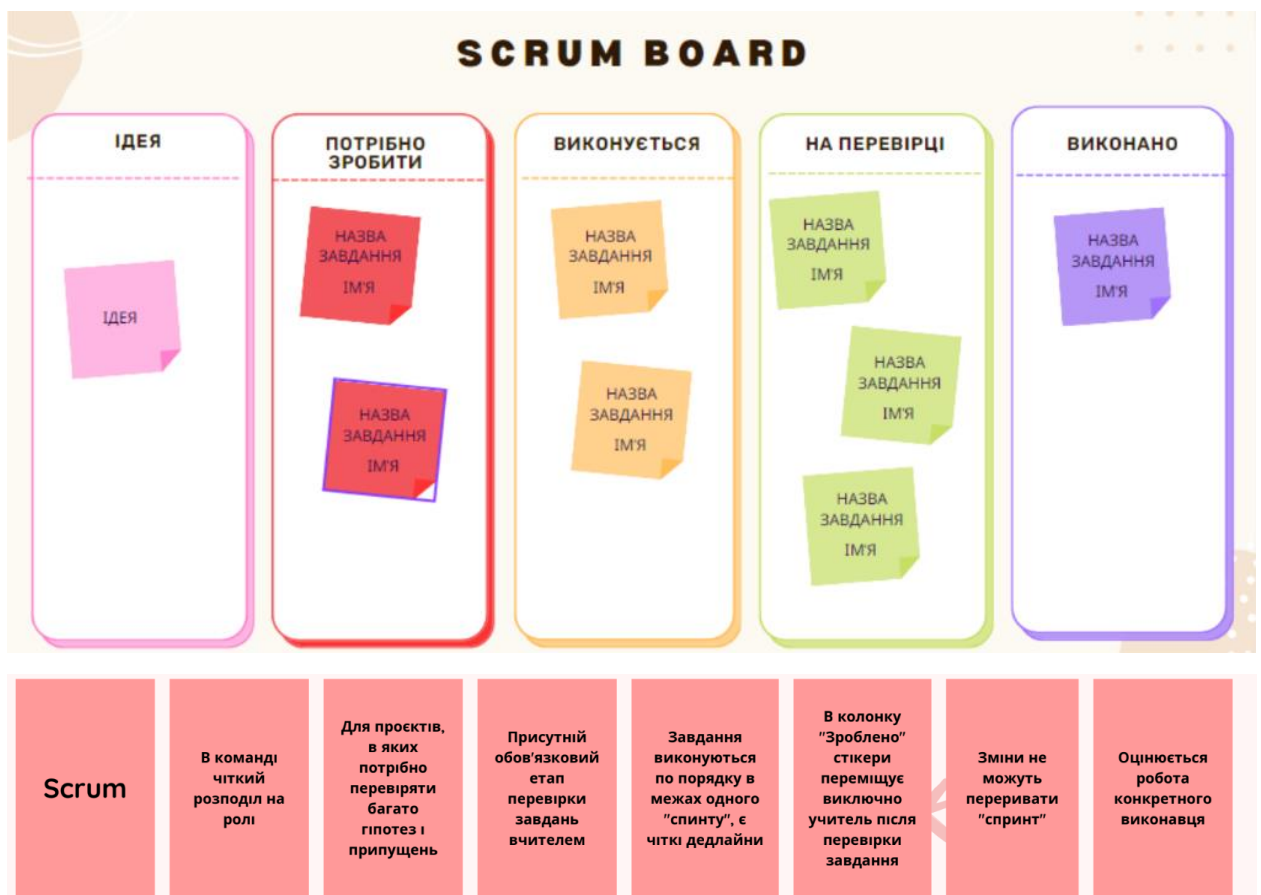
Методика EDU-SCRUM в освіті. Термін SCRUM взятий з гри регбі, що означає спільну роботу в команді. У 90-х роках ХХ сторіччя SCRUM-технологія застосовували в бізнесі для виконання проєктів. Для освітніх цілей використовують термін EDU-SCRUM. Інноваційність системи EDU-SCRUM полягає у тому, що це система навчання, в якій відповідальність за освітній процес передається від учителя до учнів. Здобувачам надають можливість самостійно формувати освітній процес, звісно, в межах дозволеного. Учні несуть відповідальність за навчання й самі визначають якість своєї роботи.

Система EDU-SCRUM передбачає:

- формування команди;
- планування спринту (події в scrum);
- збори на ходу (на початку кожного уроку);
- огляд спринту (тест, усна або письмова робота, експеримент);
- ретроспективні збори (щодо функціонування учасників у команді та команди в цілому);
- особисту рефлексію (самоаналіз).

Команда EDU-SCRUM складається з учителя (тобто, власника продукту) й учнівських команд, кожна з яких має по чотири учасники. Дуже важливо створювати невеликі групи, адже це забезпечує більш ефективний і швидкий результат. У кожній команді один з учнів бере на себе роль скрам-майстра, тобто лідера. Команди самі вибирають, як саме їм виконати завдання, а не діють за вказівками вчителя. Вони також мають можливість звертатися за порадою або ідеями до інших команд. Співпрацю між командами схвалюють. Щоб гарантувати якість досягнення навчальних цілей, команда учнів визначає, який результат відповідає визначенню «Зроблено» до початку спринту.

Важливим у системі організації такої роботи учнів є фліп, тобто скрам-дошка, допомогою якої фіксують набір завдань і робіт, що команда здобувачів має виконати в цьому спринті. Усі завдання позначають згідно зі своїм статусом: «Зробити», «У процесі», «Зроблено». Учасники команди мають можливість спостерігати робочий процес, що забезпечує прозорість прогресу [19].

Елементи фандрайзингу

Fundraising – (збір фондів) – це комплекс різних методів і процедур знаходження ресурсів для реалізації соціально-значущих проєктів.

Фандрайзинг передбачає залучення ресурсів не лише в грошовій формі, наприклад, у вигляді безоплатно переданих закладу витратних матеріалів (папір, картриджі тощо) канцелярських товарів, обладнання, а й людських ресурсів, а саме волонтерів, які працюють в освітніх установах як члени піклувальних рад, штатні та тимчасові працівники, консультанти, експерти тощо.

Фандрайзинг – це перш за все робота, спрямована на здійснення закладом освіти певної місії, для виконання якої потрібні гроші. Фандрайзинг – це й інформація про успішне переконання інших у тому, що діяльність організації є цінною й заслуговує на увагу. Успішність залучення коштів охоплює процедуру мотивування людей на здійснення добрих справ і надання їм можливості вкласти свій час, гроші та інтерес у діяльність організації на основі довіри до вас.

Педагогічна технологія дає відповідь на запитання: як? яким чином? досягти поставленої мети через застосування різних методів, засобів форм (О. Пометун, Л. Пироженко).

Отже, для реалізації інноваційних технологій навчання вчителю необхідно володіти знаннями про різноманітні методи й форми навчання та вміти вдало їх застосовувати.

2. Інноваційні методи та форми навчання

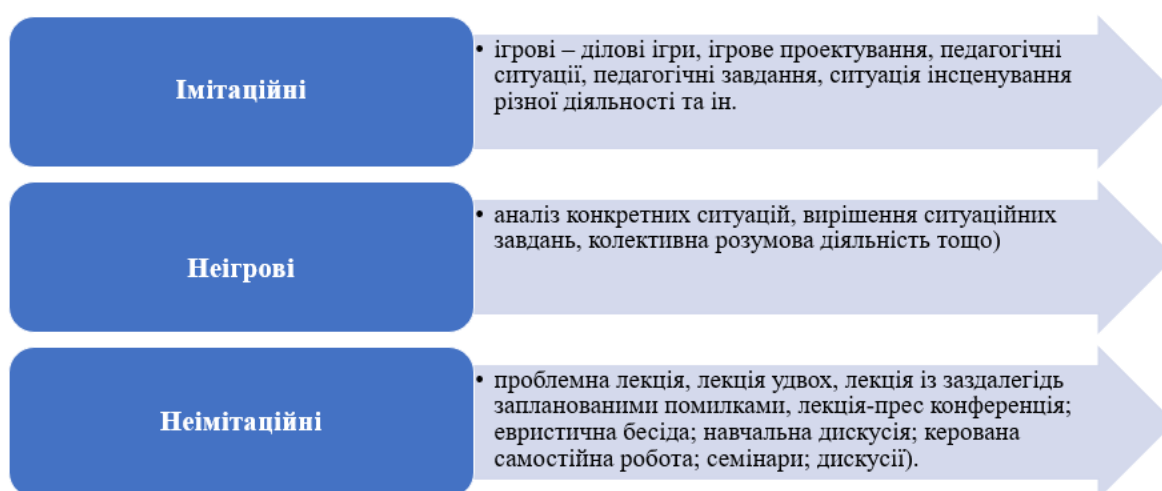
У глосарії термінів і понять «Інновації у вищій освіті» [13] поняття «інноваційні методи навчання» подано як нові способи реалізації змісту освіти здобувачів, що передбачають взаємодію змістового, процесуального,

мотиваційного, організаційного складників. Вони сприяють диференціації та індивідуалізації освітніх програм на основі активізації діяльності.

Вибір будь-якого інноваційного методу навчання та форм його здійснення визначається конкретним дидактичним завданням, змістом навчального матеріалу, наявністю чи відсутністю у слухачів необхідних початкових знань, рівнем розвитку здобувачів, наявністю чи відсутністю в педагога відповідних дидактичних матеріалів, наочних посібників, обладнання тощо. Різноманітність дидактичних завдань, конкретних умов роботи викладача і факторів, що впливають на вибір інноваційних методів навчання та форм їх здійснення, є причиною їх великої варіативності.

Інноваційні методи навчання можуть бути: імітаційні (ігрові – ділові ігри, ігрове проектування, педагогічні ситуації, педагогічні завдання, ситуація інсценування різної діяльності та ін., неігрові – аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуаційних завдань, колективна розумова діяльність тощо) та неімітаційні (проблемна лекція, лекція удвох, лекція із заздалегідь запланованими помилками, лекція-прес конференція; евристична бесіда; навчальна дискусія; керована самостійна робота; семінари; дискусії) [13, с.81].

Інноваційні методи навчання

До інноваційних методів навчання належать активні та інтерактивні методи навчання. Під активними методами навчання розуміють способи

активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, які спонукають їх до активної розумової й практичної діяльності з опанування матеріалу в процесі взаємодії учнів та вчителя. Інтерактивні методи навчання, на відміну від активних методів, характеризуються взаємодією не лише учнів з учителем, а й учнів між собою, при цьому переважна активність належить учням.

Існує велика кількість класифікацій активних та інтерактивних методів навчання. Так Г. Шутова вважає, що найбільш узагальненою класифікацією активних методів навчання є об'єднання їх у групи – дискусійні, тренінгові, рейтингові. До активних методів авторка зараховує презентації, кейс-технології, проблемні лекції, дидактичні ігри, баскет-метод. До інтерактивних методів навчання – мозковий штурм, кластери (порівняльні діаграми, пазли), використання відео, аудіо матеріалів, ІКТ, круглий стіл (дискусія, дебати), ділові ігри, акваріум, метод проєктів, bagcamp, синдикат, ажурна пилка, дерево рішень, сторітелінг, воркшоп, нетворкінг, світове кафе, брейндамп, кейс-стаді, розкадровка.

Класифікація активних і інтерактивних методів навчання (за Г. Шутова)

Активні методи навчання	Інтерактивні методи навчання	
Три групи активних методів: Дискусійні Тренінгові Рейтингові Активні методи: Презентації кейс-технології, проблемні лекції дидактичні ігри, баскет-метод.	• мозковий штурм, • кластери (порівняльні діаграми, пазли), • використання відео, аудіо-матеріалів, • ІКТ, • круглий стіл (дискусія, дебати), • ділові ігри, • акваріум, • метод проєктів, • bagcamp, • синдикат, • ажурна пилка,	• дерево рішень, • сторітелінг, • воркшоп, • нетворкінг, • світове кафе, • брейндамп, • кейс стаді, • розкадрівка

С. Васильєва, вивчаючи інноваційні методи навчання, запропонувала таку їхню класифікацію, в основу якої покладено види діяльності учня під час реалізації метода навчання. Відповідно до цього дослідниця групувала всі інноваційні методи навчання на такі: *словесні* (сторітелінг, бджолині групи,

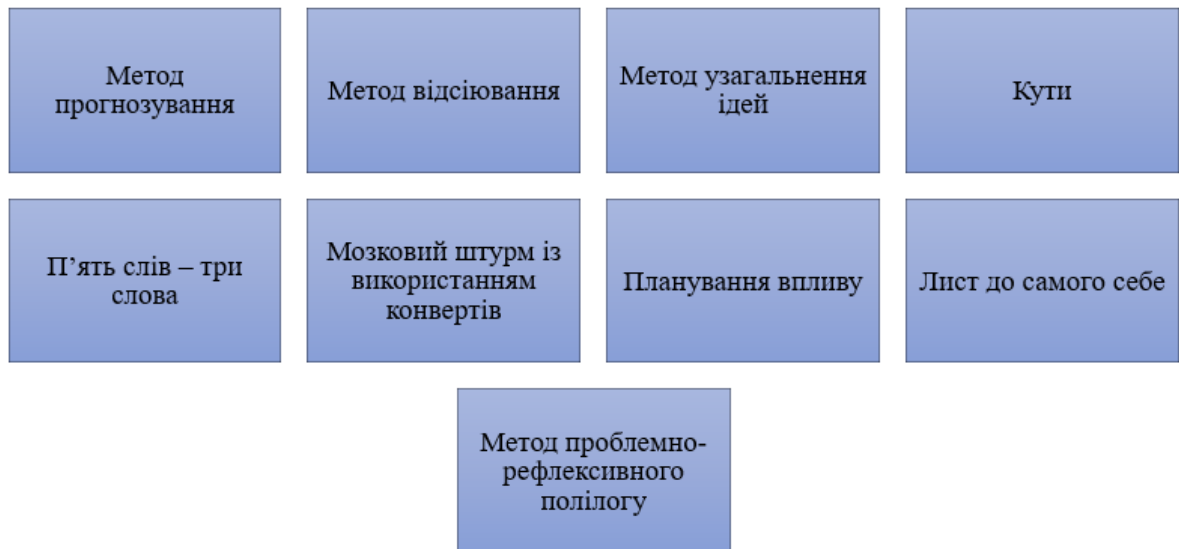
синдикат, балінтовська сесія), *малюнкові* (дерево рішень, скрайбінг, радіальна діаграма, інтелект-карти, завершення малюнка, шкала думок), *логічні* (мозковий штурм, або брейнстроумінг, інформаційний лабіринт, метод інциденту, 3-Д техніка, кейс-стаді, гроу, кластери (діаграми, пазли)), *пересування* (світове кафе, три стільця), *практичні* (творча майстерня, майстер-клас, тренінг), *ігрові* (дидактичні ігри, (рольові, ділові), ігрове проєктування, акваріум, театр експромт), *кібернетичні* (антиконференція, баркемп, створення онлайн-дошки (Padlet), інтелект-карти в XMind). Кібернетична група методів – це особлива група, яка буде активно розвиватися та вдосконалюватися в майбутньому, оскільки її реалізація неможлива без використання технічних засобів навчання, спеціально розроблених комп’ютерних програм, сервісів.

Класифікація інноваційних методів навчання (С. Васильєва)

Словесні	Малюнкові	Логічні	Пересування	Практичні	Ігрові	Кібернетичні
сторітелінг, бджоліні групи, синдикат, балінтовська сесія	дерево рішень, скрайбінг, радіальна діаграма, інтелект карти, завершення малюнка, шкала думок	мозковий штурм, або брейн-строумінг, інформаційний лабіринт, метод інциденту, 3Д техніка, кейс стаді, гроу, кластери (діаграми, пазли)	світове кафе, три стільця	творча майстерня, майстер-клас, тренінг	дидактичні ігри, (рольові, ділові), ігрове проєктування, акваріум, театр експромт)	анти конференція, бар кемп, створення онлайн дошки (Padlet), інтелект-карти в XMind

Г. Сиротенко до інноваційних інтерактивних методів навчання, окрім перерахованих вище, зараховує такі: «Метод прогнозування», «Метод відсіювання», «Метод узагальнення ідей», «Кути», «П’ять слів – три слова», «Мозковий штурм із використанням конвертів», «Планування впливу», «Лист до самого себе», «Метод проблемно-рефлексивного полілогу [14].

Інноваційні інтерактивні методи навчання (Г.О. Сиротенко)

Згідно з глосарієм термінів і понять «Інновації» у вищій освіті «інноваційні форми навчання» – цілеспрямований системний набір нових ідей, засобів організації навчальної діяльності, у результаті яких підвищуються показники структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Основні інноваційні форми навчання:

1) тренінг (*покроковий тренінг, науковий тренінг*) – форма активного навчання, що спрямована на засвоєння теоретичних знань та практичних умінь, формування необхідних навичок, виявлення й вироблення способів подолання типових труднощів через аналіз конкретних прикладів і проведення групових дискусій;

2) майстер-клас – тематична групова робота з підвищення кваліфікації фахівців, заснована на успішному досвіді одного-двох практиків;

3) Балінтовська сесія – специфічна форма групового обговорення, де фокус спрямований на емоційне осмислення професійних ситуацій;

4) відеокейси – технологія навчання, за якої використовується відеофрагмент реальної чи змодельованої професійної ситуації для аналізу та

подальшого обговорення. Основне значення відеокейсів – формування аналітичних, комунікативних і поведінкових стратегій у здобувачів;

5) вебінар – форма дистанційного навчання, організована в онлайн-середовищі в реальному часі, що дозволяє взаємодіяти з великою аудиторією, проводити лекції, обговорення, тестування;

б) онлайн- та офлайн- заняття – форми організації навчального процесу, що використовують залежно від цілей, змісту та технічних можливостей освітнього середовища. Офлайн-заняття передбачають безпосередню участь здобувачів освіти в аудиторному просторі, що сприяє живому спілкуванню, розвитку міжособистісної взаємодії, оперативному зворотному зв'язку та активному залученню в практичні форми роботи (тренінги, дискусії, рольові ігри). Онлайн-заняття так само реалізуються за допомогою цифрових платформ і дають змогу забезпечити гнучкість у навчанні, доступ до інтерактивного контенту, індивідуалізацію освітньої траєкторії, а також участь у навчанні незалежно від місця перебування. Поєднання онлайн- і офлайн-форм дозволяє реалізовувати *змішане навчання*, що підвищує ефективність засвоєння знань та навичок, забезпечує рівний доступ до якісної освіти й підтримує безперервність навчального процесу.

3. Нові види навчання. Ресурси e-Learning (гібридного/змішаного навчання)

Сучасна освіта переживає епоху трансформації, викликану розвитком цифрових технологій, глобалізацією знань та зміною ролей учасників освітнього процесу. Стрімкий розвиток технологій, зміна потреб суспільства та підвищення вимог до якості знань сприяли появі нових форматів навчання. Сьогодні активно використовують цифрові інструменти, штучний інтелект, гейміфікацію та адаптивні методики.

Головна мета нових видів навчання – зробити освітній процес значно персоналізованим, інтерактивним та ефективним. Сучасні технології

дозволяють підлаштовувати курси та матеріали під індивідуальні потреби кожного здобувача освіти. Важливо не лише передавати знання, а й вчити критичного мислення, творчості та навичок співробітництва.

У контексті цих змін особливо актуальними є такі види навчання:

гібридне (змішане) – навчання, яке об'єднує в собі переваги традиційного (очного) й дистанційного форматів;

цифрове (e-Learning) – навчання, що реалізується через платформи, онлайн-курси, в тому числі мас-курси (MOOCs), освітні відео та підкасти;

мобільне (m-Learning) – навчання, яке доступне через смартфони та планшети;

мікронавчання – навчання, що засноване на поданні контенту невеликими порціями;

персоналізоване – навчання, пристосоване до індивідуальних потреб здобувача, уподобань і темпу навчання з урахуванням його сильних та слабких сторін, потреб, навичок, інтересів, швидкості засвоєння матеріалу;

адаптивне – навчання, що підлаштовується під рівень і стиль засвоєння матеріалу конкретного здобувача освіти;

проектно- і кейс-орієнтоване – навчання, що формує реальні навички рішення прикладних завдань;

ігрові та симуляційні формати, що охоплюють гейміфікацію навчального процесу та віртуальні середовища;

навчання в метавсесвіті – віртуальна й доповнена реальність створюють повноцінні освітні середовища, що дозволяють здобувачам освіти вчитися в інтерактивних симуляціях;

навчання на основі відомостей – аналіз більшої кількості інформації дозволяє будувати індивідуальні траєкторії навчання та пропонувати рекомендації.

Пандемія COVID-19 та умови тривалого воєнного стану підкреслили нагальну потребу цілісного підходу до цифрової освіти. Для задоволення сучасних потреб високоякісна та інклюзивна освіта передбачає цифрові та

нецифрові форми навчання й викладання, а саме: змішане навчання та дистанційне навчання. Це дає можливість покращити навчання, що орієнтоване на учнів, відповідно до конкретних потреб окремих людей (Висновки Ради щодо цифрової освіти в суспільствах знань Європи (24 листопада 2020 р.) [7].

Інновації в освіті XXI століття характеризуються перш за все впровадженням цифрових технологій в освітній процес, до яких належить і e-Learning. Згідно з визначенням ЮНЕСКО, це навчання за допомогою інтернету й мультимедіа.

Існує велика кількість тлумачень цього терміна, і в кожному з них зроблено акцент на різних аспектах e-Learning, проте єдиного загальноприйнятого поняття «електронне навчання» немає.

Серед наявних такі:

- широкий набір додатків і процесів, що забезпечують навчання, побудоване на використанні вебтехнологій;

- навчання, побудоване з використанням персонального комп'ютера, віртуальних класних кімнат, яке передбачає організацію взаємодії користувачів мережі. E-Learning має доставку навчального контенту через інтернет, аудіо- і відеозапис, супутникове мовлення, інтерактивне телебачення й CD-ROM;

- навчання, побудоване з використанням інформаційних і телекомунікаційних технологій, що охоплює весь спектр дій, починаючи від підтримки процесу навчання до доставки навчального контенту слухачам;

- різновид дистанційного навчання, за яким учасники й організатори навчального процесу здійснюють переважно індивідуалізовану взаємодію як асинхронно, так і синхронно в часі, переважно й принципово використовуючи електронні транспортні системи доставки засобів навчання та інших інформаційних об'єктів, комп'ютерні мережі інтернет/інтранет, медіанавчальні засоби та інформаційно-комунікаційні технології;

– інноваційна технологія, спрямована на професіоналізацію та підвищення мобільності тих, хто навчається. На сучасному етапі розвитку ІКТ може бути розглянута як технологічна основа фундаменталізації освіти.

В. Кухаренко вказує такі специфічні якісні властивості e-Learning:

Специфічні якісні властивості e-Learning (В. М. Кухаренко)

1) гнучкість і адаптивність навчального процесу до потреб та можливостей здобувачів освіти, які переважно не відвідують регулярних занять, а працюють у зручний час як для викладача, так і для здобувача, для такої роботи час у зручному місці й зручному темпі;

2) модульність побудови навчальних програм;

3) нова роль викладача, який координує навчально-пізнавальний процес, корегує курс, який викладає, керує навчальними проєктами, перевіряє поточні завдання, консультує при складанні індивідуального навчального плану, управляє навчальними групами взаємопідтримки;

4) спеціалізовані форми контролю якості навчальних досягнень: традиційні форми контролю якості освіти та дистанційні (співбесіди, практичні, курсові та проєктні роботи, екстернат, робота в середовищі комп'ютерних інтелектуальних тестових систем тощо);

5) використання спеціалізованих засобів навчання [21].

Розвиток е-навчання зумовило виникнення різних видів навчання. К. Бонка та Ч. Грехема в «Довіднику змішаного навчання: глобальні перспективи, зразки» [11] проаналізували та узагальнили більш 30 термінів, що пов'язані з е-навчанням: «викладання на відстані» («teaching at a distance»); «діалогове навчання» («dialogue learning»); «ресурсно-орієнтоване навчання» («resource-based learning»); «мережеве навчання» («network learning»); «безперервне навчання» («continuous learning»); «навчання протягом усього життя» («lifelong learning»), «віртуальне навчання» («virtual learning»), «гнучке навчання» («flexible learning»), «вебнавчання/тренінг» («Web-based learning/training»), «комп'ютерне навчання» («computer-based learning»), «Інтернет-навчання/тренінг» («Internet-learning/training») тощо. Але здебільшого автори не пропонують чіткого визначення цих понять, обмежуючись тільки констатацією того факту, що всі ці форми навчання передбачають використання онлайн-технологій [25, с. 95].

Згідно з «Рекомендаціями щодо впровадження змішаного навчання в закладах фахової передвищої та вищої освіти», підготовленими Міністерством освіти і науки України, змішане навчання визначено як підхід, педагогічна та технологічна модель, методика, яка поруч із онлайн-технологіями спирається на безпосередню взаємодію між викладачами та здобувачами освіти в аудиторії, а саме:

- поєднання традиційного навчання з використанням технологій дистанційного навчання (А. Євсєєва, С. Вейбелзал, С. Моебз);
- поєднання е-learning з аудиторними заняттями за традиційною системою (М. Кадемія);
- поєднання онлайн- та офлайн-навчання в єдиному процесі, що формує «навчальний досвід» здобувача освіти та забезпечує самодостатній логічний курс (А. Литвинов, В. Олійник).

Змішане (гібридне) навчання поєднує три елементи:

Існують такі визначення поняття «дистанційне навчання»:

– форма навчання, де спілкування між викладачем і студентом або вчителем та учнем відбувається за допомогою листування, комп’ютерних мереж, кабельного й супутникового телебачення, смартфона, факсу тощо.

– форма здобуття студентами освіти нарівні з очною та заочною, за якої в освітньому процесі інтегруються традиційні й інноваційні засоби та форми навчання, засновані на використанні комп’ютерних і телекомунікаційних технологій [25, с. 75].

Попри різні визначення поняття «дистанційне навчання» йому притаманні спільні риси:

- організація взаємодії вчителя та здобувача освіти на відстані;
- застосування різноманітних методів навчання як традиційних, так й інноваційних;
- самостійна робота здобувача як обов’язковий елемент такого навчання.

Реалізація змішаного навчання можлива за декількома моделями організації навчання:

1) ротаційна модель (Rotation), 2) гнучка модель (Flex), 3) особистісно-орієнтована модель (A La Carte), 4) модель збагаченого віртуального середовища (Enriched Virtual) [23].

Детальніше зміст зазначених моделей змішаного навчання подано в таблиці 4.2.

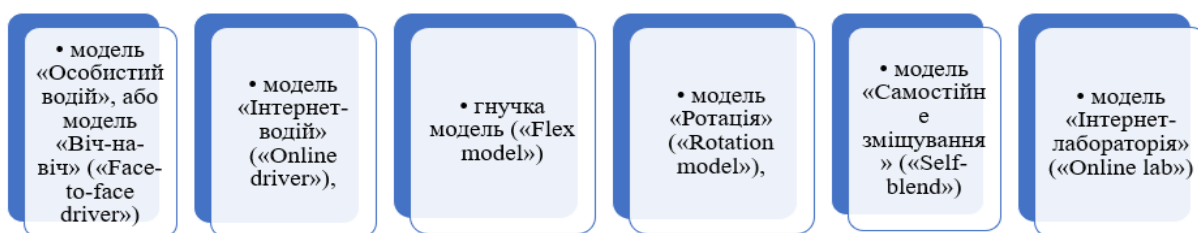
Таблиця 4.2

Характеристика моделей змішаного навчання

МОДЕЛІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ	ЇЇ ХАРАКТЕРИСТИКА
Ротаційна модель <i>(Rotation Model)</i>	Ґрунтується на принципі ротації, коли здобувачі освіти навчаються в групах згідно з певним графіком, переміщуючись від однієї станції до іншої, однією з яких обов'язково є онлайн-навчання, а іншими можуть бути навчання у групах, проектна робота, індивідуальні заняття з викладачем, письмові завдання. Ротаційна модель охоплює чотири різновиди: 1) ротація станцій (Station Rotation) – здобувачі освіти навчаються в групах згідно з певним графіком ротації, що є спільним для всіх; 2) ротація лабораторій (Lab Rotation) – курс або предмет, коли здобувачі освіти працюють у лабораторії, яка оснащена комп'ютерами; 3) перевернутий клас (Flipped Classroom) – відмінність його в тому, що здобувачі освіти отримують основний навчальний матеріал та інструкції онлайн [33];

	4) індивідуальна ротація (Individual Rotation) – кожен здобувач освіти навчається за своїм індивідуальним графіком ротації.
Гнучка модель (<i>Flex model</i>)	У цій моделі онлайн навчання є основним. Практично весь час здобувачі освіти проводять в аудиторіях з офіційно закріпленим за ними викладачем та іншими консультантами. У кожного здобувача освіти є власний навчальний план. В означеній моделі застосовують навчання в групах, проектну роботу, індивідуальні консультації.
Особистісно-орієнтована модель (<i>A La Carte model</i>)	Визначає навчання здобувачів освіти тільки онлайн в якості доповнення до тих курсів, що проходять в аудиторіях. Викладач працює тільки в режимі онлайн. У разі застосування такої моделі здобувачі освіти можуть знаходитися в аудиторії чи вдома.
Модель збагаченого віртуального середовища (<i>Enriched Virtualmodel</i>)	Пропонує спочатку традиційне навчання у вигляді аудиторних занять, іншу частину курсу здобувачі освіти опановують на відстані в режимі онлайн. Той самий викладач здійснює як традиційне, так і онлайн навчання. Спочатку деякі програми реалізовувалися повністю онлайн. Однак з часом до них було додано елементи традиційного навчання, щоб забезпечити здобувачам досвід аудиторних занять.

Б. Кіреєв виокремив такі моделі змішаного навчання:

– модель «Особистий водій», або модель «Віч-на-віч» («Face-to-face driver») : педагог надає потрібний навчальний матеріал суб'єктам навчання в аудиторії, а електронні ресурси зазвичай використовують лише для поглиблення й закріплення знань;

– модель «Інтернет-водій» («Online driver»): здобувачі освіти працюють самостійно (навчальний матеріал мають засвоїти індивідуально, виконують онлайн-завдання, проходять інтернет-тестування, беруть участь у відповідних вебінарах тощо); проте за необхідності вони можуть зустрітися з викладачем з метою отримання консультації стосовно незрозумілих питань;

– гнучка модель («Flex model») : у режимі онлайн здобувачі освіти засвоюють основну частину навчальної програми, а вчитель координує процес навчання, виявляє ті утруднення, які виникли в здобувачів у процесі опанування нового матеріалу, й обговорює шляхи подолання в класі/групі або індивідуально під час очної зустрічі;

– модель «Ротація» («Rotation model»): очне й онлайн-навчання періодично чергуються між собою, тобто спочатку навчальний матеріал обговорюють в аудиторії, а потім здобувачі освіти вивчають його самостійно за допомогою засобів інтернету або навпаки («перевернутий урок»);

– модель «Самостійне змішування» («Self-blend»): навчальну програму здобувацтво вивчає в традиційному режимі, а навчальні дисципліни, які викликали в них підвищений інтерес, викладають їм на додаткових онлайн-заняттях;

– модель «Інтернет-лабораторія» («Online lab») : під керівництвом педагога в аудиторії здобувачі освіти проводять досліди, ставлять

експерименти, виконують практичні завдання, використовуючи для цього спеціальні програми або сайти.

Гібридне навчання за будь-якої моделі його організації має свої плюси та мінуси. Серед переваг змішаного навчання дослідники називають такі: можливість аналізувати зібрану інформацію; пристосувати процес навчання та оцінювання відповідно до індивідуальних особливостей кожного; можливість отримувати позитивний навчальний досвід як при індивідуальній роботі, так і під час спільного навчання у віртуальному класі, що сприяє виникненню відчуття успіху [23].

Крім того, варто зазначити, що змішане навчання має й негативні риси, до яких належать такі: а) викладачеві потрібен час, щоб розмістити необхідний матеріал у мережі; б) педагоги потребують підготовки щодо застосування цього методу навчання, щоб зробити його ефективним; в) здобувачам освіти необхідно показати, як використовувати засоби технологій і чого від них очікують; г) здобувачі освіти повинні витратити певну частину свого вільного часу на навчання [23]. Суттєвим недоліком змішаного навчання є залежність від технічних засобів навчання, які повинні бути надійними, легкими у використанні, а також сучасними, інакше необхідного впливу не буде. Також однією з проблем є нерегулярний перегляд лекцій, що спричиняє відставання здобувачів освіти. Крім того, комп'ютерна неграмотність може стати на заваді тим, хто хоче отримати доступ до матеріалів курсу. Водночас потреба в якіснішій комп'ютерній підготовці може стати рушійною силою для опанування комп'ютерної науки.

Недоліки змішаного навчання

- а) викладачеві потрібен час, щоб розмістити необхідний матеріал у мережі;
- б) викладачі потребують підготовки щодо застосування цього методу навчання, щоб зробити його ефективним;
- в) здобувачам освіти необхідно показати, як використовувати засоби технологій і що від них очікується;
- г) здобувачі освіти повинні витратити певну частину свого вільного часу на навчання

Переваги змішаного навчання

- можливість аналізувати зібрану інформацію,
- пристосувати процес навчання та оцінювання відповідно до індивідуальних особливостей кожного.
- отримання позитивного навчального досвіду як при індивідуальній роботі, так і під час спільного навчання у віртуальному класі, що призводить до відчуття успіху

Інструменти створення навчального контенту

Упровадження технологій змішаного навчання вимагає від учителя володіння інструментами творення навчального контенту. Такі інструменти на сьогодні вже розроблені й активно використовуються вчителями-новаторами.

До переліку кращих програмних продуктів, які можуть бути використані в навчальному процесі, входить соціальна мережа X (I місце серед програмних продуктів, що використовують в освіті), Google Docs (III місце), програми ведення блогів (XV місце) тощо. Заклади освіти повинні заохочувати ведення викладачами своїх блогів. Блогосфера сприяє відкритості; це простір для обговорення, обміну інформацією та спілкування. Блог викладача – критичний аналіз останніх публікацій, погляди на деякі проблеми, роздуми. Надалі інформація може перетворюватися в доповіді на конференціях, статті, заняття для здобувацтва [28].

Однією з найважливіших складників е-навчання є ІТ платформи, серед яких Viber та Facebook Messenger (таблиця 4.3.).

Платформи для реалізації дистанційного навчання

РЕСУРС	ОСОБЛИВОСТІ	МОЖЛИВОСТІ ДІЙ ВЧИТЕЛЯ	МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УЧНІВ
Zoom	Інструментарій платформи: дошка для записів, можливість трансляції презентаційного матеріалу та завдань, чат, емодзі «піднести руку» та «поплескати», можна змінювати фон та записати урок на відео [28].	1. Організовує відеоконференції; онлайн-зустрічі. 2. Демонструє свій екран для пояснення навчального матеріалу; використовує інтерактивну дошку. 3. Самостійно керує звуком. За потреби може вимкнути мікрофон у разі порушення дисципліни здобувачами освіти або обговорення питань невідповідної тематики. 4. Має змогу створювати відеозапис. 5. Використовує чат для перегляду відповідей учнів або запису домашнього завдання.	1. За запрошувальним покликанням можуть приєднатися до Zoom-конференції. 2. Легко сприймають пояснення; можуть демонструвати екран, наприклад, під час захисту проєктної роботи або показу підготовленої презентації до уроку. 3. Можуть отримати відеозапис, попередньо звернувшись до вчителя з проханням його створити. 4. Мають змогу спілкуватися в чаті з учителем та однокласниками, відповідати на запитання вчителя.

Microsoft Teams	Інструментарій платформи: трансляція будь-яких навчальних матеріалів, дошка для записів, функція «піднести руку», чат. Є можливість протягом уроку записувати мініконспект, який можна буде подивитися наприкінці уроку. На платформі також можливо створити групу класу, через яку можна підтримувати зв'язок з учнями та поширювати домашні завдання[28].	1. Може запланувати урок, консультацію, батьківські збори тощо та додати учасників. 2. Може створити клас, завдання, завантажувати раніше створені завдання, а також оцінювати досягнення учнів та виставляти оцінки в електронний журнал. 3. Має змогу демонструвати свій екран для пояснення навчального матеріалу, використовувати інтерактивну дошку. 4. Може працювати з усім класом під час дискусій або розділити його на невеликі групи та спілкуватися в кімнаті для перемовин. 5. Самостійно керує звуком. За потреби може вимкнути мікрофон у разі порушення дисципліни здобувачами освіти або обговорення питань невідповідної тематики. 6. Створює відеозапис заняття для перегляду учнями з метою	1. За запрошувальним покликанням можуть приєднатися до відеоконференції. 2. Мають змогу завантажувати виконане домашнє завдання; виконують завдання вчителя; переглядають свої оцінки. 3. Можуть демонструвати свій екран, наприклад, під час захисту проєктної роботи або показу підготовленої презентації до уроку. 4. Можуть отримати відеозапис, попередньо звернувшись до вчителя з проханням створити відеозапис уроку.

		повторення вивченого та власного перегляду з метою оцінювання досягнень учнів. 7. Використовує чат для перегляду відповідей учнів.	
Skype	Інструментарій платформи: трансляція матеріалів, чат, в який можна надсилати завдання, відео-та фотоматеріали, можливість змінювати фон, субтитри, які допомагають працювати в умовах, коли вчителя погано чути або в класі є учні з порушенням слуху. Кількість учасників групового відеодзвінка може становити від 3 до 10 осіб; аудіодзвінка – до 25 осіб. [28].	1. Для проведення відеоуроку може створити запрошення для учнів, надіславши покликання в Skype, на пошту або в месенджер. 2. Демонструє свій екран для пояснення навчального матеріалу. 3. Використовує чат для того, щоб надіслати завдання або переглянути відповіді чи запитання учнів. 4. Може використовувати субтитри (за потребою).	1. За запрошувальним покликанням можуть приєднатися до відеоконференції . 2. Можуть демонструвати свій екран, наприклад, під час захисту проєктної роботи або показу підготовленої презентації до уроку. 4. Можуть отримати відеозапис, попередньо звернувшись до вчителя з проханням створити відеозапис уроку. 5. Мають змогу спілкуватися в чаті з учителем та однокласниками, відповідати на запитання вчителя.

Google Meet	Сервіс відеотелефонного зв'язку та відеоконференцій, розроблений компанією Google. Підтримує демонстрацію робочого стола одного користувача для інших[28].	1. Організовує відеоконференції; онлайн-зустрічі. 2. Демонструє свій екран для пояснення навчального матеріалу, має змогу використовувати інтерактивну дошку. 3. Самостійно керує звуком. За потреби може вимкнути мікрофон у разі порушення дисципліни або невідповідної тематики. 4. Використовує чат для перегляду відповідей учнів або запису домашнього завдання. 5. Може використовувати субтитри (за потребою).	1. За запрошувальним покликанням можуть приєднатися до відеоконференції. 2. Легко сприймають пояснення; також можуть демонструвати свій екран, наприклад, під час захисту проектної роботи або показу підготовленої презентації до уроку. 3. Можуть отримати відеозапис, попередньо звернувшись до вчителя з проханням створити відеозапис уроку. 4. Мають змогу спілкуватися в чаті з учителем та однокласниками, відповідати на запитання вчителя.

Webex	Інструментарій платформи: трансляція матеріалів, чат, можливість змінити фон, записати урок [28].	1. Організовує відеоконференції; онлайн-зустрічі. 2. Демонструє свій екран для пояснення навчального матеріалу. 3. Робить відеозапис заняття (за потребою). 4. Використовує чат для перегляду відповідей учнів або запису домашнього завдання.	1. За запрошувальним покликанням можуть приєднатися до відеоконференції. 2. Легко сприймають пояснення; також можуть демонструвати свій екран, наприклад, під час захисту проєктної роботи або показу підготовленої презентації до уроку. 3. Можуть отримати відеозапис, попередньо звернувшись до вчителя з проханням створити відеозапис уроку 4. Мають змогу спілкуватися в чаті з учителем та однокласниками, відповідати на запитання вчителя

Серед спеціалізованих інструментів для створення навчального контенту особливо помітне їхнє різноманіття.

Перша категорія програм спрямована на оцінювання знань учнів через створення тестових завдань (Class Time, Child Develop, Nearpod, Kahoot, Diagnostic Questions, Flubaroo, Istation, Desmos Classroom Activities, LearningApps).

Друга – об'єднує програми, що спрямовані на створення презентацій, та інфографіки (Mentimeter, Buncee, Canva, Pear Deck, PicMonkey, Easel.ly, Infogr, Canva).

Третя – вікторини (flippity,Edpuzle, Plickers,Quizizz, Triventy, Kahoot,Math Fight); дитячі ігри (Education City, Tiggly). На організацію сумісної діяльності спрямовані такі платформи: Padlet, Airhead, Trovvit, IDroo, Tricider, Formative, Wizer, LiveWorksheets.

Четверта – програми, які формують необхідний обсяг знань з певних галузей науки: інженерії (Microduino), технології (Ardusat) інформатики та робототехніки (Wonder Workshop , Ozobot), фінансової грамотності (Black Bullion), математики (У класі, Формула, Matific, GIOS, англійської (Duolingo), інформатики (Студія коду), природи (GBIF).

П'ята – кейс-уроки, Brix Learning, Prodigy Maths, (g) Math, IXL Learning, Розумники, Learning.ua, Desmos Калькулятор.

Шоста – спеціальні сервери, які вміщують розроблені онлайн-курси та уроки (KhanAcademy, Мій клас, відеоуроки з фізики від Павла Віктора, ютуб-канал, фізика, математика, природа - Цікава наука). Створення та обмін відео (Screencast-O-Matic, Screenrecorder, Movavi, TouchCast, EDPuzzle, My SimpleShow, PlayPositSchoolTube , iLosVideo, ThingLink).

Сьома – створення карток (ментальних інтелект-карт) (Quizlet, Zeemaps, XMind, Bubbl, Popplet).

Восьма – створення внутрішніх шкільних соціальних мереж (Living Tree), спілкування з батьками (Bloomz).

Дев'ята – програми, що спрямовані на створення лабораторних симуляцій та моделювання (на базі математичних алгоритмів Lobster, природничих та інших наук – Phet). Програми віртуальної реальності (створення віртуальної реальності).

Десята - Unimer Siv, віртуальні екскурсії – Learn Around The World).

Одинадцята – створення блогів та сайтів (EduBlogs) [5].

В окрему категорію доцільно виокремити штучний інтелект та нейромережі.

Розкриваючи зміст терміна «штучний інтелект» (ШІ), відповідно до Рамкової конвенції про штучний інтелект, права людини, демократію та

верховенство права, можна зробити висновок, що «система штучного інтелекту» – це машинна система, яка на основі вхідної інформації робить висновки для досягнення певних явних або неявних цілей. Вона може генерувати різні результати, такі як передбачення, вміст, рекомендації або рішення, що здатні впливати на фізичне або віртуальне середовище. Таке визначення штучного інтелекту як системи підтримують Парламентська асамблея ради Європи, ЮНІСЕФ, ОЕСР [35].

Існує й інша позиція щодо визначення сутності поняття ШІ. Так, згідно з Проєктом інструктивно методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти, розроблених під егідою ЮНІСЕФ, – «технологія ШІ належить до комп'ютерів або машин, які програмуються для виконання завдань, котрі традиційно вважають притаманними лише людям, шляхом імітації людського мислення або поведінки» [24]. Спільним для всіх визначень є алгоритмізація процесу, створення нового продукту, а отже, зміна середовища [4].

На сьогодні існують добірки вебсервісів та нейромереж з характеристиками навчальних програм і переліком сайтів, що пропонують нейромережеві рішення для організації змішаного навчання, серед яких такі:

– інструменти для дистанційного навчання – добірка НУШ <https://nus.org.ua/articles/30-instrumentv-dlya-dystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/>

– вебсервіси для вчителя <https://osvitanova.com.ua/posts/2787-37-veb-servysov-dlia-uchytelia>

– онлайн-інструменти для вчителів <https://dyjalog.by/68-potryasayushhix-onlajn-instrumenta-dlya-uchitelej/>

Більше інформації щодо різних аспектів застосування ШІ в процесі навчання можна знайти в Проєкті інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах

загальної середньої освіти, розроблених під егідою ЮНІСЕФ [23].

4. Види оцінювання результатів навчання. Використання онлайн-сервісів для оцінювання навчальних досягнень здобувачів загальної середньої освіти

Аналіз сучасних поглядів науковців країн ЄС на оцінювання навчальних досягнень учнівства свідчить про зміни в теорії та практиці цієї галузі педагогіки в контексті акцентування уваги на особистісно-орієнтованому навчанні здобувачів. Головними видами оцінювання результатів навчання учнів є такі: формувальне оцінювання, підсумкове оцінювання та державна підсумкова атестація [17].

Під *формувальним оцінюванням* розуміють «інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, що дає змогу вчителям визначати потреби учнів, адаптуючи до них процес навчання» [17]. Воно забезпечує зворотний зв'язок учням щодо власного прогресу та професійного росту. У процесі формувального оцінювання педагоги мусять використовувати той самий підхід, що і під час підсумкової оцінки. Воно має бути орієнтовано на майбутнє, щоб допомогти учнівству в підготовці до успішного завершення навчального курсу та досягненні очікуваних навчальних результатів, які знайдуть своє відображення під час підсумкової оцінки після завершення вивчення навчального курсу [32]. Формувальне оцінювання, згідно з наказом МОН України Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання від 02.08. 2024р. № 1093, виконує такі функції: діагностувальну, коригувальну, орієнтувальну, мотиваційно-стимулювальну, розвивальну, прогностичну та виховну [17].

Можливості формувального оцінювання [27]

Для вчителя	Для учня
• чітко сформулювати освітній результат, який потрібно отримати та оцінити в кожному конкретному випадку, та організувати відповідно до цього свою роботу; • зробити учня суб'єктом освітньої та оцінювальної діяльності	• вчитися на помилках; • зрозуміти, що є важливим, а що – другорядним; • зрозуміти, чого вдалося досягти, які є успіхи; • визначити, чого не знає та не вміє

У сучасній дидактиці виділяють два базові види оцінювання:

- зовнішнє (стандартизоване) оцінювання;
- внутрішнє (формувальне) оцінювання.

Також, існує концепція динамічного оцінювання, базується на формувальному оцінюванні та нерозривно пов'язана з ним.

Формувальне оцінювання є важливим складником НУШ. Відповідно до Концепції Нової української школи учитель повинен опанувати методи та прийоми, що дозволяють оцінювати не тільки предметні, а й міжпредметні та особистісні освітні результати учня на різних етапах освітнього процесу.

Згідно з Наказом МОН України «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» від 02.08. 2024р. № 1093, формувальне оцінювання реалізується через використання різних методів збирання інформації та має бути узгодженим із поставленими цілями й завданнями конкретного навчального предмета або інтегрованого курсу. Воно передбачає самооцінювання, взаємооцінювання чи оцінювання, яке проводить викладач із застосуванням спеціальних інструментів, таких як картки оцінювання, шкали, щоденники педагогічних спостережень, портфоліо навчальних досягнень учнів тощо [17].

Причому ця оцінка має стати засобом мотивації учня до досягнення високих освітніх результатів. Згідно з Наказом МОН України «Про методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу», подано такі відомості про формувальне оцінювання:

Формувальне оцінювання здійснюється такими шляхами:

- педагогічного спостереження вчителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів;
- аналізу учнівських портфоліо, попередніх навчальних досягнень учнів, результатів їхніх діагностичних робіт;
- самооцінювання та взаємооцінювання результатів діяльності учнів;
- оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів їхніми батьками;
- застосування прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу [16].

Формувальне оцінювання здійснюється шляхом:

- педагогічного спостереження учителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів;
- аналізу учнівських портфоліо, попередніх навчальних досягнень учнів, результатів їхніх діагностичних робіт;
- самооцінювання та взаємооцінювання результатів діяльності учнів;
- оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів їхніми батьками;
- застосування прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу

хто оцінює?

як оцінювати?

що оцінювати?

навіщо оцінювати?

Орієнтири для конструювання моделі формуального оцінювання навчальних досягнень учнів:

- *хто оцінює?* – потрібно пам'ятати, що досягнення учня може оцінити не тільки вчитель, а й сам учень;
- *як оцінювати?* – оцінювання має проводитися на основі розроблених та затверджених критеріїв, які вчитель повідомляє учням на початку навчання;

– *що оцінювати?* – уміння презентувати здобуті знання, спосіб виконання завдань, результати їх досягнення, рівень опанування учнями компетентностями тощо;

– *навіщо оцінювати?* – щоб діагностувати складнощі, мотивувати, підтримувати успіхи в досягненні навчальних цілей, виявляти навчальні потреби [20].

Методи формувального оцінювання відображено на Схемі 4.1.

Рис. 4.1. Методи формувального оцінювання

Підсумкове оцінювання слугує індикатором досягнутого рівня навчальних результатів та особистісного розвитку учнів.

Державна підсумкова атестація спрямована на визначення ступеня відповідності навчальних досягнень учнів, які завершили здобуття базової середньої освіти, вимогам, окресленим у Державному стандарті. Порядок проведення, змістові вимоги та критерії оцінювання ДПА регулюються Міністерством освіти і науки України відповідно до чинного законодавства.

Більш детальну інформацію щодо оцінювання результатів навчання здобувачів базової середньої освіти можна знайти в наказі МОН «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» від 02.08. 2024р. № 1093.

Для здійснення оцінювання результатів навчання здобувачів закладів загальної середньої освіти ефективно використовувати спеціальні онлайн-сервіси – це інструменти або програми, які працюють через інтернет і надають користувачам різні функції.

Серед онлайн-сервісів для оцінювання навчальних досягнень здобувачів загальної середньої освіти варто виділити такі:

- 1) **Kahoot!** – онлайн-сервіс для створення вікторин, дидактичних ігор і тестів;
- 2) **Quizizz** – сервіс призначений для проведення тестування із завданнями з однією правильною відповіддю.
3. **LearningApps** – зручний, інтуїтивний у роботі онлайн-сервіс для створення інтерактивних вправ з метою використання використання як на уроках, так і в позакласній роботі.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «інноваційні технології навчання». Які основні ознаки інноваційних технологій навчання?
2. Які вам відомі інноваційні технології навчання?
3. Назвіть можливості комп'ютерного навчання, які, на ваш погляд, можуть сприяти вдосконаленню освітнього процесу.
4. Дайте визначення поняттю «інноваційні методи навчання».

5. Поясніть суть понять «активні» та «інтерактивні» методи навчання. Наведіть приклад відомих вам активних та інтерактивних методів навчання. Які з них ви використовуєте у своїй педагогічній діяльності?

6. Які вам відомі інноваційні методи навчання?
7. Дайте визначення поняттю «інноваційні форми навчання».
8. Назвіть інноваційні форми навчання.
9. Дайте визначення поняттю «навчальний контент».
10. Які види навчального контенту можуть бути використані на уроці?
11. Дайте визначення поняттю «електронне навчання».

Питання контраверсійного характеру

1. Дайте визначення поняттям: «технологія», «педагогічна технологія», «інноваційні технології навчання», «інтерактивні технології навчання».
2. Назвіть критичні недоліки змішаного навчання.
3. Як ви вважаєте, що потрібно для створення якісного навчального контенту?
4. Які можливості надає єдиний інформаційний освітній простір учителям, а які – учням?
5. Назвіть інтернет-платформи та додатки, які використовують під час e-Learning.
6. Наведіть приклад застосування трьох з наданих у темі технологій інноваційного навчання.

Практичні завдання

Завдання 1. На основі ознайомлення з матеріалами, що наведені за покликаннями, висловіть свої пропозиції стосовно активізації

пізнавальної діяльності здобувачів у процесі опанування нового матеріалу відповідно до своєї спеціальності.

Башкір О. І. Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 60. С. 33-44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2018_60_6.

Завдання 2. Запишіть на фліпчарті або онлайн-дошці Padlet асоціації до поняття «інноваційні технології навчання».

Завдання 3. Розкрийте методику проведення:

– інтерактивні технології: «ліфт технологія», «гейміфікація» та «проектна технологія навчання», «емоційного інтелекту», «to do list» та «swot-аналізу» (доповіді здобувачів);

– охарактеризуйте методику проведення однієї з таких інтерактивних методик навчання: «barcamp», «синдикат», «ажурна пилка», «дерево рішень», «сторітелінг», «воркшоп», «нетворкінг», «світове кафе», «брейндамп», «кейс-стаді», «розкадровка».

Завдання 4. Розкрийте переваги та недоліки таких онлайн-сервісів, як : «Kahoot», «Quizizz», «LearningApps».

Завдання 5. Визначте 5 педагогічних проблем, які потрібно розв'язати для проведення «мозкового штурму» , використовуючи будь-яку з платформ.

Завдання 6. Підготуйте та презентуйте стендову доповідь на тему «Учитель майбутнього». Під час виступу застосуйте рольову гру «Метод шість капелюхів».

Завдання 7. Застосуйте методику «скрайбінг» як метод аудіовізуалізації навчальної інформації при визначенні поняття «інноваційна технологія» (намалюйте поняття «інноваційні технології»).

Завдання 8. За допомогою сайту «Learningapps» розробіть тестове завдання на встановлення відповідності. Розроблені тести апробуйте на занятті.

Завдання 9. Розробіть тест на платформі Quizizz за темою «Ресурси e-learning» (<https://quizizz.com>).

Завдання 10. Запропонуйте інтерактивну вправу, використовуючи інструменти навчального контенту (*Thinglink*, *Buncee*, LearningApps, Quizlet).

Додаткові варіанти завдань, розміщено в додатку Б «Додаткові практичні завдання до теми «Інновації в технологіях, методах, формах навчання й виховання; нові види навчання»».

Завдання для мікрогруп

Завдання 1. Робота у малих групах (4-5 осіб).

Кожна група отримує завдання підібрати матеріал з мережі «Інтернет» стосовно інтерактивних методів навчання впродовж 20 хвилин. У подальшому здобувачі озвучують свої ідеї. На спільній дошці Padlet розміщують усі матеріали, створюючи «Банк інтерактивних ідей».

Завдання 2. Групова робота. Зміст вправи: скласти кластер «Інноваційні методи та форми навчання».

Викладач на онлайн-дошці «Miro» формує гроно, у центрі якого розташовано напис «Методи та форми формувального оцінювання». Гілки-методи «Графічний контроль», «Самоконтроль», «Програмований контроль», «Спостереження», «Усне опитування». Від них – гілки-форми, які формують студенти, перейшовши за посиланням <https://miro.com>

Завдання 3. Робота в групах. Розробити фрагмент уроку за фахом здобувача освіти, тему обрати самостійно. У розробленому уроці показати застосування одного із методів інтерактивного навчання.

Завдання 4. Кожна група отримує одну технологію інноваційного навчання, яку має розкрити у вигляді доповіді з презентацією. Теми: «Проектна технологія навчання»; «Технологія «eduScrum»», «Ліфт технологія», «Гейміфікація», «Технологія емоційного інтелекту».

Завдання 5. Дайте характеристику методик проведення таких інтерактивних методів навчання: barcamp, синдикат, ажурна пилка, дерево

рішень, сторітелінг, воркшоп, нетворкінг, світове кафе, брейндамп, кейс-стаді, розкадровка.

Завдання 6. Напишіть доповідь з презентацією:

- Роль інтерактивних методів навчання у підвищенні ефективності освіти.
- Роль імітаційних та рольових ігор у навчанні.
- Сучасні тенденції використання технологій та інтерактивних методів у навчанні.
- Інтерактивні й традиційні методи навчання (порівняльний аналіз).
- Оцінка переваг і недоліків інтерактивних підходів у порівнянні з традиційними лекціями та самостійними заняттями.
- Аналіз у процесі оцінювання результатів навчання. Використання інтерактивних підходів.

Завдання 7. Знайдіть цікаві, але ще не названі онлайн-сервіси для оцінювання навчальних досягнень учнів (не менше 2).

Завдання 8. Ознайомтеся з поданими на сайті <https://hundred.org/en> інноваціями в освіті за своєю спеціальністю та підготуйте короткі повідомлення про окремі з них.

Завдання 9. На основі аналізу матеріалу за покликанням підготуйте короткі повідомлення з розкриття суті технології :

https://www.youtube.com/watch?v=7zzEVBkoMig&list=PLcUdMmVic_RHaNUZMrrSpnHtjrMyPIHeh (STEM освіта для всіх. Спікер: Олександр Винник, старший викладач фізики і хімії ХНПУ імені Г. С. Сковороди);

<https://www.youtube.com/watch?v=z3Nj6uI470s> (Формування критичного мислення дистанційно. Спікер: Ольга Башкір, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди);

<https://www.youtube.com/watch?v=Vp6lq3xL0hs> (Становлення змішаного навчання в Україні, виклики, тенденції, перспективи. Спікер: Тетяна Собченко, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки ХНПУ імені Г. С. Сковороди).

Додаткова інформація

Платформи унаочнення

Вебінари від викладачів ХНПУ імені
Г. С. Сковороди «Сковорода-хаб»

<https://www.youtube.com/channel/UCYI0yA8sHKYb81c3-ECJNKQ>

Ромашка запитань (Блума)

<https://www.youtube.com/watch?v=cICxdy1SfeY>

«Кубик Блума» <https://www.youtube.com/watch?v=-kNEiYR8-v4>

Метод ПРЕС (PRES, МППО)

https://www.youtube.com/watch?v=y1p_NuiWx4M

Сторітелінг https://www.youtube.com/watch?v=ozg_subilMs

Інтелект-карти <https://www.youtube.com/watch?v=urgmLwekp-M>

Шість капелюхів (Де Боно)

<https://www.youtube.com/watch?v=FZzzaa5Bi5I>

Сенкан <https://www.youtube.com/watch?v=bUosdlL9eY4>

ГЛОСАРІЙ ДО ТЕМИ

Активні методи навчання – способи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, які спонукають їх до активної розумової й практичної діяльності оволодіння матеріалом у процесі організації взаємодії учнів та вчителя.

Інноваційна педагогічна технологія - цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів.

Інноваційні методи навчання – нові способи реалізації змісту освіти здобувачів, що передбачають взаємодію змістової, процесуальної, мотиваційної, організаційної складових та сприяють диференціації й індивідуалізації освітніх програм на основі активізації діяльності.

Інноваційні форми навчання – цілеспрямований системний набір нових ідей, засобів організації навчальної діяльності, у результаті яких підвищуються показники структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану.

Майстер-клас – практична тематична групова робота з підвищення кваліфікації спеціалістів, заснована на успішному досвіді одного або двох практиків.

Педагогічна технологія – упорядковані професійні дії суб'єктів педагогічного процесу, які за оптимальності ресурсів і зусиль усіх учасників педагогічної взаємодії сприяють реалізації свідомо визначеної освітньої мети та забезпечують можливість відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності.

Проектна технологія – одна з інноваційних інтегральних технологій, яка орієнтована на формування компетенцій здобувача відповідно до його особистих інтересів; на його творчу самореалізацію.

Соціально-емоційне навчання (СЕН) – вид навчання, що виходить за межі традиційного засвоєння навчального матеріалу, сприяючи формуванню навичок спілкування, розвитку емпатії та критичного мислення, що має важливе значення для підготовки та успішного функціонування суб'єкта освітнього процесу в сучасному суспільстві.

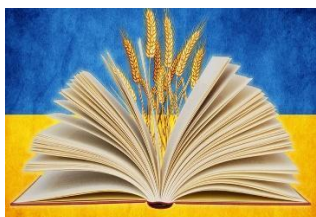
Технологія – сукупність знань про способи й засоби здійснення виробничих процесів, що гарантують отримання певного результату.

Технології ситуативного моделювання – технології, що засновані на залученні здобувачів до ігрової діяльності.

Тренінг (покроковий тренінг, науковий тренінг) – форма активного навчання, що спрямована на засвоєння теоретичних знань та практичних умінь, формування необхідних навичок, виявлення та вироблення способів подолання типових труднощів через аналіз конкретних прикладів і проведення групових дискусій.

Технології дистанційного навчання – комплекс освітніх технологій, зокрема психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних, що надають можливість реалізувати процес дистанційного навчання у закладах освіти та наукових установах.

Фандрайзинг – комплекс різних методів і процедур пошуку ресурсів для реалізації соціально-значущих проєктів.

Література

1. Башкір О. І. Онлайнві застосунки організації активного та інтерактивного навчання. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 1(19). С. 33–45.
2. Башкір О.І. Онлайнві застосунки організації активного та інтерактивного навчання. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина») 2023. № 1(19). С. 33–44.
3. Васильєва С. Агаркова Н. Особливості використання інтерактивних технологій навчання у початковій школі. *Physical culture and sport: scientific perspective*. № 2. 2023. С.115–121.
4. Васильєва С. О., Агаркова Н. О. Майбутнє освіти в контексті розвитку штучного інтелекту. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 57. С. 9–18.
5. Васильєва С. О. Агаркова Н.О. Діджиталізація в освітньому середовищі. *Теорія і практика реалізації сучасних педагогічних методик та технологій в освіті*: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції, 19–20 листопада 2020 року. за заг. ред. О. А. Жукової, А. І.Комишана. Х.: ФОП Бровін О.В., 2020. С.289–294.
6. Васильєва С.О., Агаркова Н.О. Інноваційні технології викладання біології у закладах загальної середньої освіти *«Наука і техніка сьогодні»*

(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка») Вип. № 11(39) 2024р. С. 500–510.

7. Висновки Ради щодо цифрової освіти в суспільствах знань Європи (24 листопада 2020 р.). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020XG1201%2802%29>

8. Денисенко А.О., Мартинюк Л.В., Салдан С.О., Ороновська Л.Д., Лещук Н.Р. Використання інноваційно-інформаційних технологій на уроках музичного мистецтва. *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал. Київ. 2024. № 7(25) 2024. С.861–875.

9. Денисенко А.О., Танська В.В., Майданюк І.З., Овчаренко О.А., Стрілецька Н. STEM як інноваційна стратегія інтегрованої освіти: світовий досвід та перспективи розвитку. *Перспективи та інновації науки* (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): № 10(44) 2024р. С.596–609.

10. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

11. Довідник змішаного навчання: глобальні перспективи, зразки. URL : http://curtbonk.com/toc_section_intros2.pdf.

12. Зубаль М., Цапко А., Трофіменко В., Ковач Ш., Литвин-Жмурко Т. Дистанційне та змішане навчання фізичній культурі у воєнний час в Україні. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. 2(16). С. 219–226.

13. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять. Серія «Євроінтеграція: український вимір» Випуск 25. ДВНЗ «Ужгородський національний університет» навчально-науковий інститут євроінтеграційних досліджень. URL:<https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/9703>

14. Інноваційні технології навчання та виховання молоді. К. А.С.К. 2004., 141с. URL :<https://vseosvita.ua/library/innovacijni-tehnologii-navcanna-ta-vihovanna-molodi-133654.html>

15. Наказ міністерства освіти і науки України «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу» від 13 липня 2021 р. № 813.

16. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» від 02.08.2024 р. №1093.

17. Олійник Т. О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для оцінювання рівня навчальних досягнень студентів ВНЗ. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2014, Том 42, №4. С. 85-93.

18. Пахомова Л.В. Сучасні засоби візуалізації проєктної діяльності в НУШ в умовах дистанційного навчання: гайд для освітян. <https://vseosvita.ua/library/suchasni-zasoby-vizualizatsii-proiektnoi-diialnosti-v-nush-v-umovakh-dystantsiinoho-navchannia-haid-dlia-osvitian-755684.html>

19. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Інноваційні технології навчання та виховання молоді. URL: https://pedagogika.ucoz.ua/knygy/Suchasnyj_urok.pdf

20. Поняття електронного навчання в контексті сучасної педагогічної науки.
URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Pedagogica/1_120037.doc.htm
(дата звернення: 13.09.2024)

21. Попова О. В. Формування інноваційного мислення учнів базової школи в процесі евристичного навчання. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка». 2024. № 4(38). С. 559-570.

22. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 25 квіт. 2013 р. № 466. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 06.07.2020).

23. Проєкт інструктивно-методичних рекомендацій щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти.

URL:[https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno.
metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf](https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/news/2024/05/21/Instruktyvno_metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf)

24. Собченко Т. М. Дидактична система змішаного навчання студентів філологічних спеціальностей у закладах вищої освіти. Дис. ... док. пед. наук. 13.00.09 – теорія навчання (011 Освітні, педагогічні науки). Полтава 2-21. 575с.

25. Собченко Т.М. Штучний інтелект в освіті: виклики, можливості, загрози. Освіта для цифрової трансформації суспільства. *Edukac jadl acyfrowej transformacji społeczeństwa. Education for digital transformation of society* : монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В.Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 324-334.

26. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні. URL:<https://core.ac.uk/download/pdf/268481178.pdf> (дата звернення: 13.09.2024)

27. Теорія та практика змішаного навчання. URL:[http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/23536/3/Kukharenko_Teoriia
_ta_praktyka_2016.pdf](http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/23536/3/Kukharenko_Teoriia_ta_praktyka_2016.pdf)

28. Фазан В. В., Штефан Л. А., Кузнецова О. Ю. Шляхи формування дискурсивної компетентності здобувачів базової середньої освіти. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2024. № 56. С. 158-170.

29. Цапко А.М., Білецька С.А., Ковтун А.В. Щодо диверсифікації та діджиталізації освітнього простору в Україні: тренди глобалізації. *Академічні візії*. Вип. 16. 2023р. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7515054>

30. Штучний інтелект в освітніх галузях (природнича освітня галузь). Навчально-методичний посібник для здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої педагогічної освіти, науково педагогічних працівників закладів вищої педагогічної освіти та педагогічних кадрів закладів загальної середньої освіти/ Укладачі: Доценко С.О., Собченко Т.М., Боярська-Хоменко А.В. Частина III. 2024. Харків. ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 58 с.

31. Щербак О. І., Софій Н. З., Бович Б. Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень: Навчально-методичний посібник. За наук. ред. О. І. Щербак. Івано-Франківськ, «Лілея НВ», 2014. 136 с.

32. Якімова М.Е. «Перевернутий клас» як інноваційна технологія формування готовності учнів базової школи до самостійного оволодіння знаннями у процесі вивчення дисциплін природничо-математичного циклу. «Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»: журнал. 2024. № 4(22). С.1663 – 1673. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1663-1673](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1663-1673).

33. Ялліна В.Л., Дрозд М.П. Персоналізація навчання: сутність, роль вчителя та підручника, цифрові технології. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2024. №94. С. 16-20.

34. AI Glossary. Council of Europe portal, 2021. URL: <https://coe.int/en/web/artificialintelligence/glossary>

35. Agarkova Nataliya, Popova Elena, Vasylieva Svitlana Innovative education processes at the beginning of the XXI century. Інноваційні освітні процеси на початку XXI століття *Wissenschaft für den modernen menschen. wirtschaft, management, tourismus, bildung, philosophie, gesetz. Book 1. Part 3* / [team of authors: Halynska Y., Lvovich Y.E., Pishenina T.I., Preobrazhenskiy A.P., Shaporenko O.I., Stovpets O.V. and etc.]. Karlsruhe: NetAkhatA, 2020 181 p.

36. Artificial intelligence: Ensuring respect for democracy, human rights and the rule of law. The Council of Europe, 2021. URL: <https://pace.coe.int/en/pages/artificial-intelligence>.

Башкір Ольга Іванівна

Золотухіна Світлана Трохимівна

Лупаренко Світлана Євгеніївна

Тема 5. ІННОВАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Зміст теми:

1. Суть та особливості інноваційного освітнього середовища закладу освіти.
2. Зміст структурних компонентів освітнього середовища закладу освіти.
3. Проектування інноваційного освітнього середовища закладу освіти.
4. Технологія створення інноваційного освітнього середовища закладу освіти.
5. Види інноваційного освітнього середовища закладу освіти.

Актуалізація опорних знань

1. Як ви розумієте суть понять «освітнє середовище», «середовище закладу освіти»?
2. Які є складові освітнього середовища, що підвищують його ефективність?
3. Яке середовище можна назвати інноваційним?
4. Хто ініціює зміни в освітньому середовищі закладу освіти?

1. Суть та особливості інноваційного освітнього середовища

Середовище – чинник формування та розвитку живих об'єктів у природі, який може сприяти або гальмувати (навіть призупиняти) розвиток істоти; це особливе оточення особистості. Важливої ролі набувають умови навколишнього середовища (атмосфери, гідросфери, ноосфери, Космосу загалом) та соціальна складова (навчання, мова, спілкування, дружба, кохання тощо) [9].

Безпосередньо впливають на якість результатів навчання здобувачів освіти складники освітнього процесу, до яких належать педагогічна діяльність, система оцінювання, управлінська діяльність, а також освітнє середовище. Освітнє середовище можна схарактеризувати як сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих у закладі освіти умов, унаслідок взаємодії яких з індивідом відбувається становлення особистості. Освітнє середовище – психолого-педагогічна реальність, що містить спеціально організовані умови для формування особистості, а також можливості для розвитку, що входять до складу соціального та просторово-предметного оточення.

Середовище закладу освіти – це місце, де зустрічаються та взаємодіють не лише здобувачі освіти, педагоги, навколишні мешканці та гості закладу освіти, де відбуваються не тільки заняття, цікаві зустрічі, свята та концерти, але й лекції та семінари, діють відкриті лабораторії та майстерні в різних галузях науки, мистецтва та технологій.

Інноваційне освітнє середовище – це педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє максимальному розвитку природного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення та оптимальної реалізації психолого-педагогічного потенціалу території [19].

А. Каташов зазначає, що інноваційне освітнє середовище – сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу

здобувача освіти; виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти; характеристиками його є здатність до самовідтворення й самооновлення відповідно до потенційних можливостей усіх складників цього середовища [15].

Л. Мацук, О. Кузенко, П. Кузенко стверджують, що інноваційне освітнє середовище – це педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення та реалізації інноваційного потенціалу закладу освіти [22, с. 121].

Вимоги до організації інноваційного освітнього середовища визначені на основі принципу дитиноцентризму, а саме:

- особистість – головний суб'єкт освітнього процесу, самодостатня людина;
- здобувач освіти має право на освіту й на формування здатності реалізувати себе, розв'язувати освітні та життєві потреби;
- здобувач освіти розвиває свої професійні й особистісні якості як майбутній фахівець-новатор;
- керівник закладу освіти забезпечує умови для інноваційної діяльності здобувача освіти та педагога;
- колектив закладу освіти працює у творчому пошуковому режимі на основі діалогу, партнерського співробітництва [33].

Інноваційне освітнє середовище трактується як продукт суб'єкт-суб'єктних взаємин усіх учасників освітнього процесу, який відрізняється тим, що базується на:

- інноваційному змісті освіти, відображеному в навчальних програмах та індивідуальних освітніх траєкторіях здобувачів освіти;
- інноваційних технологіях освіти, заснованих на трансдисциплінарному підході, інтерактивних методах навчання та тьюторстві;

- інноваційних методах виховання, заснованих на уточнених методах виховної роботи з молоддю в сучасних умовах;
- нових формах управління освітнім середовищем;
- безпечному освітньому середовищі закладу освіти, заснованому на безперервному моніторингу якості освіти.

У формуванні інноваційного освітнього середовища важливу роль відіграє матеріально-технічне забезпечення, яке передбачає наявність спеціальної інфраструктури. До неї разом із закладами освіти входять науково-методичні установи, лабораторії, бібліотеки, інформаційні центри, соціокультурні організації. Означені інституції надають допомогу закладу освіти в реалізації інноваційних проєктів.

Необхідною умовою функціонування інноваційного освітнього середовища в закладі освіти є використання новітніх технологій, створення предметно-орієнтованого, інформаційного середовища, що дозволить використовувати мультимедіа, електронні підручники, низку платформ для дистанційної освіти (Google Classroom, Moodle, Teams, Edmodo, Мій клас, Classdojo тощо), вебінари, онлайн-курси тощо; опанування засобів комунікації (комп'ютерної мережі, телефонного, телевізійного, супутникового зв'язку для обміну інформацією); навчання правил і навичок «навігації» в інформаційному просторі; приєднання до системи освітніх бібліотечно-інформаційних центрів, наукових бібліотек, медіатек.

Успішне функціонування інноваційного освітнього середовища забезпечується завдяки створенню умов для самонавчання, збереженню традицій при постійному введенні новацій, актуалізації потенційних можливостей усіх мікросередовищ закладу освіти.

Мікросередовище закладу освіти – це внутрішнє середовище освітньої установи, яке охоплює сукупність суб'єктів (керівники, педагоги, здобувачі освіти, батьки, персонал, що обслуговує) та об'єктів (матеріально-технічна база, подвір'я закладу освіти тощо), що впливають на функціонування освітнього процесу та забезпечують його якість. Мікросередовище сприяє

забезпеченню якісного освітнього процесу через взаємодію його суб'єктів і об'єктів, формуванню позитивного іміджу закладу освіти, створенню умов для творчого самовираження учасників освітнього процесу, підтримці соціалізації здобувачів освіти через взаємодію в класному та шкільному середовищі. На якість мікросередовища впливає професійний рівень педагогічного колективу, технічне забезпечення, екологічні вимоги, соціальні взаємодії через стиль комунікації між здобувачами освіти, педагогами та адміністрацією.

Мікросередовище є ключовим фактором у забезпеченні ефективності освітнього процесу. Воно сприяє формуванню сприятливого психологічного клімату, розвитку творчого потенціалу учасників освітньої діяльності та підтримці позитивного іміджу закладу освіти

А. Каташов запропонував систему критеріїв інноваційного освітнього середовища сучасного закладу освіти на основі культурологічних і психолого-педагогічних концепцій динамічного розвитку складних системних утворень, а саме:

- 1) можливості освітнього середовища забезпечити полікультурний розвиток молоді;
- 2) рівень загальнотеоретичної й спеціальної підготовки; результативність творчої та науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти, динаміка розвитку інтелекту особистості за період перебування в цьому середовищі;
- 3) наповненість освітнього середовища духовним змістом;
- 4) створення умов для самореалізації особистості у творчій діяльності;
- 5) здатність освітнього середовища задовольнити весь комплекс потреб особистості та сформувати в неї систему соціальних і духовних цінностей, що забезпечать успішну адаптацію до сучасної соціокультурної ситуації;
- 6) рівень естетизації освітнього середовища, естетична виразність;
- 7) здатність до саморозвитку й самооновлення, ефективність використання наявних освітніх ресурсів [15; 23].

На переконання О. Цюняк, важливою вимогою до інноваційного освітнього середовища є врахування таких критеріїв:

1) концептуально-змістова спрямованість, основні показники якої – наявність новітніх навчально-методичних комплексів, навчальних та робочих програм інноваційного характеру; використання вітчизняного й міжнародного ринку освітніх новацій; наукове обґрунтування перспектив професійної підготовки;

2) активність, яка полягає в здатності й готовності здобувачів освіти відтворювати наукові, методичні, організаційні, адміністративні вимоги як необхідні для успішної реалізації завдань інноваційної програми та здатність презентувати інноваційний досвід із використанням сучасних педагогічних технологій та науково-педагогічних можливостей;

3) інформаційно-комунікаційний складник – забезпеченість науково-методичною літературою, періодичними й фаховими виданнями, вільний та стабільний доступ до глобальних освітніх мереж, наявність електронної системи навчання, упровадження моделей дистанційного навчання, підготовка електронних навчальних посібників;

4) професійність – уміння продукувати, реалізовувати нові підходи до освітньої діяльності в змісті, формах, методах; самооцінювання та самоконтроль власного й колективного інноваційного пошуку [37, с. 177].

Тож **інноваційне освітнє середовище закладу освіти** – це сукупність умов, що створюються в закладі освіти для навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти та праці педагогічних працівників. На сучасному етапі розвитку цивілізації розглядають поняття *безпечного освітнього середовища*. Під цим поняттям розуміють сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональної інформації, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства,

експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин (пункт 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту») [8].

Чинники безпечного освітнього середовища подано на рис. 5.1.

Рис. 5.1. Чинники безпечного освітнього середовища

Одним із варіантів усталити систему захисту та безпеки особистості в закладі освіти є створення й запровадження Кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС) [38]. Уже напрацьовано позитивний досвід створення в закладах освіти подібних внутрішніх документів, де прописано правила закладу задля популяризації безпечного освітнього середовища.

Кодекс безпечного освітнього середовища – це внутрішній документ закладу освіти, що *регулює* діяльність закладу щодо запобігання порушенням прав особистості на безпеку; *визначає* способи підтримання та втручання в ситуації, загрозливі життю, здоров'ю та благополуччю особистості. У КБОС

визначають критерії фізичної, психологічної, соціальної, інформаційної безпеки здобувачів освіти, відповідно до яких і розробляють конкретні дії, визначають заходи, процедури, що допоможуть учасникам освітнього процесу у випадках ризиків та загроз. У КБОС чітко прописують дії, що стосуються захисту учасників освітнього процесу від загроз, ризиків під час перебування в закладі, рекомендації із забезпечення комфортних умов життєдіяльності здобувачів освіти та освітян.

Показником інноваційного освітнього середовища закладу освіти є упровадження в освітній процес сучасних інноваційних технологій, що уможливорює виконання педагогами інноваційних функцій консультанта, фасилітатора, наставника, що вимагає від них спеціальної психолого-педагогічної підготовки з огляду на те, що в їхній професійній діяльності реалізуються не тільки спеціальні предметні знання, але й сучасні знання з різних галузей науки. Відповідно до вище зазначеного викладач закладу освіти має дотримуватися відповідних принципів (рис. 5.2.).

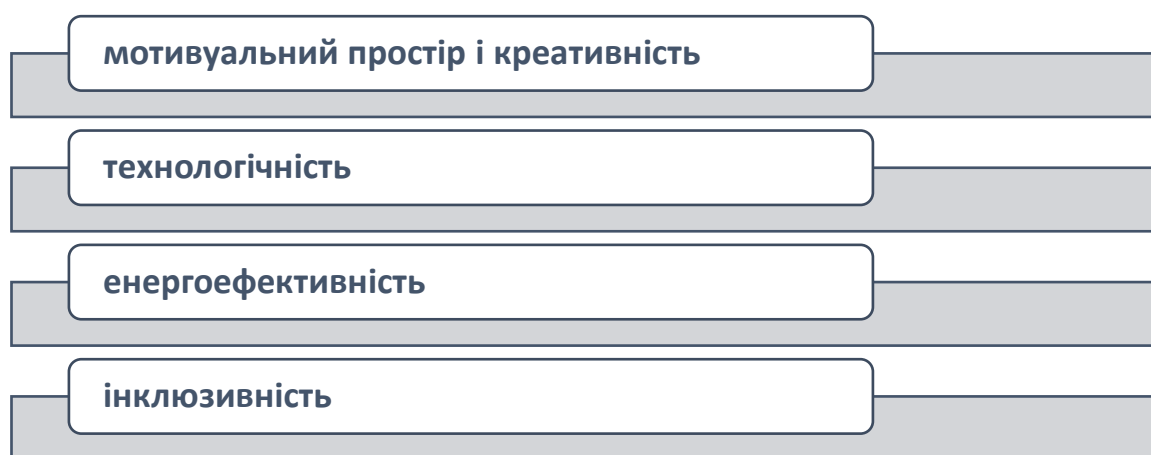

Рис. 5.2. Принципи інноваційного освітнього простору закладу освіти

2. Зміст структурних компонентів інноваційного освітнього середовища

Освітнє середовище є поняттям комплексним. Саме тому існують різні підходи щодо визначення його змісту, структури та функцій. У якості структурних одиниць освітнього середовища І. Габа зазначає такі [7, с.30-31]:

1) просторово-семантичний складник (архітектурно-естетична організація життєвого простору; символічний простір у вигляді герба, гімну, традицій);

2) змістовно-методичний складник (змістовна сфера: концепції навчання та виховання, навчальні програми тощо; форми й методи організації навчання: дискусії, екскурсії, тренінги тощо);

3) комунікаційно-організаційний складник (особливості суб'єктів освітнього середовища: розподіл статусів і ролей, статеві, вікові, національні особливості, їх цінності, установки, стереотипи; комунікаційна сфера: стиль спілкування й викладання; організаційні умови: особливості управлінської культури, наявність творчих об'єднань тощо).

Л. Ващенко визначає такі складники інноваційного освітнього середовища: стратегія модернізації освітнього процесу, тактика формування інноваційних процесів, зміст інноваційного середовища, організаційне забезпечення розвитку інноваційного середовища (операційні управлінські технології), прогнозування розвитку закладів освіти [5]. Ці елементи взаємодіють між собою та наповнюють освітнє середовище своїми особливостями, створюючи при цьому єдину інноваційну структуру, яка виступає основою розвитку особистості [22].

О. Побережець структурує систему інноваційного освітнього середовища такими компонентами: 1) імідж колективу в соціумі; 2) інноваційний стиль управління; 3) високий рівень організаційної культури; 4) умотивованість педагогічного колективу до інноваційної діяльності [26, с. 285].

В. Ребенок в освітньому середовищі закладу освіти виокремлює такі структурні компоненти::

- 1) фізичне оточення (шкільне приміщення, його дизайн);
- 2) людський фактор (добір учнів, наповнюваність класів та груп, їх вплив на соціальну поведінку, особливості й успішність здобувачів освіти, якість підготовки вчителів);
- 3) програма навчання (новаторський характер змісту програм навчання, технології, стиль і методи навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю) [29].

Оцінка ефективності освітнього середовища здійснюється за різними показниками з урахуванням структури цього феномена. Так, А. Каташов виділяє такі параметри: 1) результативність діяльності закладу освіти (рівень знань і загальнокультурного розвитку здобувачів освіти; ступінь привабливості закладу освіти й освітніх послуг; ступінь засвоєння нових технологій, програм, методик; взаємодія із закладами освіти); 2) комфортність (естетика середовища, санітарно-гігієнічні норми, фізіологічне обґрунтування режиму роботи; наявність ситуації вибору змісту, форм освіти; соціально-психологічний мікроклімат); 3) забезпеченість навчальної діяльності (навчально-матеріальне обладнання, рівень організаційно-функціональної забезпеченості); 4) характеристика кадрового потенціалу; 5) рівень і характер управлінської діяльності [15].

Основні типи освітнього середовища визначено так:

- *за стилем взаємодії* (конкурентна – кооперативна, гуманістична – технократична);
- *за характером ставлення до соціального досвіду та його передачі* (традиційна – інноваційна, національна – універсальна);
- *за характером взаємодії із зовнішнім середовищем* (відкрита – закрита).

3. Проектування інноваційного освітнього середовища закладу освіти

Відповідно до структури інноваційного освітнього середовища визначають основні педагогічні умови його формування:

- використання особистісно орієнтованих та гуманістичних підходів до його створення з урахуванням партнерського співробітництва, поваги та довіри всіх учасників навчально-виховного процесу;
- спрямування діяльності на розвиток і саморозвиток кожної особистості;
- робота в творчому пошуковому режимі;
- ефективне використання науково-методичних, матеріально-технічних та кадрових можливостей закладів освіти регіону;
- застосування інноваційних технологій [39].

До чинників впливу на процес формування освітнього середовища належить сукупність явищ і процесів, які в предметно-рекреаційному, просторово часовому, інформаційному, комунікативно-діяльнісному, морально-психологічному та інших аспектах пов'язані з освітнім процесом. У цьому сенсі проектування й створення освітнього середовища має систему цілеспрямованих дій щодо актуалізації предметних, інформаційних, психологічних чинників, що забезпечують підтримку цілеспрямованої науково-педагогічної діяльності викладачів і саморозвитку здобувачів освіти [35, с. 196].

Тож освітнє середовище – це утворення, яке акумулює умови взаємодії суб'єктивного світу особистості з її унікальними характеристиками (емпатійність, пошук життєвих сенсів, потреба в самореалізації) та об'єктивного світу закладу освіти (індивідуальності викладачів та здобувачів освіти, науково-педагогічні школи, предметно-просторове оточення, інформаційні потоки), у яких ціннісним виміром стає їх актуалізована власна суб'єктність. З огляду на те, що результатом освіти є сформовані компетентності, що конкретизується спеціально відібраним змістом, що

відповідає Державному освітньому стандарту, наслідком впливу освітнього середовища закладу освіти стає активізація процесу особистісного розвитку та саморозвитку здобувачів освіти, набуття ними самостійної позиції, статусу, іміджу в просторі закладу освіти.

Ю. Красильник розробив типологію сфер освітнього середовища з певних позицій: *педагогічної* – дидактична, виховна, розвивальна, саморозвивальна; *за масштабом освітнього простору* – середовище закладу освіти відповідно до місцевого, регіонального, міжнародного рівня; *за відповідною організаційною структурою* – середовище кафедри, лабораторії, факультету, закладу освіти, бази навчально-виробничої практики (стажування); *за спільнотою залучених учасників* – середовище навчальної групи, курсу, проєктної групи тощо; *за структурно-якісними характеристиками* – на підставі охоплення культурологічного, інформаційного, екологічного, валеологічного, правового, економічного, соціального, духовного компонентів тощо [18].

Освітнє середовище, що поєднує різноманітні життєві ситуації та професійну орієнтованість навчальної та позанавчальної сфер розвитку учасників освітнього процесу, відповідає цілям сучасної освіти.

Проєктування та створення освітнього середовища містить систему цілеспрямованих дій структурних об'єднань закладу освіти щодо актуалізації предметно-інформаційно-психологічних факторів, що забезпечують підтримку цілеспрямованої науково-педагогічної діяльності викладачів і саморозвитку здобувачів освіти.

У структурі середовища виділяють *фактори прямої дії* (джерела інформації, навчальне обладнання, система забезпечення навчальної діяльності), які при цьому стають засобами навчання, та *фактори непрямой дії*, які опосередковано впливають на засвоєння знань і розвиток здобувачів освіти (температура в приміщенні, освітленість, ергономічність тощо). Серед факторів, які діють поза освітнім процесом можна виділити як просторово-предметну організацію середовища, так і особливо потужний фактор –

спілкування в неформальній обстановці з провідними вченими, залучення до наукової діяльності та корпоративних традицій, взаємодія здобувачів освіти, викладачів, їхня співпраця з громадськістю тощо. Можна стверджувати, що некеровані фактори освітнього середовища виявлятимуть себе на ситуативному рівні, і їх вплив не може бути заздалегідь передбаченим [18]. Тож проектування освітнього середовища здійснюється на двох рівнях: макрорівні та мікрорівні (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Рівні проектування та конструювання освітнього середовища закладу освіти

Важливість розв'язання проблеми проектування освітнього середовища зумовлена необхідністю його цілісного оновлення відповідно до загальних трансформаційних змін, які відбуваються в суспільстві. Так помітним складником системи освіти XXI сторіччя стає дистанційна освіта як найбільш перспективна, синтетична, гуманістична та інтегральна її форма. Дистанційну освіту найчастіше визначають як комплекс освітніх послуг, що надаються широким верствам населення в країні та за її межами за допомогою

спеціалізованого інформаційного освітнього середовища, яке базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані [35].

Проектування шкільного освітнього процесу з урахуванням вимог дистанційного навчання обумовлене потребою створення сприятливих умов у налагодженні емоційного контакту через набуття позиції референтної значущості, можливості відчувати себе предметом симпатії та зацікавленості; передбачає пошук ефективних шляхів вибудовування гуманістичних взаємин між усіма учасниками освітнього процесу; потребує якісного використання психологічних підходів в управлінні освітнім процесом.

Так, ключовими питаннями, які потребують урахування в процесі проектування освітнього середовища закладу освіти в умовах дистанційного навчання, є: науково-методичне, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, питання ефективної педагогічної взаємодії учасників цього процесу та питання адміністрування [35, с. 196-197].

Проектування сучасного освітнього середовища закладу освіти представлено на рис. 5.4.

4. Технологія створення інноваційного освітнього середовища закладу освіти

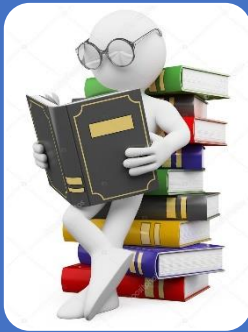
Технологія формування інноваційного освітнього середовища в закладі освіти передбачає послідовну реалізацію таких етапів:

- 1) визначення мети діяльності закладу освіти та розроблення концепції його розвитку з урахуванням об'єктивних тенденцій розвитку світу;
- 2) виокремлення пріоритетної ідеї розвитку закладу освіти;
- 3) визначення ключових принципів і наукових підходів до організації освітньої діяльності закладу освіти, що передбачають упровадження нововведень;
- 4) розроблення інноваційних форм організації, методів і засобів навчання, застосування сучасних технологій і методик навчання;

науково-методичне забезпечення

- методичні (теоретичні та практичні) рекомендації щодо розроблення та використання педагогічно-психологічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання
- критерії, засоби і системи контролю якості дистанційного навчання
- змістовне, дидактичне та методичне наповнення вебресурсів

навчально-методичне забезпечення

- методичні рекомендації
- документи планування навчального процесу
- відео- та аудіозаписи лекцій, семінарів тощо
- мультимедійні лекційні матеріали; термінологічні словники
- віртуальні лабораторні роботи із методичними рекомендаціями щодо їх виконання;
- віртуальні тренажери
- пакети тестових завдань для проведення контрольних заходів, тестування із автоматизованою перевіркою результатів, тестування із перевіркою викладачем;
- ділові ігри із методичними рекомендаціями щодо їх використання;
- електронні бібліотеки чи посилання на них; бібліографії; дистанційні курси

питання ефективної педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу

забезпечується через проєктування умов, що сприяють:

- активному включенню всіх учасників освітнього процесу в обговорення і виконання дії при прийнятті рішень на різних етапах організації взаємодії;
- формуванню дослідницької позиції всіх суб'єктів освіти;
- об'єктивності поведінки, що передбачає отримання постійного зворотного зв'язку;
- побудові партнерського спілкування, що означає визнання та прийняття цінності особистості кожного, його думки, інтересів, особливостей, прагнень, перспективи особистісного зростання

питання адміністрування

Адміністрація школи має забезпечити

- організацію діяльності закладу освіти в умовах режиму дистанційного навчання,
- керувати вебсередовищем дистанційної освіти,
- узгодити правила та розклад взаємодій усіх учасників освітнього процесу для виконання освітніх програм закладу.
- **Завдання керівника закладу освіти**
- обговорити зміну форм навчання з педагогічним колективом,
- обрати онлайн-платформу,
- організувати й запровадити навчання з використанням дистанційних технологій

Рис. 5.4. Проєктування сучасного освітнього середовища закладу освіти

- 5) визначення масштабу змін і перетворень;
- 6) формування готовності управлінського апарату та педагогічного колективу закладу освіти до інноваційної діяльності, створення інноваційного середовища в закладі освіти;
- 7) досягнення й оцінювання результату (якісних змін у системі навчання та професійної підготовки) [4].

Дві схеми прийняття рішень про впровадження інновацій в освітній процес закладу освіти подано на рис. 5.5 [36].

Рис. 5.5. Дві схеми прийняття рішень про впровадження інновацій в освітній процес закладу освіти

Схема інноваційного педагогічного процесу охоплює сукупність таких послідовних дій [36]:

- 1) усвідомлення необхідності змін;
- 2) оцінка ситуації, що склалася;

- 3) формування проблеми;
- 4) вибір варіанта розв'язання проблеми;
- 5) прийняття рішення про нововведення;
- 6) експериментальна перевірка нововведень;
- 7) підготовка та перепідготовка кадрів;
- 8) формування позитивного ставлення колективу до нововведень;
- 9) широке впровадження нововведень;
- 10) оцінка результатів.

Алгоритм упровадження інновацій в освітній процес закладу освіти подано на рис. 5.6 [36].

Рис. 5.6. Алгоритм упровадження інновацій в освітній процес закладу освіти

Елементи механізму реалізації педагогічних інновацій на регіональному рівні такі :

- організаційно-правове забезпечення діяльності педагогічних інновацій;
- робота щодо забезпечення єдиного підходу до визначення інновацій, відстежування експериментів та оцінки їх ефективності методичними й управлінськими структурами;
- дослідження проблеми готовності педагогів і керівників закладів освіти до пошукової діяльності;
- формування регіональної системи спеціальної підготовки педагога-новатора [36].

Тож створення інноваційного освітнього середовища закладу освіти передбачає комплексну роботу учасників освітнього процесу, що спрямована на підвищення ефективності освітньої діяльності закладу освіти завдяки впровадженню освітніх інновацій, забезпеченню продуктивної діяльності закладу освіти тощо.

5. Види інноваційного освітнього середовища закладу освіти

У сучасній науковій літературі не існує єдиної класифікації видів інноваційного освітнього середовища, оскільки дослідники виокремлюють різні його види.

Так *продуктивне середовище пізнання* є особливим середовищем взаємодії пізнавального, інформаційного, психологічного, педагогічного компонентів, що створює комфортні умови для продуктивної діяльності учасників освітнього процесу [11].

Інтегроване освітнє середовище – це комплексна система освітніх ресурсів та технологій, що забезпечує взаємодію різних компонентів освітнього процесу для створення цілеспрямованого та ефективного навчального середовища. Воно спрямоване на розвиток інтеграційних

процесів в освіті, об'єднання різних дисциплін та підходів для формування цілісної картини світу серед здобувачів освіти. *Інтегроване освітнє середовище* – це середовище спільного навчання здобувацтва, яке має особливі освітні потреби, з іншими здобувачами освіти) [33].

Складниками інтегрованого освітнього середовища є *суб'єктно-ресурсний компонент*, який передбачає умови взаємодії учасників освітнього процесу; *матеріально-технічний компонент*, що забезпечує наявність необхідного обладнання та інфраструктури для освітнього процесу; *ідейно-технологічний компонент*, котрий передбачає використання сучасних методик та технологій навчання для інтеграції знань з різних дисциплін.

Упровадження інтегрованого освітнього середовища має свої переваги через забезпечення розвитку критичного мислення здобувачів освіти, підвищення рівня їхньої мотивації, формування в них цілісної картини світу.

Виховне освітнє середовище – це спеціально організоване середовище, яке забезпечує умови для навчання та виховання особистості. Воно охоплює систему взаємодій між учасниками освітнього процесу, педагогічні умови та ситуації, які спрямовані на розвиток особистості та формування її цінностей і поведінки.

Виховне середовище виступає соціально-педагогічним конструктом, у якому на основі цілепокладання, принципів і соціально-педагогічних умов інтегровані виховні можливості різних соціальних інституцій для узгодженого виховного впливу на учнів відповідно до потреб їхнього розвитку й потреб самого середовища. Для того, аби освітнє середовище стало ефективним виховним простором, необхідно створити сприятливий простір для зростання та розвитку дітей (озеленення житлових масивів, будівництво спортивних майданчиків тощо), забезпечити підтримку сімей, а також інформаційний захист учасників освітнього процесу від негативного впливу засобів масової інформації та пропаганди, сприяти розширенню репертуару закладів культури й мистецтва, забезпечувати безпосередню творчу діяльність і прищеплювати любов до неї [2; 20].

Соціально-виховне середовище – це сукупність умов та факторів, які забезпечують соціалізацію та формування особистості через взаємодію із суспільством та його інститутами – сім'єю, освітніми закладами та іншими соціальними структурами, які впливають на розвиток особистості та формування її цінностей і поведінки. Соціально-виховне середовище передбачає єдність дій сім'ї, закладу освіти, позашкільних державних та громадських установ, інформаційно-культурного середовища; воно зумовлено ергономічними, педагогічними, санітарно-гігієнічними вимогами до освітнього процесу. Соціально-виховне середовище закладу освіти є сукупністю духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток активної та вільної особистості, реалізацію її творчого потенціалу; воно виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освітнього процесу, між якими встановлюються тісні різнопланові групові контакти, і може бути вивчено як модель соціокультурного простору, де формується особистість [25].

Соціально-освітнє середовище є складним багатоаспектним утворенням, із сукупністю зовнішніх умов, у яких відбувається повсякденна життєдіяльність учнів, забезпечуючи їхнє активне залучення в різноманітні соціальні, освітні й культурні взаємозв'язки й взаємини. Це середовище вміщує комплекс реально доступних освітніх послуг, а також сукупність економічних, соціальних, культурних та інших обставин, у яких здійснюється освітня діяльність [1].

Соціокультурне середовище закладу освіти є простором, здатним змінюватися під впливом суб'єктів освітнього процесу, що культивують і підтримують визначені цінності, традиції, взаємини, норми, правила, символи в різних формах і сферах життєдіяльності колективу закладу освіти. Соціокультурне середовище здійснює безпосередній вплив на особистісно орієнтоване виховання учнів, що обумовлено сукупністю дієвих соціально-економічних факторів – цінностей, взаємин, символів, предметів, речей, і

передбачають культурні норми життєдіяльності людей, правила, традиції, зразки поведінки, що найчастіше реалізуються на рівні спілкування [10].

Освітній потенціал соціального середовища подано на рис. 5.7 [8].

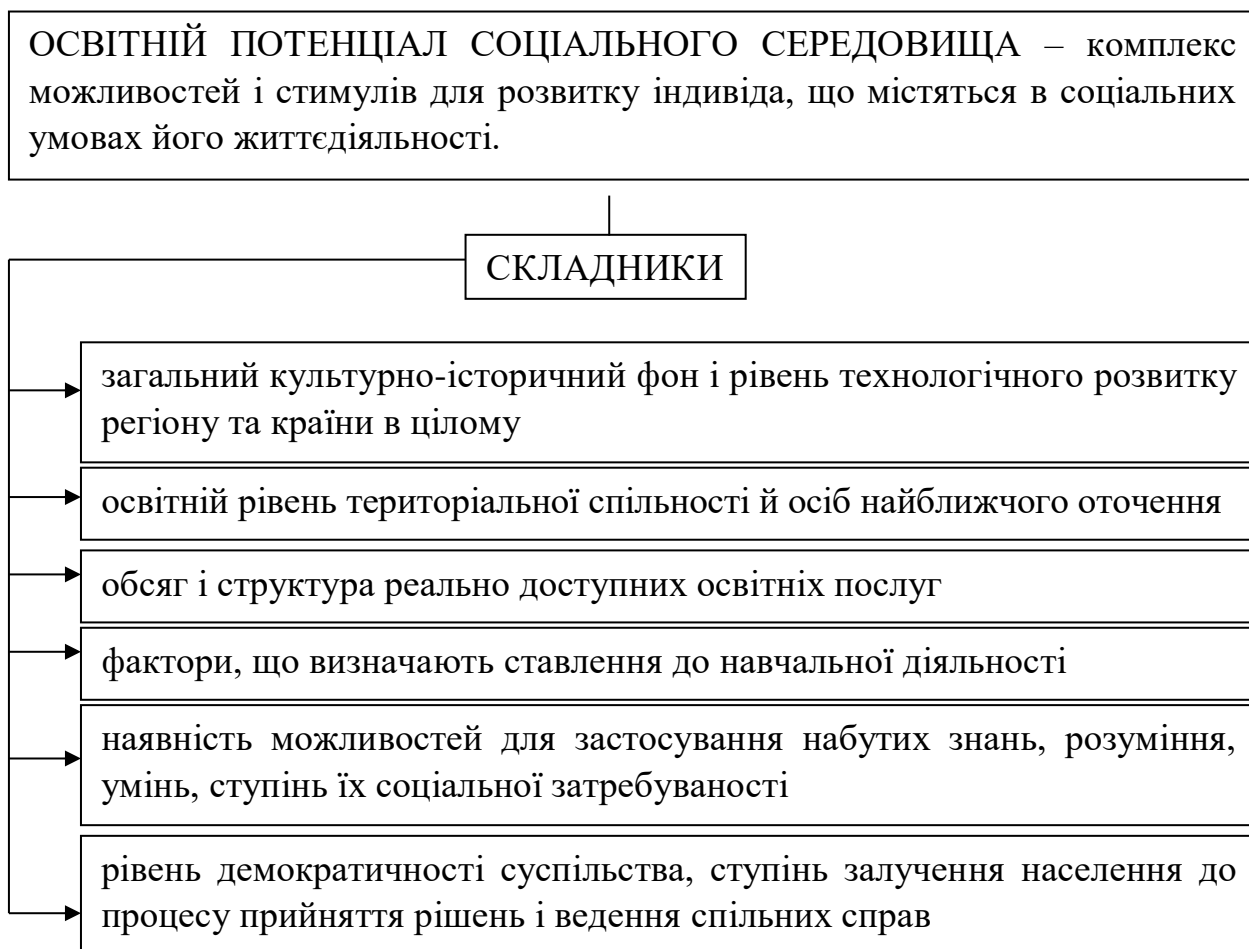

Рис. 5.7. Освітній потенціал соціального середовища

Навчальне середовище – сукупність початкових (технічних, інтелектуальних, матеріальних) ресурсів, за допомогою яких створюються необхідні умови діяльності, навчання й самонавчання.

Елементарним навчальним середовищем (середовищем першого рівня) є середовище, що виникає під час спілкування в системах «здобувач освіти – здобувач освіти», «здобувач освіти – педагог», «здобувач освіти – підручник», «здобувач освіти – засіб навчання» тощо.

Навчальні середовища першого рівня утворюють навчальні середовища другого рівня – клас, групу здобувачів освіти, які ще називають педагогічними середовищами (організованими згідно з освітніми цілями системами міжособистісних взаємин і ставлень до світу), що визначають загальну тактику реалізації завдань освітнього процесу. Зі свого боку сукупність педагогічних середовищ утворюють освітнє середовище закладу освіти (це середовище третього рівня). Заклад діє в системі освіти, що формується як управлінська система, яка реалізує завдання освітньої доктрини (це середовище четвертого рівня). Реалізація зв'язків між національними системами освіти здійснюється в межах світового освітнього простору [16; 17; 21]. Навчальне середовище охоплює інформаційно-освітнє середовище, віртуальне навчальне середовище й інтерактивне навчальне середовище [6].

Інформаційно-освітнє середовище є складником навчального середовища і являє собою педагогічну систему, сформовану на основі різних комп'ютерних засобів, інформаційно-освітніх ресурсів, засобів комунікації, інформаційно-комунікаційних, педагогічних технологій, які мають на меті формування творчої, інтелектуально й соціально розвиненої особистості [31]; це єдиний простір, де здійснюється інтеграція інформації за допомогою її різних носіїв [6].

Інформаційно-освітнє середовище містить такі *компоненти*, як: загальна інформація (про освітні послуги, заклад освіти тощо); навчально-методичні матеріали (навчальні плани й програми, графік навчального процесу, електронна бібліотека, методичні матеріали, навчальні програмні засоби, система спілкування між суб'єктами освітнього процесу, система оцінки знань); адміністративна інформація (внутрішня документація закладу освіти) [24]. Інформаційно-освітнє середовище виступає ефективним засобом підвищення ефективності освітнього процесу завдяки взаємозв'язку різних видів діяльності й суб'єктів середовища та сукупності засобів передачі інформації [30].

Віртуальне навчальне середовище є складником навчального середовища, спеціально побудованою системою, структура та компоненти якої формують необхідні умови для вияву навчально-пізнавальної активності її суб'єктів [32]; це програмне забезпечення для надання освітніх послуг [6].

Віртуальне навчальне середовище – це програмна система, створена для підтримки процесу дистанційного навчання з акцентом на освітній процес. Воно використовує мережу «Інтернет» і надає засоби для оцінки, комунікації, завантаження матеріалів, повернення робіт здобувачів освіти, оцінювання колег та управління класами/групами здобувачів освіти.

Інтерактивне навчальне середовище є складовою навчального середовища, що передбачає підтримку структурованої взаємодії між здобувачами освіти, а за умови провадження дистанційної освіти – між педагогами, здобувачами освіти, фахівцями різних галузей [6].

Інтерактивне навчальне середовище – це освітнє середовище, яке забезпечує активну взаємодію між учасниками навчального процесу. Воно спрямоване на підвищення ефективності навчання шляхом розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та соціалізації здобувацтва.

В інтерактивному навчальному середовищі здійснюється постійна взаємодія між учасниками освітнього процесу, де викладач та здобувач освіти є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивному середовищу притаманні співпраця та взаємонавчання у вигляді колективного та групового навчання, яке передбачає домінування однієї думки над іншою, використання сучасних технологій для підвищення рівня взаємодії та ефективності навчання.

Комп'ютерне навчальне середовище – це середовище, що базується на використанні електронних освітніх ресурсів, інформаційно-комунікаційних технологій та сервісів інформаційно-комунікаційних мереж, які забезпечують спілкування, взаємодію, навчання та підтримку полікультурного розвитку особистості через вивчення іноземних мов, участь у міжнародних освітніх проєктах, віртуальних навчальних спільнотах задля формування в здобувачів

освіти полікультурної та інформаційно-комунікаційної компетентностей [6; 13]. Воно забезпечує взаємодію між учасниками освіти через комп'ютерні засоби та мережеві технології, що дозволяє підвищити ефективність навчання та збільшити рівень інтерактивності.

Щасливе освітньо-виховне середовище – це сукупність різних освітньо-виховних впливів та умов, що поєднує можливості для комфортного, вільного, всебічного розвитку, сприяє створенню сприятливих умов для розкриття та розвитку закладеного природою потенціалу особистості, забезпечує тісний взаємозв'язок учасників освітнього процесу (учнів, педагогів, батьків), а також характеризується їхнім відчуттям радості й глибокого задоволення [21, с. 15].

Розвивальне середовище розглядають у двох аспектах: психологічному й педагогічному. У психологічному аспекті розвивальне середовище – це впорядкований освітній простір, у якому реалізується розвивальне навчання, результатом чого є формування здатності особистості критично сприймати й опрацьовувати інформацію; воно забезпечує відкритість і варіативність змісту, організаційних форм і методів навчання й утілення індивідуально-диференційованого підходу до учнів. У педагогічному аспекті розвивальне середовище – це освітній простір, який забезпечує розкриття потенціалу особистості й оптимальні умови для її розвитку; це сукупність особистісного благополуччя особистості, емоційного мікроклімату та специфіки мікрокультури освітньої установи, завдяки чому відбувається розвиток особистості [3]. Окрім того, розвивальне середовище є комплексом психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, септичних, ергономічних умов, що забезпечують ефективну організацію життя дітей у закладі освіти [27].

Креативне освітнє середовище є більш високим рівнем освітнього середовища й передбачає такий стан освітнього середовища, взаємозв'язок компонентів якого сприяє розвитку здатності особистості до виявлення й постановки проблем, генерування більшого числа ідей, продукування

різнобічних ідей, формування нестандартних відповідей, розв'язання різних проблем тощо [41]. Воно забезпечує умови для творчої діяльності, взаємодії та самовдосконалення учасників освітнього процесу.

Ергономічне середовище – це середовище, яке забезпечує для учасників освітнього процесу необхідні зручності, не викликає фізичної та психологічної втоми й перенавантаження, не впливає на здоров'я та працездатність особистості; це спеціально організоване середовище, яке забезпечує комфорт та ефективність освітнього процесу шляхом застосування ергономічних принципів. Воно спрямоване на оптимізацію умов навчання та роботи учасників освітнього процесу – здобувачів освіти та педагогів. Ергономічне освітнє середовище покращує важливу роль у забезпеченні комфорту та ефективності освітнього процесу, сприяючи розвитку творчих здібностей та підвищенню якості освіти.

Складовими ергономічного освітнього середовища є *матеріально-технічна база* (облаштування навчальних приміщень з урахуванням антропометричних вимог та сучасних технологій), *санітарно-гігієнічні умови* (забезпечення належного освітлення, температури та якості повітря для комфортного перебування), *психолого-педагогічні умови* (створення сприятливого психологічного клімату через організацію освітнього процесу та взаємодію учасників). Важливою є оптимізація робочого дня завдяки нормуванню робочого часу викладачів і здобувачів освіти для уникнення перевантаження та підвищення рівня навчання.

Здоров'язбережувальне середовище – це середовище закладу освіти, метою якого є забезпечення здобувачам освіти високого рівня реального здоров'я завдяки формуванню необхідних знань, умінь і навичок, потрібних для ведення здорового способу життя, вихованню високої культури здоров'я особистості. Здоров'язбережувальне освітнє середовище спрямоване на збереження та зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я учасників освітнього процесу. Воно містить сукупність умов та технологій, які забезпечують безпечні умови навчання та виховання.

Здоров'язберезувальні технології – це послідовна сукупність педагогічних і дидактичних прийомів, організаційних форм, засобів та методів навчання й виховання, спрямованих на побудову психологічно комфортного освітнього середовища, що сприяє формуванню здорової компетентної особистості; це строго обґрунтована система засобів, організаційних форм і методів, їх етапність, що покликана забезпечити формування життєво важливих навичок особистості стосовно її здорового способу життя та передбачає: 1) організацію особистісно-орієнтованого освітнього процесу з урахуванням індивідуальних можливостей здобувачів освіти; 2) діагностику рівня індивідуального здоров'я особистості з урахуванням її психосоматичних, конституційних і соціально-духовних особливостей розвитку; 3) реалізацію системи корекційних, рекреаційних і реабілітаційних заходів зі збереження та зміцнення здоров'я й створення комфортних умов для навчання та виховання здобувачів освіти, які належать до «групи ризику»; 4) вибір оптимальних освітніх технологій та навчальних програм, які враховують вік, стать, соціальне й екологічне середовище здобувача; 5) формування індивідуальних потреб особистості й спрямування на подальшу професійну діяльність та професійне самовдосконалення на основі знань про власні можливості та особливості свого соматичного, психічного, духовного, інтелектуального і соціального здоров'я; 6) навчання методам самооцінки, самодіагностики, самоконтролю та самокорекції психосоматичного статусу особистості; 7) оптимізацію соціально-гігієнічних умов життєдіяльності всіх суб'єктів освітнього процесу.

Кінцева мета застосування здоров'язберезувальних технологій в освітньому процесі – забезпечити здобувачам освіти високий рівень реального здоров'я, надати їм необхідний арсенал знань, умінь і навичок, які важливі для ведення здорового способу життя, і виховувати в них культуру здоров'я. Існують такі групи здоров'язберезувальних технологій: медико-гігієнічні, фізкультурно-оздоровчі, освітні здоров'язберезувальні, екологічні здоров'язберезувальні, лікарсько-оздоровчі, соціально-адаптивні,

особистісно-розвивальні, технології забезпечення безпеки життєдіяльності [9].

Слід зазначити, що ці види інноваційного освітнього середовища існують не ізольовано; вони можуть поєднуватися, інтегруватися одне з одним, створюючи специфічне оточення, яке посилює їхній вплив на розвиток дитини та формування її особистісних якостей [40].

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте суть поняття «інноваційне освітнє середовище закладу освіти».
2. Які є вимоги до організації інноваційного освітнього середовища?
3. За якими критеріями можна визначити сформованість інноваційного освітнього середовища в закладі освіти?
4. Які є компоненти інноваційного освітнього середовища закладу освіти?
5. Розкрийте фактори безпечного освітнього середовища.
6. Охарактеризуйте механізм упровадження інновацій в освітній процес закладу освіти.
7. Які є принципи інноваційного освітнього середовища закладу освіти?
8. Визначте особливості проектування інноваційного освітнього середовища закладу освіти.
9. Охарактеризуйте види інноваційного освітнього середовища закладу освіти.

Питання контраверсійного характеру

1. Чи передбачає інноваційне освітнє середовище використання традиційних організаційних форм і методів навчання? Яким має бути співвідношення між традиційними та інноваційними формами й методами навчання та виховання?

2. Як можна перевірити інноваційність освітнього середовища?

3. Що заклад освіти може впроваджувати, аби підтримувати інноваційне освітнє середовище? Чи достатнім є впровадження сучасних освітніх технологій в освітній процес закладу освіти?

Практичні завдання

1. Визначте чинники, що сприяють ефективності впровадження складників інноваційного освітнього середовища закладу освіти.

2. Підготуйте стендову доповідь за темою «Складники різних видів інноваційного освітнього середовища закладу освіти».

3. Напишіть есе «Взаємодія суб'єктів освітнього процесу в інноваційному освітньому середовищі закладу освіти».

Завдання для мікрогруп

1. Висловіть власну думку щодо питання «Яким має бути освітнє середовище закладу освіти майбутнього?». *Виконання завдання може бути організоване в мікрогрупах методом брейнстормінгу. Кожна група отримує аркуш паперу, куди вносить всі можливі компоненти освітнього середовища закладу освіти майбутнього. Після 10 хвилин роботи кожна група презентує своє бачення елементів та особливостей освітнього середовища закладу освіти майбутнього.*

2. Підготуйте інформацію про методики вивчення освітнього середовища закладу освіти.

3. Вправа «Колаж ідей». Подайте у вигляді колажу ідеї щодо напрямів забезпечення високої якості освітньої діяльності закладу освіти. Після виконання завдання кожна група презентує свій колаж.

4. Проаналізуйте навчальну програму вибіркової дисципліни «Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти» (див. додаток В). Визначте основні напрями та принципи побудови безпечного освітнього середовища в закладах освіти.

Додаткова інформація

Онлайн курси для додаткового вивчення

Впровадження інновацій в школах. URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/vprovadzheniya-innovatsiy-v-shkolah/	
Дизайн-мислення для інновацій. URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/design-thinking-for-innovation/	
Зміцнення викладання та організаційного управління в університетах. URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/zmitsnennia-vykladannia-ta-upravlinnia-universytetami/	
Нова комунікація в цифрову епоху. URL: https://prometheus.org.ua/prometheus-free/science-communication-digitalera/	
Професійна діяльність учителя в умовах цифрового освітнього середовища. URL: https://edway.in.ua/uk/mpk/450/detail/	

Безпечне середовище для населення.

URL:

<https://vseosvita.ua/education/bezpechne-seredovyshe-dlia-naselennia-1407.html>

ГЛОСАРІЙ ДО ТЕМИ

Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, зокрема з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Ергономічне середовище – середовище, яке забезпечує для учасників освітнього процесу необхідні зручності, не викликає фізичної та психологічної втоми і перенавантаження, не впливає на здоров'я та працездатність особистості.

Здоров'язберезувальне середовище – середовище закладу освіти, метою якого є забезпечення учням високого рівня реального здоров'я завдяки формуванню необхідних знань, умінь і навичок, потрібних для дотримання здорового способу життя, вихованню високої культури здоров'я особистості.

Інноваційне освітнє середовище – педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє максимальному розвитку природного ресурсу особистості (В. Лелюх); інтегрований засіб накопичення й

оптимальної реалізації психолого-педагогічного потенціалу території; сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію творчого потенціалу дитини; виступає функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти; характеристиками його є здатність до самовідтворення й самооновлення відповідно до потенційних можливостей усіх складників цього середовища (А. Каташов); педагогічно доцільно організований простір життєдіяльності, який сприяє розвитку інноваційного ресурсу особистості; інтегрований засіб накопичення та реалізації інноваційного потенціалу закладу освіти (Л. Мацук, О. Кузенко, П. Кузенко); сукупність умов, що створюються в закладі освіти для навчання, виховання й розвитку здобувачів освіти та праці педагогічних працівників закладу освіти, заснованому на безперервному моніторингу якості освіти.

Інтегроване освітнє середовище – середовище спільного навчання учнів, які мають особливі освітні потреби, з іншими учнями).

Інтерактивне навчальне середовище – складова навчального середовища, що передбачає підтримку структурованої взаємодії між здобувачами освіти, а за умови провадження дистанційної освіти – між освітянами, учнями, фахівцями різних галузей.

Інформаційно-освітнє середовище – складник навчального середовища, педагогічна система, сформована на основі різних комп'ютерних засобів, інформаційно-освітніх ресурсів, засобів комунікації, інформаційно-комунікаційних, педагогічних технологій, які мають на меті формування творчої, інтелектуально й соціально розвиненої особистості.

Кодекс безпечного освітнього середовища – внутрішній документ закладу освіти, що регулює діяльність закладу щодо запобігання порушенням прав особистості на безпеку; визначає способи підтримання та втручання в ситуації, загрозливі життю, здоров'ю та благополуччю особистості.

Комп'ютерне навчальне середовище – середовище, що базується на використанні електронних освітніх ресурсів, інформаційно-комунікаційних

технологій та сервісів інформаційно-комунікаційних мереж, які забезпечують спілкування, взаємодію, навчання та підтримку полікультурного розвитку особистості через вивчення іноземних мов, участь у міжнародних освітніх проєктах, віртуальних навчальних спільнотах задля формування в здобувачів освіти полікультурної та інформаційно-комунікаційної компетентностей.

Креативне освітнє середовище – стан освітнього середовища, взаємозв'язок компонентів якого сприяє розвитку здатності особистості до виявлення й постановки проблем, генерування більшої кількості ідей, продукування різнобічних ідей, формування нестандартних відповідей, розв'язання різних проблем тощо.

Навчальне середовище – сукупність початкових (технічних, інтелектуальних, матеріальних) ресурсів, за допомогою яких створюються необхідні умови діяльності, навчання й самонавчання.

Освітнє середовище – сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих у закладі освіти умов, унаслідок взаємодії яких з індивідом відбувається становлення особистості; психолого-педагогічна реальність, що містить спеціально організовані умови для формування особистості, а також можливості для розвитку, що входять до складу соціального та просторово-предметного оточення; утворення, яке акумулює умови взаємодії суб'єктивного світу особистості з її унікальними характеристиками (емпатійність, пошук життєвих сенсів, потреба в самореалізації) та об'єктивного світу закладу освіти (індивідуальності викладачів та здобувачів освіти, науково-педагогічні школи, предметно-просторове оточення, інформаційні потоки), в яких ціннісним виміром стає їхня актуалізована власна суб'єктність.

Продуктивне середовище пізнання – особливе середовище взаємодії пізнавального, інформаційного, психологічного, педагогічного компонентів, що створює комфортні умови для продуктивної діяльності учасників освітнього процесу

Розвивальне середовище – у психологічному аспекті: впорядкований освітній простір, у якому реалізовується розвивальне навчання, результатом чого є формування здатності особистості критично сприймати й переробляти інформацію; у педагогічному аспекті: освітній простір, який забезпечує розкриття потенціалу особистості й оптимальні умови для її розвитку; сукупність особистісного благополуччя особистості, емоційного мікроклімату та специфіки мікрокультури освітньої установи, завдяки чому відбувається розвиток особистості.

Соціально-виховне середовище закладу освіти – сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток активної та вільної особистості, реалізацію її творчого потенціалу; функціональне й просторове об'єднання суб'єктів освітнього процесу, між якими встановлюються тісні різнопланові групові контакти, модель соціокультурного простору, де формується особистість.

Соціально-освітнє середовище – складне багатоаспектне утворення, що являє собою сукупність зовнішніх умов, у яких відбувається повсякденна життєдіяльність учнів, забезпечуючи їх активне включення у різноманітні соціальні, освітні й культурні взаємозв'язки і взаємовідносини.

Соціокультурне середовище закладу освіти – простір, здатний змінюватися під впливом суб'єктів освітнього процесу, що культивують і підтримують визначені цінності, традиції, відносини, норми, правила, символи в різних формах і сферах життєдіяльності колективу закладу освіти.

Щасливе освітньо-виховне середовище – сукупність різних освітньо-виховних впливів та умов, що поєднує можливості для комфортного, вільного, всебічного розвитку, сприяє створенню сприятливих умов для розкриття та розвитку закладеного природою потенціалу особистості, забезпечує тісний взаємозв'язок учасників освітнього процесу (учнів, педагогів, батьків), а також характеризується їхнім відчуттям радості і глибокого задоволення.

Література

1. Адарюкова Т. Г. Соціально-освітнє середовище як умова взаємодії, соціалізації, виховання та самовиховання учнівської молоді. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2007. № 2. С. 180–186.
2. Архипова С. П., Мукомел С. А. Вплив соціально-виховуючого середовища на формування духовних цінностей особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2006. Вип. 5(18). С. 19–29.
3. Білозерська Г. О. Формування розвивального середовища професійної підготовки майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2011. 21 с.
4. Бобрицька В.І. Технологія формування інноваційного освітнього середовища у вищих навчальних закладах Швейцарії: уроки для України. *Міжнародний науковий вісник*. Ужгород. 2014. Вип. 2 (9). С.8–17. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9825/1/1.pdf> (дата звернення: 16.11.2023)
5. Ващенко Л. Рівні розвитку інноваційного середовища. *Директор школи*. 2008. № 5. С. 3–4.
6. Величко С. П., Денисов Д. О. Сучасні уявлення про освітнє середовище у процесі вивчення природничих дисциплін. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. 2007. Вип. 13. С. 66–68.
7. Габа І. М. Освітнє середовище: соціально-психологічна парадигма. *Актуальні проблеми психології*. 2010. Т. 7. Вип. 22. С. 27–31. URL : http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2010_22/sb22_05.pdf (дата звернення: 23.11.2023).
8. Гончаренко М. С., Лупаренко С. Є. Валеопедагогіка у схемах і таблицях : навч. посіб. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 266 с.
9. Гончаренко М. С., Лупаренко С. Є. Валеопедагогічний словник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. 156 с.

10. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2007. 23 с.
11. Жадан Л. В., Жадан В. П. Педагогічний словник. Харків : Основа. 2018. 144 с.
12. Жук Ю. О. Роль засобів навчання у формуванні навчального середовища. *Нові технології навчання*. 1998. № 22. С. 106–112.
13. Іванюк І. В. Етапи розвитку комп'ютерно орієнтованого навчального середовища в умовах полікультурної освіти в країнах Європейського Союзу. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 38–44.
14. Карпова Л. Г. Теоретико-методичні засади створення освітньо-розвивального середовища в спеціалізованих закладах загальної середньої освіти для обдарованих дітей. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: дис.. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.01. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2019. 529 с.
15. Каташов А.І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01. Луган. держ. пед. ун-т ім. Т. Шевченка, Нац. пед.ун-т ім. М. П. Драгоманова. Луганськ, 2001. 20 с.
16. Карташова Л. А., Чхало О. М. Створення персонального навчального середовища: застосування відкритого й загальнодоступного web-інструментарію. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2017. № 4. С. 19–24.
17. Костюкевич Д. Я., Кух А. М. Методичні засади організації сучасного освітнього середовища з фізики в загальноосвітніх навчальних закладах : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О. А, 2006. 228 с.
18. Красильник Ю. С. Теоретико-методичні аспекти проектування інноваційного освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу. *Вісник національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43) С.78–83.
19. Лелюх В. М. Інноваційне освітнє середовище: актуальні проблеми

і шляхи їх подолання. *Моделювання інноваційних систем навчання й виховання обдарованих дітей: теорія і практика*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 24-25 березня 2015 р.). Харків, 2015. С. 105–108. URL : https://lib.iitta.gov.ua/715151/1/V.M.Lelюx_тези_2015.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

20. Малиношевський Р. В. Соціально-педагогічні засади формування цілісного виховного середовища дитини у педагогічній спадщині В. Сухомлинського : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2001. 20 с.

21. Матвієнко М. Є. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування освітньо-виховного середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 20 с.

22. Мацук Л., Кузенко О., Кузенко П. Створення інноваційного освітнього середовища в контексті модернізації ЗВО України. *Молодь і ринок*. 2021. № 4(190). С. 119-124. DOI : <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.236413>

23. Мельник Н. А. Нові форми впровадження та поширення педагогічного досвіду як важлива умова створення інноваційного освітнього середовища. *Управління школою*. 2009. № 36 (408). С. 45–56.

24. Моїсеєнко Н. В., Моїсеєнко М. В., Семеріков С. О. Мобільне інформаційно-освітнє середовище вищого навчального закладу. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2016. № 11. С. 20–27.

25. Мукомел С. А. Формування духовних цінностей старшокласників в умовах соціально-виховуючого середовища : автореф. дис. ... канд. наук : 13.00.05. Луганськ, 2005. 21 с.

26. Побережець О. Інноваційне освітнє середовище як інтегральний засіб професійного розвитку педагога НУШ. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти*. 2022. №58. С. 283–289. URL: https://znayshov.com/News/Details/naukovo-methodychnyi_visnyk_58

27. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. К.: «Академвидав», 2006. 456 с.
28. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
29. Ребенок В.М. Створення інноваційно-освітнього середовища в контексті професійної підготовки майбутніх учителів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2016. №140. С. 176-179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_140_43 (дата звернення: 10.03.2025).
30. Соколюк О. М. Генеза поняття «інформаційно-освітнє середовище» – сучасний погляд. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2016. № 5 (7). С. 260–265.
31. Соколюк О. М. Оцінка ефективності інформаційно-освітнього середовища навчання. *Формування інформаційно-освітнього середовища навчання старшокласників на основі технологій електронних соціальних мереж* / за ред. О. П. Пінчук. Київ : Педагогічна думка, 2018. С. 141–149.
32. Співаковська Є. О. Сутність поняття віртуального полісуб'єктного навчального середовища. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування*. 2016. Вип. 253. С. 269–277.
33. Таланчук П. М., Кальченко К. О., Нікуліна Г. Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі. Київ : Соцінформ, 2004. 128 с.
34. Ткачук Н. Інноваційне освітнє середовище як умова розвитку професійної компетентності педагога. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1(302): Серія «Педагогічні науки». С. 124-129. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6587/1/27.pdf> (дата звернення: 04.01.2024).
35. Трубочова С., Замаскіна П. Проектування освітнього середовища гімназії з урахуванням особливостей дистанційного навчання. *Науковий вісник*

Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». 2020. Вип. 2 (47). С.195–198. DOI : 10.24144/2524-0609.2020.47.195–198

36. Уруський В.І. Формування готовності вчителів до інноваційної діяльності: метод. посіб. Тернопіль : ТОКІППО, 2005. 96 с.

37. Цюняк О.П. Інноваційне освітнє середовище як чинник професійного становлення майбутніх магістрів початкової освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип.14. Т.1. С.175-178. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-1-36>

38. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ. 2018. 56с. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf> (дата звернення: 10.03.2025).

39. Шапран О. І., Шапран Ю. П. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. №9. С. 108-110.

40. Шапран Ю. П., Шапран О. І. Типологія освітнього середовища в умовах компетентнісно-зорієнтованої педагогічної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2015. № 23. С. 4–9.

41. Шмаргун В. М. Шмаргун Т. М. Освіченість та інтелігентність в освітньому середовищі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2016. Вип. 233. С. 389–396.

Боярська-Хоменко Анна Володимирівна

Якімова Марина Еміліївна

ТЕМА 6. УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Зміст теми:

1. Управління інноваційними освітніми процесами, якістю освітньої діяльності і якістю освіти.
2. Основні принципи планування інноваційної діяльності закладу загальної середньої освіти. SWOT-аналіз, метод Дельфі, PEST-аналіз.
3. Показники інноваційної управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти.
4. Корпоративна культура в закладі загальної середньої освіти. Шляхи її формування.
5. Інституційний аудит як процедура вивчення освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти.
6. Маркетингові технології в управлінні закладом загальної середньої освіти.
7. Педагогічна експертиза інновацій в освіті.

Актуалізація опорних знань

1. Які типи інновацій в освіті ви знаєте?
2. Які є особливості інноваційної педагогічної діяльності?

3. Які вам відомі інновації у змісті середньої освіти, технологіях, методах, формах навчання?

4. Хто відповідає за створення інноваційного освітнього середовища?

5. Які проблеми можуть виникати під час упровадження нових освітніх технологій у школі?

1. Управління інноваційними освітніми процесами, якістю освітньої діяльності і якістю освіти

Управління інноваційними освітніми процесами – це систематичний підхід до впровадження й контролю нововведень в освітньому процесі з метою підвищення його ефективності, якості, відповідності сучасним вимогам і викликам.

Принципи управління інноваційними освітніми процесами:

Принцип організованої інноваційної зміни станів системи освіти. Цей принцип акцентує увагу на важливості планомірного переходу від одного стану системи освіти до іншого, більш досконалого. Він передбачає етапи підготовки до змін і їх реалізації, зокрема визначення цілей змін, засобів й умов для їх досягнення. Найважливішим аспектом є забезпечення відповідними ресурсами: новими підручниками, методичними матеріалами, підготовленими кадрами та технічним обладнанням. Принцип має бути основою для реформ і модернізацій в освіті.

Принцип переходу від стихійних до свідомо керованих інноваційних процесів. Цей принцип передбачає впровадження ефективного механізму управління змінами. Важливо поєднати процеси впровадження нововведень, їх сприйняття учасниками освітнього процесу та реалізацію в закладах освіти.

Принцип інформаційної, матеріально-технічної та кадрової забезпеченості. Цей принцип підкреслює необхідність забезпечення всіх етапів інноваційних процесів інформаційними, матеріальними та кадровими ресурсами. Розроблення й реалізація освітніх інновацій потребує наявності

творчих і кваліфікованих кадрів, актуальної інформації та адекватної матеріально-технічної бази.

Принцип прогнозування структурних змін в інноваційному середовищі. Цей принцип ураховує можливість дестабілізації освітнього середовища через нововведення. Важливо передбачати і прогнозувати, як новації можуть вплинути на готовність учасників освітнього процесу до змін.

Принцип посилення стійкості інноваційних процесів. Принцип полягає в тому, що з переходом від стихійних до керованих процесів необхідно посилювати стійкість інновацій, зокрема через забезпечення інформаційною, матеріально-технічною й кадровою базою, підтримку педагогів-інноваторів і формування очікування нових досягнень.

Управління інноваційним процесом передбачає реалізацію керівником закладу освіти замкненого циклу: аналіз – планування – організація – моніторинг – управління змінами – аналіз (рис. 1).

Аналіз передбачає виявлення труднощів і недоліків у реалізації освітнього процесу, розпізнавання нових ідей, методів, технологій або практик, які можуть його покращити.

Планування передбачає розробку стратегій і планів для ефективного впровадження інновацій.

Організація забезпечує розподіл ресурсів, реалізацію необхідного навчання/підвищення кваліфікації учасників освітнього процесу, забезпечення необхідних умов для реалізації нововведень.

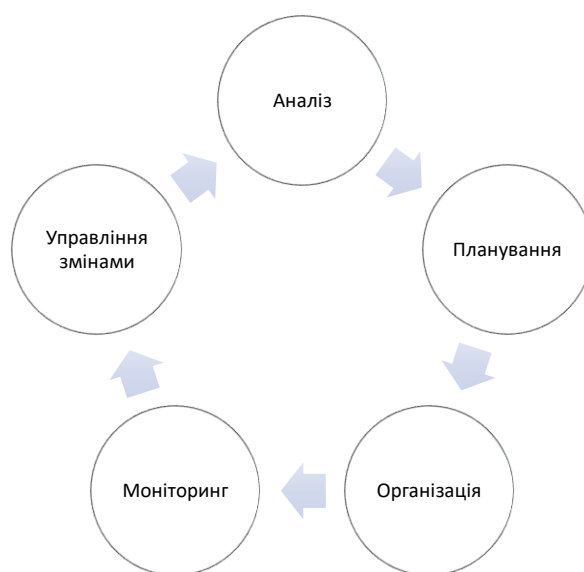

Рис. 6.1. Цикл управління інноваційним процесом

Моніторинг за процесом упровадження інновацій охоплює оцінку їхнього впливу на якість навчання, аналіз результатів і зворотного зв'язку для корекції й удосконалення практик.

Управління змінами – це налагодження комунікації та підтримка змін в організаційній культурі та структурі закладу освіти, що забезпечить успішне впровадження й прийняття інновацій.

Управління інноваційними процесами здійснюється на п'яти рівнях: міжнародному, державному, регіональному, місцевому, на рівні навчального закладу.

! Основною метою управління інноваційними освітніми процесами є підвищення якості освіти та забезпечення її відповідності сучасним вимогам, що дозволяє закладам освіти ефективно реагувати на зміни в суспільстві та на ринку праці.

Поняття якості освітньої діяльності і якості освіти визначено в Законі України «Про освіту».

Якість освітньої діяльності – рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особами якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг.

Якість освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, установленим стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг.

Сутність **управління якістю освітньої діяльності** полягає в забезпеченні умов для внесення системних змін у діяльність закладу освіти, спрямованих на його розвиток і покращення роботи.

Об'єктом управлінської діяльності в контексті забезпечення якості освітньої діяльності може бути як вся система освіти, так і її окремі рівні (національний, регіональні, територіальні, галузеві) або конкретні складники (дошкільна, загальна середня, професійна (професійно-технічна), вища освіта). Об'єкти аналізують з точки зору досягнення певних визначених показників якості.

Управління якістю освітньої діяльності характеризується встановленням цілей (цілепокладанням), систематичним підходом, орієнтацією на потреби

споживачів. Воно базується на організаційних принципах (орієнтованості на потреби суспільства й держави, неперервного удосконалення, системності, прозорості й відкритості, стандартизації, інноваційності, адаптивності), виконує ряд функцій (аналіз, планування, оцінювання, контроль, розробка й впровадження політик та процедур, удосконалення, управління ризиками, мотивація, документування) і реалізується за допомогою комплексу загальних та спеціальних методів впливу на об'єкт управління.

Управління якістю освіти є видом суспільної діяльності, спрямованим на підтримку й покращення якості, результативності функціонування освітньої сфери загалом, а також загальноосвітнього, культурного та професійного рівня здобувачів освіти. У найбільш широкому розумінні управління якістю освіти полягає в забезпеченні процесу перетворення нинішнього стану освіти, як об'єкта управлінського впливу, у стан, що відповідає заздалегідь визначеним і обґрунтованим критеріям якості.

Об'єктом управлінської діяльності в контексті забезпечення якості освіти може бути процес навчання й виховання (організація та проведення навчальних занять, методики викладання, виховні процеси, освітні програми, навчальні плани, педагогічні практики, взаємодія між учнями й вчителями тощо), результати освітньої діяльності (успішність учнів, їх підготовка до подальшого навчання або професійної діяльності тощо), умови реалізації освітніх процесів (матеріально-технічне забезпечення, кадровий склад, організаційні умови тощо), взаємодія з державними й громадськими структурами, що забезпечує відповідність освітньої діяльності нормативним вимогам і соціальним потребам через регуляторні органи та професійні асоціації.

Державне управління якістю освіти є частиною системи державно-громадського управління, яка має на меті забезпечити відповідність освіти різноманітним і постійно змінюваним умовам, потребам особистості, суспільства й держави, а також нормативно затвердженим цілям і стандартам розвитку освітньої системи. Розробка сучасного механізму оцінювання якості

освіти в Україні, заснованого на достовірних і порівнювальних відомостях про досягнуті освітні результати та їх відповідність нормативним вимогам (Державним освітнім стандартам, навчальним програмам), а також соціальним і особистим очікуванням, є ключовим елементом для забезпечення ефективного державно-громадського управління освітньою системою.

Механізм державного управління якістю освіти є частиною ієрархічної системи державного управління освітою, забезпечує управлінський вплив на різноманітні чинники, від яких безпосередньо або опосередковано залежить якість освіти як результату, процесу і системи в цілому. Реалізація діяльності з управління якістю освіти передбачає здійснення контролю, проведення моніторингу, запровадження системи зовнішнього та внутрішнього оцінювання якості.

2. Основні принципи планування інноваційної діяльності закладу загальної середньої освіти. SWOT-аналіз, метод Дельфі, PEST-аналіз

Принципи планування інноваційної діяльності закладу середньої освіти є орієнтирами, що визначають ефективність та успішність упровадження нововведень в освітню практику. До таких принципів належать:

- *інноваційність* – істотна зміна завдань управлінської діяльності керівника, мети, змісту, форм та методів його роботи;
- *дитиноцентризм* – максимальне наближення процесів навчання й виховання до індивідуальних особливостей, здібностей і життєвих планів дитини;
- *системність* – інтеграція в загальну систему управління закладом освіти з урахуванням взаємозв'язків між різними аспектами освітнього процесу та забезпечення узгодженості дій на всіх рівнях;
- *науковість* – урахування результатів наукових досліджень та позитивного педагогічного досвіду;

– *гнучкість та адаптивність* – коригування дій у процесі реалізації інновацій, відповідно до нових умов і викликів, оперативне реагування на непередбачувані ситуації;

– *послідовність* – дотримання наступності в реалізації інновацій, забезпечення логічних зв'язків між ними;

– *неперервність* – постійне вдосконалення освітнього процесу, регулярне оновлення методик, технологій та організаційних форм роботи;

– *реалістичності* – оцінювання інноваційних заходів з точки зору ресурсного забезпечення, часових меж, кадрового потенціалу, потреб та інтересів учасників освітнього процесу, зовнішніх факторів;

– *поєднання колективного та індивідуального* – залучення до обговорення й прийняття рішень усіх учасників освітнього процесу.

Управління закладом освіти має на меті постійне оновлення освітнього процесу з метою досягнення позитивних результатів. Зміст управлінської діяльності передбачає виконання керівником модернізованих функцій, таких як прогнозування, політико-дипломатична діяльність, консультування, менеджмент, представництво, впровадження нових форм і методів управління, колективних і колегіальних форм організації управлінських процесів.

Керівник закладу освіти, плануючи інноваційну діяльність, має знати відповіді на чотири ключові запитання:

1. Яким є поточний стан закладу, його сильні та слабкі сторони?
2. Яким бажано бачити заклад у майбутньому?
3. Чи є можливість реалізації поставленої мети та які перешкоди можуть виникнути?
4. Які кроки необхідно зробити та в якій послідовності, щоб досягти мети?

Для отримання відповідей на поставлені питання, систематичного оцінювання й планування в управлінні інноваційною діяльністю в закладах освіти, виявлення й оцінювання всіх чинників, що впливають на прийняття

рішень, а також визначення можливостей розвитку використовуються різні методи та інструменти, зокрема SWOT-аналіз, метод Дельфі, PEST-аналіз.

SWOT-аналіз. Аббревіатура цього терміна складається з перших літер елементів аналізу й розшифровується як: Strengths (сильні сторони); Weaknesses (слабкі сторони); Opportunities (можливості); Threats (загрози). Завдання SWOT-аналізу – допомогти організації виявити та оцінити всі чинники, що впливають на прийняття рішень, а також визначити можливості подальшого розвитку.

SWOT-аналіз доцільно використовувати при запуску стартапів, розробленні нових напрямків діяльності закладу освіти, перегляді внутрішньої політики, виявленні можливостей перебудови структури закладу, перевірці ефективності обраного курсу розвитку, для загального розуміння ситуації, що склалася на певний момент часу.

Елементи SWOT-аналізу. Метод використовує 4 ключові елементи: сильні та слабкі сторони, можливості та загрози. Задля зручності їх зображують у вигляді таблиці з 4-х комірок (Рис. 2).

Визначення сильних сторін (Strengths). На цьому етапі аналізують внутрішній потенціал закладу освіти, тобто ті аспекти його діяльності, які забезпечують конкурентні переваги і ефективність функціонування. Це можуть бути високий професійний рівень педагогічного колективу, наявність сучасної матеріально-технічної бази, ефективні методи викладання, позитивна репутація закладу тощо.

Визначення слабких сторін (Weaknesses). Цей етап передбачає виявлення внутрішніх недоліків та проблем, які можуть перешкоджати успішному впровадженню інновацій (недостатня фінансова підтримка, слабка

SWOT-аналіз

Рис. 6.2. Елементи SWOT-аналізу

матеріальна база, низький рівень мотивації працівників, застарілі методи викладання або управління тощо).

Визначення можливостей (Opportunities). На цьому етапі оцінюють зовнішні чинники, які можуть сприяти розвитку закладу та впровадженню інновацій. Серед можливостей можна визначити розробку нових освітніх програм, розвиток партнерських зв'язків, зміни в законодавстві, що сприяють інноваціям, доступ до нових технологій, зміни в соціальному середовищі.

Визначення загроз (Threats). Цей етап містить аналіз зовнішніх чинників, які можуть негативно вплинути на діяльність закладу та його інноваційні проекти. Наприклад, конкуренція з боку інших закладів освіти, зміни в демографічній ситуації, скорочення державного фінансування, негативні соціально-економічні умови або нові законодавчі обмеження.

SWOT-аналіз є важливим інструментом для прийняття управлінських рішень у процесі планування інноваційної діяльності. Він дозволяє систематично оцінювати внутрішні і зовнішні чинники, що впливають на заклад, і на основі цього сформулювати стратегію розвитку, яка максимально використовує сильні сторони й можливості, а також урахує та мінімізує слабкі сторони та загрози. Це допомагає керівництву закладу освіти більш обґрунтовано підходити до планування й впровадження інновацій, забезпечуючи при цьому їх ефективність і стійкість у довгостроковій перспективі.

Метод Дельфі є систематичним підходом до оцінювання й планування в управлінні інноваційною діяльністю в закладах освіти. Цей метод заснований на експертних оцінках і використовується для виявлення та оцінювання всіх чинників, що впливають на прийняття рішень, а також для визначення можливостей розвитку освітнього закладу.

Метод Дельфі передбачає проведення серії опитувань експертів з певної проблематики, зокрема щодо інноваційних процесів в освіті. Основна мета цього методу – отримати незалежні думки експертів, узгодити їхні позиції та сформулювати обґрунтовані прогнози або рекомендації. Важливою особливістю

методу Дельфі є анонімність експертів, що дозволяє уникнути впливу авторитету окремих осіб на остаточні висновки.

Основні етапи методу Дельфі:

1. Створення групи експертів, які мають глибокі знання та досвід у сфері освітніх інновацій. Експерти можуть бути представниками академічного середовища, управлінцями освітніх закладів, практиками у сфері освіти, а також фахівцями з освітньої політики. Склад групи експертів не розголошують, а кожен з них працює відокремлено.

2. Розробка та проведення першого раунду опитування. На цьому етапі експертам пропонують відповісти на запитання або надати оцінки щодо певних аспектів інноваційної діяльності в закладі освіти. Питання можуть стосуватися, наприклад, потенційних інноваційних стратегій, перешкод на шляху впровадження нововведень, можливостей розвитку або оцінки ефективності нинішніх підходів.

3. Аналіз організаторами методу Дельфі відомостей, узагальнення думок експертів та формування зворотного зв'язку, коли експертам надається інформація про результати першого раунду, а також про ті аспекти, де думки були найбільш різними.

4. Проведення повторних опитувань експертів з метою уточнення та узгодження думок. Під час кожного раунду експертам пропонують урахувати результати зворотного зв'язку та переглянути свої попередні оцінки. Раунди повторюються доти, доки не буде досягнуто консенсусу або значного зближення думок експертів.

5. Завершальний етап передбачає узагальнення остаточних думок експертів і формування підсумкових рекомендацій, прогнозів або стратегічних рішень.

Метод Дельфі є ефективним інструментом для систематичного оцінювання чинників, що впливають на управління інноваційною діяльністю в закладах освіти. Він дозволяє врахувати різні точки зору, знизити суб'єктивність рішень і забезпечити більш обґрунтований підхід до

планування. Зокрема, цей метод допомагає виявити найбільш перспективні напрями інноваційного розвитку, оцінити ризики та переваги впровадження нових освітніх технологій, а також розробити стратегії, що враховують як внутрішні, так і зовнішні умови функціонування закладу освіти.

PEST-аналіз (англ. Political, Economic, Social, Technological) використовується для виявлення та оцінювання зовнішніх чинників, що впливають на прийняття рішень в освітній сфері, а також для визначення можливостей розвитку закладу освіти.

PEST-аналіз полягає в дослідженні чотирьох ключових категорій зовнішніх чинників: політичних, економічних, соціальних та технологічних. Кожна з цих категорій аналізується з метою виявлення тих елементів, які можуть позитивно або негативно вплинути на інноваційну діяльність у закладі освіти (Рис. 3).

Рис. 6.3. Зовнішні чинники PEST-аналізу

Аналіз політичних чинників допомагає освітнім установам зрозуміти, як зміни в законодавстві або освітній політиці можуть вплинути на їхню діяльність. Наприклад, вивчення нових нормативних актів, програм фінансування або вимог до акредитації. Аналіз економічних чинників дозволяє передбачити можливі економічні виклики та підготуватися до них,

наприклад, шляхом оптимізації використання ресурсів або залучення додаткових джерел фінансування. Вивчення соціальних чинників дає можливість освітнім закладам краще розуміти потреби та очікування своїх здобувачів, а також адаптувати інноваційні стратегії відповідно до соціальних змін. Аналіз технологічних чинників уможливорює закладам освіти оцінити, як нові технології можуть бути інтегровані в освітній процес і як це може підвищити якість навчання та ефективність управління.

PEST-аналіз є важливим інструментом для стратегічного планування та управління інноваційною діяльністю в закладах освіти. Завдяки систематичному підходу до оцінки зовнішніх чинників, цей метод допомагає керівництву закладів освіти визначити як потенційні можливості, так і загрози, які можуть вплинути на їхню діяльність. PEST-аналіз також допомагає у виявленні довгострокових тенденцій, що можуть вплинути на освітню діяльність, формуванні стратегій, що враховують ці тенденції.

3. Показники інноваційної управлінської діяльності керівника закладу загальної середньої освіти

Показники інноваційної управлінської діяльності керівника закладу середньої освіти відображають ефективність його дій у контексті впровадження та розвитку нововведень в освітньому процесі. Ці показники можуть бути розділені на кількісні, якісні, організаційні (див. табл. 6.1).

Таблиця 6.1.

Показники інноваційної управлінської діяльності керівника закладу середньої освіти

Показники	Індикатори досягнення
<i>Кількісні показники</i>	

Упровадження нових програм і технологій	Кількість нових освітніх програм, методів навчання, та інформаційно-комунікаційних технологій, упроваджених у закладі за певний період
Участь у проектах	Участь у національних та міжнародних інноваційних освітніх проектах і програмах
Рівень підвищення кваліфікації педагогічного складу	Кількість тренінгів, семінарів та курсів, організованих для підвищення кваліфікації вчителів з інноваційних підходів до навчання
Фінансові вкладення в інновації	Обсяг бюджетних та позабюджетних коштів, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності в закладі освіти
Розширення матеріально-технічної бази	Кількість придбаного інноваційного обладнання та оновленої інфраструктури, необхідної для підтримки освітнього процесу
<i>Якісні показники</i>	
Результативність інновацій	Поліпшення результатів учнів за рахунок використання нових методів навчання та інноваційних програм (підвищення рівня успішності, збільшення кількості призових місць на олімпіадах і конкурсах тощо)
Задоволеність учасників освітнього процесу	Рівень задоволеності учнів, батьків та педагогів упровадженими нововведеннями, що визначається через опитування або зворотний зв'язок
Залучення спільноти до інновацій	Активність співпраці з громадськими організаціями, бізнесом та іншими соціальними партнерами в контексті інноваційної діяльності

Спроможність адаптуватися до змін	Готовність закладу освіти швидко реагувати на нові виклики й тенденції в освітній сфері, впроваджуючи необхідні зміни
Розвиток корпоративної культури	Наявність у закладі середовища, що підтримує креативність, відкритість до нових ідей, колегіальність та співробітництво в рамках інноваційної діяльності
Організаційні показники	
Системність підходу	Ступінь інтеграції інновацій в загальну стратегію розвитку закладу освіти, наявність чітких планів, процедур та механізмів реалізації інноваційних процесів.
Ефективність управлінських рішень	Відповідність прийнятих управлінських рішень щодо інновацій ефективності їх реалізації на практиці
Моніторинг та оцінка	Система моніторингу та оцінювання результатів впровадження інновацій, зокрема механізми зворотного зв'язку та корекції дій

Професійний стандарт керівника (директора) ЗЗСО виокремлює ключові компетентності керівника закладу освіти, серед яких є інноваційна (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

Інноваційна компетентність керівника закладу освіти

Інноваційна компетентність	Знання	Уміння
Д1.1. Здатність генерувати і впроваджувати в управлінську практику	Д1.1. 31. Наукові методи пізнання, пошуку і впровадження нових, перспективних ідей	Д1.1.У1. Генерувати і впроваджувати нові, перспективні ідеї в

нові, перспективні ідеї, освітні інновації	Д1.1.32. Освітні інновації, їхні характеристики, особливості застосування Д1.1.33. Методики оцінювання інноваційної управлінської діяльності	управлінську діяльність керівника Д1.1.У2. Аналізувати інформацію щодо освітніх інновацій, умов їхнього впровадження Д1.1.У3. Інтегрувати інновації в управлінську діяльність, адаптувати їх до різних умов освітнього процесу, особливостей закладу освіти Д1.1.У4. Оцінювати результативність застосування освітніх інновацій та корегувати управлінську освітню діяльність

Міністерство освіти і науки України у «Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» визначило критерії, правила і процедури оцінювання управлінської діяльності керівників закладів освіти (Табл. 6.3).

Результати інноваційної діяльності керівника закладу загальної освіти відображають ефективність упровадження нових підходів у навчально-

виховний процес, управління та розвиток закладу. Підвищення якості освіти, професійного рівня педагогічного колективу й оптимізація управлінських процесів є ключовими досягненнями. Інноваційні рішення сприяють покращенню матеріально-технічної бази, налагодженню партнерських зв'язків і підвищенню престижу закладу, що робить його більш конкурентоспроможним і привабливим для учнів та їхніх батьків.

Таблиця 6.3

Оцінювання управлінської діяльності керівників закладів освіти

<i>Вимоги</i>	<i>Критерії оцінювання</i>
Наявність стратегії розвитку та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання цілей і завдань	Стратегія розвитку закладу, спрямована на підвищення якості освітньої діяльності
	Річне планування та моніторинг результативності, відповідність стратегії та освітній програмі
	Самооцінка якості освітньої діяльності на основі стратегії та процедур забезпечення якості
	Планування та виконання заходів щодо підтримки будівель, приміщень та обладнання в належному стані
Формування довіри, прозорості, дотримання етичних норм у колективі	Сприяння створенню психологічно комфортного середовища для всіх учасників освітнього процесу
	Оприлюднення інформації про діяльність закладу на загальнодоступних ресурсах
Ефективність кадрової політики та забезпечення можливостей для професійного розвитку педагогічних працівників	Формування штату закладу з кваліфікованих працівників відповідно до штатного розпису та освітньої програми
	Мотивація педагогічних працівників через матеріальні та моральні заохочення
	Сприяння підвищенню кваліфікації педагогічних працівників

Організація освітнього процесу на засадах людиноцентризму, прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці учасників освітнього процесу, взаємодія закладу освіти з місцевою громадою	Створення умов для реалізації прав і обов'язків учасників освітнього процесу
	Прийняття управлінських рішень з урахуванням пропозицій учасників освітнього процесу
	Сприяння розвитку громадського самоврядування в закладі освіти.
	Підтримка громадської активності та ініціативи учасників освітнього процесу
	Урахування вікових особливостей здобувачів освіти в режимі роботи закладу та розкладі занять
	Забезпечення умов для реалізації індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти
Формування та забезпечення реалізації політики академічної доброчесності	Упровадження політики академічної доброчесності в закладі освіти
	Сприяння формуванню негативного ставлення до корупції серед учасників освітнього процесу

Контроль за діяльністю керівників закладів освіти здійснюється шляхом атестації. Ефективність управлінської діяльності керівника під час атестації оцінюється за такими критеріями: саморозвиток та самовдосконалення керівника у сфері управлінської діяльності; стратегічне планування, що базується на концепції розвитку закладу, результатах аналізу та самоаналізу діяльності; формування річного планування на основі стратегічних засад розвитку закладу; аналіз і оцінка ефективності реалізації планів і проєктів; забезпечення професійного розвитку вчителів та методичний супровід молодих спеціалістів; поширення позитивної інформації про заклад; створення безпечних та гігієнічних умов для функціонування закладу; використання ІКТ-технологій в освітньому процесі; забезпечення якості освіти через взаємодію всіх учасників освітнього процесу; позитивна оцінка компетентності керівника з боку працівників.

Особистісні та ділові якості керівників визначаються за такими критеріями: цілеспрямованість та саморозвиток; компетентність, динамічність та самокритичність; управлінська етика; прогностичність та аналітичність; креативність і здатність до інноваційного пошуку; здатність приймати своєчасні рішення та брати на себе відповідальність за результати діяльності.

4. Корпоративна культура в закладі загальної середньої освіти. Шляхи її формування

Корпоративна культура в закладі середньої освіти – це система спільних цінностей, норм, традицій і поведінкових стандартів, яка визначає спосіб взаємодії між адміністрацією, педагогічним колективом, учнями та їхніми батьками. Корпоративна культура складається з уявлення про основні цінності освітнього процесу, стилі управління, норми комунікації, механізми мотивації й визнання, а також загальну атмосферу в закладі освіти. Корпоративна культура визначає, наскільки ефективно реалізуються освітні цілі, наскільки комфортно почувають себе учасники освітнього процесу, чи продуктивною є їхня діяльність, який імідж заклад має в суспільстві.

! Корпоративна культура в закладі середньої освіти визначає атмосферу, у якій функціонує навчальний заклад, відображає сукупність цінностей, норм і практик, що формують взаємодію між адміністрацією, педагогічним колективом, учнями та батьками. Вона є важливим чинником для досягнення ефективності освітнього процесу та забезпечення позитивного іміджу закладу.

Корпоративна культура в закладі середньої освіти охоплює ряд суттєвих аспектів, що формують її функціонування та впливають на ефективність освітнього процесу. Цінності та норми є основою корпоративної культури, визначаючи основні принципи, якими керуються всі учасники освітнього процесу, а саме: повагу до особистості, професіоналізм, відкритість до нововведень і співпраця.

Компонентами корпоративної культури є:

- комунікація в межах закладу освіти є ключовою для забезпечення відкритого й ефективного спілкування між усіма учасниками освітнього процесу;
- управлінські практики й лідерство, що визначають стиль управління, який підтримує й заохочує інновації, професійний розвиток і командну роботу;
- мотивація й визнання – стратегії, що сприяють досягненню високих результатів серед учнів і вчителів, через системи винагород, публічне визнання успіхів і можливості для професійного зростання;
- інклюзивність і різноманіття забезпечують створення середовища, у якому кожен відчуває свою цінність і має можливість реалізувати свій потенціал;
- атмосфера та середовище закладу, як фізичне, так і соціальне, підтримують комфорт і безпеку, сприяючи позитивному налаштуванню до навчання й роботи.

Формування корпоративної культури в закладі освіти передбачає реалізацію цілеспрямованих заходів і стратегій з метою інтеграції цінностей, норм і практик у повсякденну діяльність закладу.

Основні шляхи формування корпоративної культури:

- розробка і впровадження стратегічної концепції – формування й оприлюднення стратегічного плану розвитку корпоративної культури, визначення ключових цінностей і норм, що будуть підтримуватися в закладі;
- інтеграція корпоративних цінностей у щоденну практику – впровадження визначених цінностей і норм у всі аспекти діяльності закладу, від управлінських рішень до педагогічних практик;
- навчання і неперервний розвиток персоналу – організація тренінгів і семінарів для всіх членів трудового колективу, спрямованих на розвиток навичок і знань, необхідних для підтримки корпоративної культури. Наприклад, розвиток комунікативних навичок, лідерських якостей, навичок командної роботи тощо;

- оцінка й корекція – регулярне оцінювання ефективності реалізації корпоративної культури через зворотний зв'язок й анкетування з метою її удосконалення;
- підтримка ініціатив та інновацій – заохочення і підтримка нових ідей, що відповідають корпоративним цінностям, надання ресурсів для реалізації інноваційних проєктів, забезпечення простору для творчого самовираження;
- забезпечення прозорості й відкритості – підтримка відкритого й прозорого середовища, де всі учасники освітнього процесу можуть вільно висловлювати свої думки й пропозиції;
- створення сприятливого середовища – формування фізичного і соціального середовища, що забезпечує комфортну й безпечну роботу та навчання, відповідає корпоративним стандартам і цінностям.

5. Інституційний аудит як процедура вивчення освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти

Метою проведення інституційного аудиту є оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти й вироблення рекомендацій для закладу освіти щодо підвищення якості освітньої діяльності, вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти, приведення освітнього та управлінського процесів у відповідність до вимог законодавства у сфері освіти.

! Органами, які проводять інституційний аудит, є Державна служба якості освіти України, її територіальні органи в межах своїх повноважень.

Інституційний аудит передбачає оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти, перевірку дотримання закладом освіти вимог законодавства у сфері освіти.

Оцінювання освітніх і управлінських процесів здійснюється за такими напрямками:

- освітнє середовище закладу освіти: забезпечення здорових, комфортних і безпечних умов навчання (праці); створення освітнього

середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації; формування інклюзивного, розвивального та заохочувального до навчання освітнього простору;

– система оцінювання результатів навчання учнів: наявність системи оцінювання результатів навчання учнів, яка забезпечує справедливе, неупереджене, об'єктивне та добросовісне оцінювання; систематичне відстеження результатів навчання кожного учня та надання йому (за потреби) підтримки в освітньому процесі; спрямованість системи оцінювання на формування в учнів відповідальності за результати свого навчання, здатності до самооцінювання;

– педагогічна діяльність педагогічних працівників закладу освіти: ефективність планування педагогічними працівниками своєї діяльності, використання сучасних освітніх підходів до організації освітнього процесу з метою формування ключових компетентностей учнів; постійне підвищення рівня професійної компетентності та майстерності педагогічних працівників; налагодження співпраці з учнями, їх батьками, працівниками закладу освіти; організація педагогічної діяльності на засадах академічної добросовісності;

– управлінські процеси закладу освіти: наявність стратегії та системи планування діяльності закладу, моніторинг виконання поставлених цілей і завдань; формування довірливих взаємин, прозорості, дотримання етичних норм; ефективність кадрової політики та забезпечення можливостей для професійного розвитку педагогічних працівників; організація освітнього процесу на засадах людиноцентризму, прийняття управлінських рішень на основі конструктивної співпраці учасників освітнього процесу, взаємодії закладу освіти з місцевою громадою; формування та забезпечення реалізації політики академічної добросовісності.

Інституційний аудит проводять у три етапи:

1) підготовчий – формування експертної групи, оформлення документації для проведення інституційного аудиту, заповнення керівником закладу освіти опитувального аркуша, ознайомлення експертної групи з

інформацією про діяльність закладу освіти (річним звітом про діяльність закладу освіти, іншою інформацією, оприлюдненою на вебсайті закладу освіти);

2) реалізаційний – робота експертної групи в закладі освіти, проведення окремих процедур оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти дистанційно;

3) заключний етап – складання документації за результатами інституційного аудиту: акту перевірки, розпорядження (у разі наявності порушень), анкети оцінювання роботи експертної групи, аналітичних довідок, звіту, висновків, рекомендацій.

У результаті проведення інституційного аудиту формується висновок, що містить підсумкові результати оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти за кожним із напрямів із зазначенням досягнень закладу освіти й потреб у вдосконаленні освітньої діяльності та внутрішньої системи забезпечення якості освіти, встановлених рівнів оцінювання якості освітньої діяльності закладу освіти та ефективності внутрішньої системи забезпечення якості освіти – першого (високого), другого (достатнього), третього (вимагає покращення), четвертого (низького); рекомендації і пропозиції для закладу освіти щодо підвищення якості освітньої діяльності й вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

6. Маркетингові технології в управлінні закладом загальної середньої освіти

Маркетинг – це організація стратегічного й оперативного планування розвитку закладу освіти та компетентностей усіх учасників процесу, система інформаційного забезпечення, організація ефективної комунікації, міжособистісної взаємодії, коригування діяльності та координація співпраці, організація контролю та самоконтролю, забезпечення рефлексії.

Технологія освітнього маркетингу – це стратегічне й поточне формування потреб і стимулювання попиту на освітні послуги закладу освіти, зокрема пропонування учням і їхнім батькам нових освітніх послуг, що відповідають їхнім запитам, потребам та інтересам.

Бренд-стратегія – стратегія створення, розвитку, зміни та адаптації

! Одним із найважливіших завдань маркетингу є створення позитивного іміджу закладу освіти, забезпечення функцій управління та співуправління, коригування й контролю.

до ринку освітніх послуг власного бренду (того, що є унікальним). Разом з тим це технологія формулювання й обґрунтування стратегічної ідеї, концепції розвитку закладу освіти щодо впровадження конкурентних переваг на ринку освітніх послуг з метою формування іміджу, який стимулюватиме постійний інтерес до цього бренду. Реалізація бренд-стратегії передбачає інформаційно-просвітницьку роботу, рекламу діяльності закладу, PR-кампанію, презентацію діяльності закладу в ЗМІ, соціальних мережах, на виставках, здійснення дослідно-експериментальної роботи.

Бенчмаркінг (англ. *benchmarking* – встановлення контрольної точки) – це об'єктивне порівняння одного закладу освіти з роботою найкращих у цій галузі. Залежно від того, що потрібно порівнювати, бенчмаркінг визначається як внутрішній, конкурентний, функціональний. Це технологія вивчення діяльності навколишнього конкурентного середовища, наприклад, можливостей об'єднаної територіальної громади, місцевих підприємств, закладів освіти, установ та організацій, з якими можна укласти угоди про співпрацю з метою розроблення стратегії розвитку власного закладу, зміцнення навчально-матеріальної бази, проведення волонтерських акцій, механізмів формування позитивного іміджу тощо.

Інжиніринг (англ. *engineering* – винахідливість, знання) використовується під час спільного проектування розвитку закладу освіти, складання стратегічного плану роботи тощо. Інжиніринг механізмів громадсько-державного управління – різні види інтелектуальної діяльності, які спрямовані на досягнення найкращого результату з використанням

наявних ресурсів, застосуванням найновіших методів організації та управління, з урахуванням усіх умов і чинників (проектно-консультативна діяльність науковців, керівника, психолога, представників громади чи інших фахівців).

Реінжиніринг є стратегічним підходом, що передбачає комплексну переоцінку й радикальну трансформацію процесів управління та надання освітніх послуг. Реінжиніринг розпочинається з детального аналізу процесів управління й маркетингу в освітньому закладі. На основі проведеного аналізу розробляють нові підходи, наприклад, щодо впровадження сучасних технологій, зміни в організаційній структурі, оновлення брендингу та зміни стратегій просування освітніх послуг (цифрові інновації, нові методи комунікації й вдосконалення процесів взаємодії з учнями, батьками та партнерами тощо). Після розробки нових стратегій відбувається їх впровадження в практику шляхом навчання персоналу, перепроєктування комунікаційних підходів та зміни в методах залучення здобувачів освіти. Важливим етапом є постійний моніторинг і оцінка результатів упровадження нових технологій і стратегій, а також корекція планів відповідно до отриманих результатів.

Тимбілдинг (від англ. *teambuilding* – побудова команди) – це спеціальні заходи, які розраховано на згуртування колективу, формування сильної команди, що успішно досягає поставлених цілей. Керівник закладу освіти може здійснювати тимбілдинг самостійно або за допомогою тренерів, які допомагають членам колективу закладу освіти виробити навички командного руху, навчають працювати в команді, виявляють неформальних лідерів, допомагають створювати атмосферу неформального спілкування, досягнення психологічного розвантаження. Особливе місце в реалізації технології тимбілдингу-тренінгів відіграє місце їх проведення. Проведення таких заходів не в закладі освіти, а в іншому місці, незвичній обстановці, сприяє набагато легшому виявленню неформальних лідерів, взаємних симпатій чи конфліктів.

Технологія *рейфреймінгу* передбачає переосмислення й переформулювання освітніх продуктів і послуг для покращення їх сприйняття й позиціонування на ринку. За допомогою *рейфреймінгу* відбувається переоцінка ключових аспектів, таких як унікальність освітньої пропозиції, переваги й цінність для цільової аудиторії. Результатом рефреймінгу може бути створення нового контексту для освітніх послуг, зміни в комунікаційних стратегіях та редизайн бренду з метою більш ефективного відображення основних переваг і досягнень. Процес рефреймінгу часто супроводжується розробкою нових повідомлень і маркетингових матеріалів, орієнтованих на поточні потреби та очікування цільової аудиторії.

Кейс-метод (англ. *case method* – метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – технологія, що використовує опис реальних соціальних і професійних ситуацій, освітніх проблем для дослідження, аналізу суті питання й розроблення можливих варіантів розв’язання проблеми, вибір найкращого варіанту. Цей метод надає можливість закладам освіти не лише ілюструвати ефективність своїх програм, а й активно залучати учнів у процес навчання через практичний досвід. Процес застосування кейс-методу в освітньому маркетингу передбачає розробку й презентування реальних кейсів, що відображають специфіку навчальних програм, досягнення учнів або випускників. Наприклад, демонстрацію конкретних проєктів, аналітичних досліджень, успішних кар’єрних шляхів або інноваційних рішень, реалізованих у рамках навчання. Важливим аспектом кейс-методу є його здатність наочно ілюструвати цінність і практичну користь освітніх програм, підкреслюючи конкретні результати й досягнення. Кейс-метод дозволяє створити наочний і переконливий контент, що підвищує довіру до закладу освіти й сприяє формуванню позитивного іміджу.

7. Педагогічна експертиза інновацій в освіті

Процес упровадження освітніх інновацій завжди пов'язаний з певними ризиками, тому він потребує обов'язкового етапу експертизи.

!	Педагогічна експертиза освітніх інновацій дає можливість уникнути негативних впливів та підвищити ефективність інноваційних процесів, інформаційно забезпечити прийняття управлінських рішень щодо реалізації певних

Експертиза (від лат. *expertus* – досвідчений, знавець) – розгляд, дослідження експертом-фахівцем якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань. У найбільш загальному вигляді експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не лише того, що вже відбулося, але й

очікуваних інноваційних процесів в освітній галузі, які можуть відбутися ; спосіб пізнання певної реальності в тих випадках, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню й взагалі будь-якому «об'єктивному дослідженню».

Педагогічна експертиза є складною аналітико-синтетичною діяльністю, що спрямована на дослідження педагогічних об'єктів, явищ, процесів, проблем, результатів педагогічної діяльності, формування обґрунтованої оцінки та прогнозування розвитку системи освіти.

Повноцінна експертиза можлива за умови наявності таких змістових аспектів: що оцінювати (об'єкт експертизи), для чого (мета експертизи), яким чином (процедури експертизи) та за якими критеріями.

Об'єктом експертизи є інновація, технологія її впровадження та готовність ЗЗСО до реалізації обраного нововведення, а *метою* – кваліфікована оцінка інноваційних проектів і надання висновків щодо їхнього впровадження.

Здійснення експертизи спрямовано на вирішення таких *основних завдань*:

- аналіз якості інновацій з точки зору їх наукової обґрунтованості й технологічної розробленості;
- оцінка змісту й потенціалу освітніх інновацій з позицій вирішення протиріч і розвитку педагогічної системи ЗЗСО;
- визначення сумісності інновації з педагогічною системою, в яку передбачено її впровадження;
- визначення відповідності інноваційних проєктів вимогам нормативно-правових актів, актуальним потребам та інтересам учасників навчально-виховного процесу, об'єктивним вимогам до організації й здійснення навчально-виховного процесу, які зумовлені необхідністю врахування в ньому закономірностей навчання й виховання;
- проведення аудиту ресурсів ЗЗСО для визначення його можливостей у реалізації обраного нововведення;
- оцінка можливих ризиків і передбачення можливих проблем у процесі реалізації нововведення;
- вироблення рекомендацій і надання консультацій щодо використання інновацій у конкретному ЗЗСО;
- створення інформаційної основи для прийняття управлінських рішень, пов'язаних з реалізацією стратегії інноваційного розвитку ЗЗСО;
- легітимізація й тиражування авторських програм, посібників, матеріалів, нормативних документів, що забезпечують змістовий і технологічний розвиток навчально-виховного процесу.

Проведення експертизи зазвичай ініціюється безпосередньо суб'єктами інноваційного освітнього процесу (ЗЗСО, їх керівництвом, окремими педагогами чи творчими групами) й потребує інтеграції педагогічної науки й практики.

Технологія проведення експертизи освітніх інновацій передбачає:

- 1) подання заявки на експертизу інноваційного проєкту, визначення її цілей, змісту питань, що потребують кваліфікованого аналізу;
- 2) формування експертної групи із залученням кваліфікованих фахівців, що володіють необхідними теоретичними знаннями й досвідом. Надання експертам основної та додаткової інформації про розроблену інновацію та ЗЗСО, у якому вона буде впроваджуватися.
- 3) установлення ціннісних основ, підходів, критеріїв і вироблення правил та процедур експертизи;
- 4) проведення експертизи;
- 5) вироблення спільного висновку, в якому максимально повно розкриті характер об'єктів експертизи, використана критеріальна база й техніка оцінювання та надання рекомендацій й консультування замовників експертизи.

Для здійсненні експертних процедур застосовують такі **методи**:

- *логіко-аналітичні* – індукція і дедукція, аналіз і синтез, абстрагування і конкретизація, ідеалізація, порівняння, моделювання, класифікація;
- *емпіричні* – вивчення документації, педагогічний консиліум, експертна оцінка, самооцінка, вивчення продуктів діяльності, анкетування, інтерв'ю, бесіда, тести, педагогічний експеримент;
- *методи обробки й систематизації результатів експертизи* – кількісний і якісний аналіз, ранжування, шкалування, методи математичної статистики і й комп'ютерної обробки інформації тощо;
- *візуальні або графічні методи* – графи, схеми, діаграми, картограми та інші.

У сучасній практиці експертизи освітніх інновацій також широко застосовуються експериментально-ігрові методи: ділові, організаційно-рольові ігри, мозкова атака, синектика, методи колективного блокнота, аналогій, номінальної групи, метод аналізу конкретних ситуацій (*case study*) тощо. Водночас основним методом отримання вхідної експертної інформації

вважають *метод експертних оцінок*, або метод Дельфі (англ. *Delphi technique*).

Усі методи взаємопов'язані й доповнюють один одного в цілісному процесі експертного дослідження освітніх інновацій.

Здійснення педагогічної експертизи інновацій в освіті вимагає визначення системи критеріїв та показників означеного феномену.

Критерій – система ознак, які можна виокремити, описати, об'єктивно оцінити, порівняти та на підставі цього дати повну характеристику наданої для оцінювання інновації.

Показники – прості, доступні для оцінювання властивості, у яких конкретизують критерій як найбільш загальну ознаку. У педагогічній науці немає єдиного підходу до визначення критеріїв та показників експертизи педагогічних інновацій.

Ступінь *актуальності* визначається спроможністю нововведення повністю або частково розв'язувати актуальну для закладу середньої освіти проблему.

Оцінювати актуальність пропонують за 10-бальною шкалою: від 1 бала (низький рівень актуальності проблеми) до 10 балів (найбільш високий рівень актуальності проблеми).

Обчислення здійснювати за формулою: $A = A_{\text{реальна}} / A_{\text{максимальна}}$ (100).

Корисність новації зумовлена такими показниками:

- інноваційний потенціал (Іп);
- надійність та вірогідність очікуваних результатів (Н);
- перспективність та подальший попит на інновацію (П).

Обраховувати показники пропонують за такими формулами:

$$I_p = I_{p \text{ реальна}} / I_{p \text{ максимальна}} (100)$$

$$H = H_{\text{реальна}} / H_{\text{максимальна}} (100)$$

$$P = P_{\text{реальна}} / P_{\text{максимальна}} (100)$$

Загалом корисність інновації рекомендують підраховувати за

формулою:

$$K = (I_{п} + H + \Pi) / 3$$

Оцінка можливості реалізувати інновації вимагає аналізу нормативно-правового, фінансового, матеріально-технічного, кадрового, програмно-методичного забезпечення, організаційної та психологічної готовності закладу освіти.

Можливість реалізації нововведення пропонують обчислювати за формулою: $MP = MP \text{ реальна} / MP \text{ максимальна} (100)$

Для підрахування *інтегральної оцінки новації* рекомендовано використовувати формулу:

$$I_{OH} = (A + K + MP) / 3$$

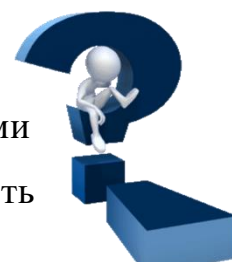
Остаточний висновок необхідно здійснювати з використанням шкали:

$0 < I_{OH} < 0,5$ – рівень незадовільний; $0,5 < I_{OH} < 0,65$ – рівень критичний; $0,65 < I_{OH} < 0,8$ – рівень допустимий; $0,8 < I_{OH} < 0,95$ – рівень достатній; $0,95 < I_{OH} < 1,0$ – рівень оптимальний.

Тож експертиза освітніх інновацій дозволяє уникнути негативних впливів та підвищити ефективність інноваційних процесів, інформаційно забезпечити прийняття управлінських рішень щодо реалізації певних інновацій у конкретному ЗЗСО.

Питання для самоконтролю

1. Які основні принципи управління інноваційними освітніми процесами забезпечують ефективність впровадження нововведень у закладі середньої освіти?
2. Як управління якістю освітньої діяльності впливає на досягнення визначених показників якості в закладі середньої освіти?
3. Назвіть основні принципи планування інноваційної діяльності в закладах середньої освіти та поясніть їхній вплив на впровадження нововведень.

4. Опишіть ключові елементи SWOT-аналізу, які застосовують для оцінки внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на заклад освіти. Як цей метод допомагає у плануванні інноваційної діяльності?
5. Як методи Дельфі та PEST-аналіз сприяють ухваленню обґрунтованих рішень у процесі управління інноваційною діяльністю в освітніх закладах?
6. Назвіть основні індикатори, що свідчать про успішну реалізацію стратегії розвитку освітнього закладу.
7. Визначте, які показники інноваційної управлінської діяльності ви вважаєте найважливішими для успішного розвитку закладу освіти?
8. Назвіть основні компоненти корпоративної культури, які сприяють ефективності освітнього процесу в закладі середньої освіти.
9. Визначте стратегії для підтримки й розвитку корпоративної культури в освітньому закладі.
10. Охарактеризуйте напрями оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти, що входять до інституційного аудиту.
11. Назвіть етапи проведення інституційного аудиту та завдання, що виконуються на кожному з них.
12. Як формується висновок за результатами інституційного аудиту і які рівні оцінювання якості освітньої діяльності можуть бути встановлені?
13. Що таке технологія освітнього маркетингу і які її основні цілі?
14. Яка роль бренд-стратегії у формуванні іміджу закладу освіти і які її основні компоненти?
15. Опишіть, як бенчмаркінг може допомогти закладу освіти в розробці стратегії розвитку.
16. Які основні завдання педагогічної експертизи при впровадженні освітніх інновацій?
17. Як проводиться оцінка корисності інновації в освітньому закладі і які показники враховують для її визначення?

Питання контраверсійного характеру

1. Чи можна вважати інституційний аудит справжнім інструментом покращення якості освітньої діяльності, якщо результати аудиту часто залежні від суб'єктивних оцінок експертів, а не від об'єктивних показників?

2. Чи може надмірна увага до впровадження інноваційних технологій в освітньому процесі відволікати увагу від основних педагогічних завдань, таких як забезпечення високої якості навчання та підтримка учнів?

3. Яким чином можна уникнути ситуацій, коли інновації, що впроваджуються, стають лише модними тенденціями без реальної користі для учнів та педагогів?

4. Чи може експертиза освітніх інновацій заважати впровадженню нових ідей, якщо експерти орієнтовані на консервативні підходи або мають обмежене уявлення про сучасні потреби освіти?

5. Як можна уникнути ситуацій, коли експертиза перетворюється на бюрократичний бар'єр для впровадження необхідних інновацій?

Практичні завдання

1. Попередньо ознайомтеся з «Абетка директора» <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhavna-sluzhba-yakosti-osviti-prezentovala-druhe-vidannya-abetka-dlya-direktora>, дайте обґрунтовану відповідь на питання: які інновації управлінської діяльності директора ЗЗСО презентовано в другому виданні? Чим ці інновації зумовлені?

2. Вправа з елементами сторітелінгу. Опрацюйте матеріали зі списку рекомендованих джерел [2; 3; 4]. Складіть історію кар'єрного успіху (7-12 речень), додавши авторську ілюстрацію. Для створення візуального контенту використовуйте арт-ресурси Neon flames (<https://29a.ch/sandbox/2011/neonflames/>), Silk (<http://weavesilk.com/>), Flaim

painter (<https://www.escapemotions.com/experiments/flame/>), Piskel app (<https://github.com/piskelapp/piskel>) тощо.

3. Розробіть план інституційного аудиту для уявного закладу середньої освіти. Визначте етапи, критерії оцінки та процедури, які ви б застосували, щоб забезпечити об'єктивність і корисність результатів

Завдання для мікрогруп

1. На основі аналізу висновку інституційного аудиту

(https://drive.google.com/file/d/1B3aOgCN_1KDxRIe2Y4bZphS21NYdKsKP/view);

<https://drive.google.com/file/d/1Bn0pMN0jz6QKpVZydHCiTHzJIW9NTdjk/view>

висловіть власну точку зору щодо об'єктивності висновків, наявності рекомендацій для покращення освітнього процесу, допустимих конфліктів інтересів, які можуть вплинути на результат.

2. Розробіть стратегічний план упровадження інноваційного проекту в закладі середньої освіти. Визначте етапи реалізації, ресурси, які будуть потрібні, та способи оцінки успішності впровадження.

3. Знайдіть у відкритих інтернет-ресурсах рекламні матеріали (флаєри, брошури, вебсайти) кількох закладів середньої освіти й проаналізуйте їх ефективність. Визначте, які стратегії використовують для залучення учнів і батьків, оцініть їх відповідність реальним можливостям закладів.

4. Проведіть SWOT-аналіз діяльності освітнього закладу й заповніть схему (Рис. 4).

Оберіть реальний освітній заклад (школу, коледж, університет) або уявний. Проведіть SWOT-аналіз цього закладу. Визначте:

- Сильні сторони (Strengths): Які унікальні переваги має заклад? (Наприклад, висококваліфіковані педагоги, сучасне обладнання);
- Слабкі сторони (Weaknesses): Які є недоліки або проблеми, що потребують уваги? (Наприклад, недостатнє фінансування, старе обладнання);
- Можливості (Opportunities): Які є можливості для розвитку закладу? (Наприклад, партнерство з іншими установами, нові фінансові гранти);
- Загрози (Threats): Які фактори можуть негативно вплинути на заклад? (Наприклад, зменшення кількості учнів, зміни в законодавстві).

На основі проведеного SWOT-аналізу, розробіть рекомендації для покращення діяльності закладу. Укажіть, як заклад може скористатися своїми сильними сторонами, мінімізувати слабкі сторони, використовувати можливості та уникати загроз.

		КОРИСНО для досягнення цілі	ШКОДИТЬ досягненню цілі
ВНУТРІШНІ властивості		<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
ЗОВНІШНІ властивості		<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>

Рис. 6.4. Схема SWOT-аналізу

Додаткова інформація

Нормативний базис управління інноваційними процесами в закладах загальної середньої освіти :

- закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про інноваційну діяльність» (2002),

«Про інвестиційну діяльність» (1991), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016), «Про наукову і науково-технічну експертизу» (1995), «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» (1999), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2012).

– постанови Верховної Ради України «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» (1999), «Про дотримання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні» (2004).

– Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року» (2016).

– накази МОН України «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти» (2019), «Про затвердження Методичних рекомендацій з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти» (2020).

– Наказ Державної служби якості освіти України «Про затвердження переліку актів законодавства у сфері освіти, дотримання яких перевіряється під час проведення інституційного аудиту та позапланової перевірки закладу загальної середньої освіти» (2021).

ГЛОСАРІЙ ДО ТЕМИ

Бенчмаркінг – процес порівняння результатів діяльності закладу освіти з найкращими практиками в галузі для виявлення можливостей покращення.

Бренд-стратегія – стратегічний підхід до формування, розвитку та підтримки унікального бренду закладу освіти для підвищення інтересу й створення позитивного іміджу.

Експертиза – розгляд, дослідження експертом-фахівцем певних справ, питань, що потребують спеціальних знань.

Інжиніринг – процес спільного проектування й розробки нових освітніх рішень і стратегій з використанням сучасних методів організації та управління.

Інновації – нововведення, що передбачають нові ідеї, методи або технології, забезпечують поліпшення освітніх процесів або результатів.

Інноваційний потенціал – здатність інноваційного проекту або програми генерувати нові ідеї і результати, що відповідають сучасним потребам.

Кейс-метод – метод аналізу конкретних ситуацій, що дозволяє досліджувати й розв’язувати реальні проблеми через практичний досвід.

Комунікаційна стратегія – план дій для ефективної комунікації та взаємодії між закладом освіти і його аудиторією, що підтримує реалізацію інновацій.

Маркетингові технології – інструменти й методи, що використовують для просування освітніх послуг, залучення нових учнів і підвищення конкурентоспроможності закладу.

Педагогічна експертиза – аналітична діяльність, спрямована на дослідження та оцінку педагогічних інновацій, процесів і результатів з метою їх удосконалення.

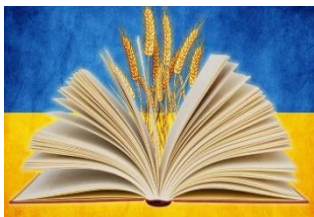
Реінжиніринг – радикальна переоцінка й трансформація наявних процесів управління та надання освітніх послуг для досягнення значних покращень.

Рейфреймінг – переосмислення та переформулювання освітніх продуктів і послуг для покращення їх сприйняття та позиціонування на ринку.

Тимбілдінг – процес формування ефективної команди через спеціальні заходи, що сприяють покращенню командної роботи й співпраці.

Управління інноваціями – організація, координація і контроль усіх аспектів процесу впровадження інновацій разом з планування, реалізацією та моніторингом.

SWOT-аналіз – метод стратегічного планування, що допомагає оцінити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для інноваційного проєкту чи процесу.

Література

1. Бойчук Ю. Д., Боярська-Хоменко А. В. Інноваційна діяльність керівника закладу вищої освіти в системі внутрішнього управління якістю. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 2022. Вип. 58. С. 7–16.
2. Бугайчук А. Digital у закладі освіти. Як ефективно використовувати цифрові платформи. *Завуч*. 2021. № 5-6 (671-672). С. 20–35.
3. Вареха А. Г. Інноваційна діяльність гімназії в контексті роботи з обдарованими учнями. *Управління школою*. 2020. № 28-30. С. 16–23.
4. Гохман В. Н. Особливості дослідження специфіки управлінської діяльності у керівників закладів освіти. *Сучасна наука: погляд молодих*. Суми : НВВ СОІППО, 2020. 64 с.
5. Закон України «Про освіту», 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Лукіна Т. О. Управління якістю загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Київ.: Педагогічна думка, 2020. 230 с.
7. Мармаза О. І. Інновації в менеджменті освіти : монографія Харків : Вид. група «Основа», 2019. 128 с.
8. Методичні рекомендації з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти, 2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1480729-20#Text>
9. Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти, 2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>
10. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти», 2021. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура програми професійно-особистісного зростання педагога

Використовуючи наведені нижче компоненти, відповідаючи на поставлені запитання, розробіть свою індивідуальну програму професійно-особистісного зростання.

1. Цілі (місія). Запишіть три цілі або більше.
2. Обмеження (перешкоди, проблеми, недоліки), що стосуються готовності/неготовності до реалізації мети (місії). Що заважає досягненню мети (здійсненню місії)?
3. Методи (способи), місце й час досягнення намічених цілей і завдань. Як ви будете виконувати поставлені завдання? Коли? Де? З ким?
4. Ресурси, необхідні для реалізації поставлених завдань (наявні й додаткові). Які здібності вам знадобляться для здійснення наміченого? Які вже є? Які потрібно розвивати?
5. Результати (показники) досягнення цілей. Як ви дізнаєтеся, що мета досягнута? На якому етапі ви зараз перебуваєте?
6. Можливості, що з'являються в разі досягнення поставлених цілей. Які нові результати будуть отримані вами, якщо ви здійсите заплановане?
7. Перший крок. Що важливо зробити саме зараз для здійснення поставлених цілей? Яку дію і коли ви здійсите в першу чергу?

УХВАЛЕНО вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди протокол № 6 від «21» червня 2021 року		Система управління якістю ХНПУ імені Г.С. Сковороди НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти	ЗАТВЕРДЖЕНО Ректор Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди Ю від «__» _____ 2021 р.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти

(назва навчальної дисципліни)

**рівень вищої
освіти**

перший (бакалаврський)

(назва рівня вищої освіти)

кафедра

здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

(назва кафедри)

Харків – 2021 рік

Розробники програми: **Н. Науменко** – доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти: **С. Новописьменний** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології, здоров'я людини та фізичної реабілітації Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка ;

Л. Дрожик – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології.

Обговорено та рекомендовано до затвердження вченою радою факультету природничої, спеціальної і здоров'язбережувальної освіти протокол № 11 від «09» червня 2021 року

Голова ради _____ (_____ Маркіна Т.Ю._____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Схвалено центром ліцензування, акредитації і контролю якості освіти

Директор _____ (І. Єсьман)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Пояснювальна записка

Програма вибіркової навчальної дисципліни Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 01 Освіта /Педагогіка

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «*Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти*» є систематизація отриманих в ході загальних курсів базових теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків; виявлення, аналізу та оцінки загроз і небезпек, адекватного реагування на них; ознайомлення з моделями необхідної й достатньої безпеки; видами безпеки в освітньому процесі; факторами впливу на безпечне освітнє середовище; сутністю та структурою безпекоорієнтованого освітнього середовища; принципами організації безпекоорієнтованого освітнього середовища; видами діяльності вчителя та напрямками організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти; формами та методами організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «*Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти*» є:

- оволодіння системою загальнотеоретичних та спеціальних професійних знань про особливості організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти;
- засвоєння знань про види безпеки, виклики, ризики та загрози в освітньому середовищі;
- засвоєння знань про сутність, структуру й значення освітнього середовища для всебічного гармонійного розвитку особистості здобувача освіти за віковою періодизацією, фактори негативного та позитивного впливу освітнього середовища на учасників освітнього процесу;
- засвоєння знань про принципи та напрями організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти;
- оволодіння технологіями, методами та формами організації безпечного та здорового освітнього середовища в закладах освіти;
- оволодіння системою знань і формування практичних умінь щодо виявлення, аналізу та оцінки загроз і небезпек, адекватного реагування на них;
- оволодіння прийомами та видами професійної діяльності вчителя з метою організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньої програми формуються **програмні компетентності**:

ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані освітні задачі з розумінням відповідальності за свої дії.

ЗК-01. Здатність реалізувати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК-02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності й досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу й суспільство та в розвитку суспільства, техніки й технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК-03. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

ЗК-04. Здатність працювати в команді.

ЗК-05. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК-06. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК-07. Здатність діяти соціально відповідально й свідомо.

ЗК-08. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

У результаті опанування змісту навчальної дисципліни здобувачі мають досягнути таких **програмних результатів навчання**:

ПРН-01 Організувати монологічну, діалогічну та полілогічну форми спілкування зі школярами, іншими учасниками освітнього процесу, представниками громади, поважаючи права людини та суспільні цінності; формувати судження, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти.

ПРН-02 Управляти складною професійною діяльністю та проєктами в умовах закладу освіти, виробляти та ухвалювати рішення в непередбачуваних робочих та навчальних контекстах.

ПРН-03 Критично оцінювати достовірність та надійність інформаційних джерел, дотримуватися юридичних і етичних вимог щодо використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у перебігу педагогічної діяльності в закладі освіти.

ПРН-05 Організувати освітній процес із використанням цифрових технологій та технологій дистанційного навчання школярів, розвивати в учнів навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів.

ПРН-07 Планувати й здійснювати освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів, забезпечувати розвиток пізнавальної діяльності учнів, формувати в них мотивацію до навчання.

ПРН-08 Організувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, використовувати практики самозбереження психічного здоров'я, усвідомленого емоційного реагування.

ПРН-13 Організувати освітній простір з дотриманням принципів універсального дизайну, проектувати навчальні осередки в класі спільно зі школярами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб, забезпечувати дотримання вимог безпеки життєдіяльності, санітарії та гігієни, створювати психологічно комфортні умови освітнього процесу.

ПРН-15 Здійснювати профілактичні заходи щодо збереження життя та фізичного й психічного здоров'я здобувачів освіти, надавати їм домедичну допомогу (за потреби), планувати та реалізовувати заходи щодо попередження й протидії булінгу та різних проявів насильства чи будь-якої з форм дискримінації серед учнів й інших учасників освітнього процесу.

ПРН-16 Використовувати основні техніки спілкування з дорослими людьми, різні форми та засоби комунікації з батьками, колегами, іншими фахівцями з метою підтримки здобувачів в освітньому процесі, керувати педагогічним і професійним розвитком осіб та груп.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 4 кредити ЄКТС 120 годин.

2. Зміст навчальної дисципліни за модулями та темами

Змістовий модуль 1. Загальні питання організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти

Тема 1. Сутність феномену «безпека» в суспільному вимірі

Особливості розвитку української освіти на початку ХХІ століття та перспективи її модернізації. Національне законодавство України з питань безпеки. Сутність і підходи до визначення поняття «безпека людини», співвідношення понять «безпека» і «безпека людини». Види безпеки. Виклики, ризики, небезпеки і загрози в контексті визначення безпеки людини. Взаємозв'язок здоров'я людини з її безпекою. Види здоров'я. Загальнонаціональна програма Президента «Здорова Україна – Здорова нація». Моделі необхідної й достатньої безпеки. Концепція Сталого розвитку. Сутність, структура та зміст життєдіяльності, здоров'я та безпеки людини.

Тема 2. Концептуальні засади безпеки в освіті

Реформування сучасної системи освіти. Освітня безпека. Освітні виклики, ризики, загрози й небезпеки на сучасному етапі розвитку суспільства. Педагогічна ризикологія, її сутність, функції та завдання. Нова українська школа як виклик для освітньої галузі. Освітні ризики та їх вплив на стан фізичного, психічного, соціального й духовного здоров'я учнів. Питання здоров'язбереження молодого покоління. Основні принципи концепції безпеки освіти. Роль освіти в побудові безпечного майбутнього для суспільства.

Тема 3. Середовище існування людини як соціально-педагогічна проблема

Середовище існування людини. Співвідношення понять «середовище» й «простір». Моделі середовища. Макро-, мезо-, мікросередовище існування людини. Значення середовища в розвитку людини. Аналіз системи «людина - середовище». Дослідження Л. Виготського про взаємодію людини та середовища. Фактори негативного та позитивного впливу середовища існування на людину. Сутнісна характеристика та значення середовища в становленні й формуванні особистості.

Тема 4. Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища як психолого-педагогічна проблема в контексті шкільної освіти

Середовище школи. Ідеї А.С. Макаренка у формуванні педагогічного середовища. Взаємозалежність понять «освітній простір», «освітнє середовище». Підходи до визначення освітнього простору. Освітнє середовище як об'єктивний і суб'єктивний феномен. Сучасні підходи та вимоги до освітнього середовища закладу освіти. Синергетичний підхід до створення освітнього середовища. Характеристика й параметри освітнього середовища. Менеджмент освітнього середовища. Сутність і характеристика безпечного й здорового освітнього середовища. Нормативно-законодавчі документи щодо створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти. Безпекоорієнтоване освітнє середовище як сучасна педагогічна проблема. Передумови для організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти. Кодекс безпечного освітнього середовища закладів освіти. Принципи безпечного освітнього середовища.

Змістовий модуль 2. Професійна готовність майбутнього вчителя до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків

Тема 5. Професійна підготовка майбутнього вчителя в умовах сьогодення

Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті сучасних освітніх змін. Модель сучасного вчителя. Феномен «готовність» у психолого-педагогічній літературі. Професійна готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності. Структура професійної готовності вчителя у психолого-педагогічних дослідженнях. Професійний стандарт учителя. Компетентнісний підхід у структурі професійної готовності вчителя.

Тема 6. Готовність майбутнього вчителя до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладі освіти

Концепція безпеки закладів освіти. Нормативно-правові документи з безпеки закладів освіти. Компоненти готовності майбутнього вчителя до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища (БООС) в закладі освіти. Вимоги до майбутнього вчителя відповідно до Концепції НУШ. Особистісна готовність майбутнього вчителя в структурі готовності майбутнього вчителя до організації БООС. Професійно-важливі якості вчителя в структурі готовності майбутнього вчителя до організації БООС. Психологічна готовність майбутнього вчителя в структурі готовності до організації БООС. Здоров'язбережувальна готовність майбутнього вчителя в

структурі готовності до організації БООС. Теоретична й практична готовність майбутнього вчителя в структурі готовності до організації БООС. Значення оволодіння комунікативними навичками для реалізації безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії.

Тема 7. Професійна діяльність учителя в організації безпекоорієнтованого освітнього середовища

Види діяльності вчителя з метою організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти. Трудові функції вчителя закладу середньої освіти. Здоров'язбережувальна діяльність учителя. Педагогіка партнерства. Чинники, що перешкоджають безпеці учасників освітнього процесу. Психологічно-консультативна та соціально-педагогічна підтримка. Взаємодія вчителя з педагогічними працівниками та батьками. Стрес в роботі вчителя.

Тема 8. Форми, методи, технологічні прийоми організації безпекоорієнтованого освітнього середовища

Технології, методи та форми організації безпечного та здорового освітнього середовища в закладах освіти. Методи формування стійкості до стресу в учасників освітнього процесу. Техніки нейролінгвістичного програмування. Безпечні та відновлювальні форми роботи з дітьми. Менеджмент складних ситуацій (булінг, різні форми насилля, дискримінації). Вправи для саморегуляції, заземлення та пошуку ресурсу. Оздоровчо-профілактичні методи в організації БООС. Пам'ятка безпеки в укритті. Допомога собі та іншим в умовах надзвичайних ситуацій.

3. Засоби діагностики успішності навчання

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за національною шкалою, за 100-бальною шкалою та оцінками ЄКТС.

Поточний контроль: усне опитування, письмовий контроль, взаємооцінювання, самооцінювання. Підсумковий контроль: диференційований.

Критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти підсумкового оцінювання є досягнення ним мінімальних порогових рівнів оцінок за кожним запланованим результатом навчання. Мінімальний пороговий рівень оцінки визначено за допомогою якісних критеріїв і трансформовано в мінімальну позитивну оцінку числової (рейтингової) шкали – 60 балів.

Форма підсумкового контролю успішності навчання – залік

Рекомендовані джерела

Базова

1. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : кол. моногр. / Ю.Д. Бойчук, Н. В. Науменко, Е. М. Солошенко та ін. ; Харків. нац. пед. ун-т

ім. Г. С. Сковороди. Харків : Рожко С. Г., 2017. 488 с. URL: <https://salo.li/93A6bCc>

2. Каленюк І. С., Куклін О. В., Ямковий В. А. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні. Економіка України. 2015. № 2 (639). С 70–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2015_2_7

3. Корж І. Безпека: методологічні підходи до поняття [Електронний ресурс]. Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2019. Т. 38, вип. 4. С. 68–72. URL: <https://salo.li/9297C9E>

4. Культура безпеки : навч. посіб. Ч. 1/ С. Р. Артем'єв, О. Д. Малько, О. П. Шароватова та ін. ; Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків : НУЦЗУ, 2020. 172 с. URL: <https://salo.li/61Ab721>

5. Кухарчук П. М., Плосков В. О. Стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища. Наукові перспективи. 2021. № 12 (18). С. 99–108. URL: <https://salo.li/1296698>

6. Науменко Н. В. Безпекоорієнтоване освітнє середовище як психолого-педагогічна проблема в контексті початкової освіти. Acta Paedagogica Volynienses. 2024. № 1. С. 30–36. URL: <http://surl.li/kjfuto>

7. Науменко Н. В. Дефінітивна характеристика освітніх викликів, ризиків, небезпек і загроз в умовах сьогодення. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т ; редкол.: Л. А. Пермінова (голов. ред.) та ін. Івано-Франківськ, 2024. № 106. С. 60–67. URL: <http://surl.li/fdsect>

8. Науменко Н. В. Організація безпекоорієнтованого освітнього середовища в закладах освіти : робочий зошит для самост. роботи здобувачів освіти першого (бакалавр.) рівня спец. 013 Початкова освіта / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. 60 с. : табл. URL: <http://surl.li/gncwfm>

9. Науменко Н. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації безпекоорієнтованого освітнього середовища в умовах ризиків: теоретико-методологічний аспект : монографія / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2024. 358 с.

10. Науменко Н. В. Реалізація Кодексу безпечного освітнього середовища у педагогічному університеті. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; редкол.: А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2024. № 92. С. 189–194. URL: <http://surl.li/dfqcxg>

11. Науменко Н. В. Сутність феномену «безпека людини» в контексті освітніх ризиків і загроз. Інноваційна педагогіка. 2024. Вип. 67, т. 1. С. 217–220. URL: <http://surl.li/leahip>

Допоміжна

1. Лаврентьева О. О. Ергономічний підхід до організації освітнього здоров'язбережувального середовища. *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : кол. моногр. / за заг. ред. Л. М. Рибалко. Тернопіль : Осадца В. М., 2019. С. 94–111. URL: <https://salo.li/0c367Da>

2. Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному

процесі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т ; редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2013. Вип. 30 (83). С. 229–236. URL: <https://salو.li/01e79Db>

3. Малишева Л. С. Формування здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи в освітньому середовищі педагогічного коледжу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика проф. освіти / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Одеса, 2018. 296 с. URL: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/986

4. Міхеєнко О. І. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2016. 491 с.

Додаткові ресурси

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи : наказ М-ва освіти і науки України від 23 берез. 2018 р. № 283. URL: <https://salو.li/7648B14>

2. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сіл. госп-ва України від 23 груд. 2020 р. № 2736. URL: <https://salو.li/d8a9787>

3. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі : Указ Президента України від 25 трав. 2020 р. № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#n10>

4. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://salو.li/aB412f3>

5. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 07 квіт. 2023 р. № 301-р. URL: <https://salو.li/e899EBD>

6. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» : розпорядж. Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2011 р. № 1164-р. URL: <https://salو.li/Df736Ca>

7. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядж. Каб. Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р. URL: <https://salو.li/9E6E00c>

8. Савченко О. Я. Початкова школа в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*. 2018. № 1–2. С. 3–7. URL: <https://salو.li/02B9e6d>

Навчально-методичне видання

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

Навчально-методичний посібник

Укладачі:

Башкір Ольга Іванівна, доктор педагогічних наук, професор
Боярська-Хоменко Анна Володимирівна, доктор педагогічних наук, доцент
Васильєва Світлана Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор
Зеленська Людмила Дмитрівна, доктор педагогічних наук, професор
Золотухіна Світлана Трохимівна, доктор педагогічних наук, професор
Лунаренко Світлана Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор
Попова Олена Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор
Рибалко Людмила Сергіївна, доктор педагогічних наук, професор
Юдько Алла Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент
Якімова Марина Еміліївна, доктор педагогічних наук, професор
Ялліна Вікторія Леонідівна, кандидат педагогічних наук, доцент

Підписано до друку 09.105.2025
Формат 60x84/16. Друк офсетний
Гарнітура TimesNewRoman. Умов. друк. арк.: 6.3
Наклад прим.: 300. Замовлення № 0905/25

Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: ФОП Андрієвська Л. В.
м. Київ, вул. Бориспільська, 9
Свідоцтво: серія В03 № 919546 від 19.09.2004 р.